

1921 I 1347

ANTECKNINGAR

RÖRANDE

HANDELSSKOLOR I UTLANDET

JEMTE

FÖRSLAG TILL HANDELSUNDERVISNINGENS ORDNANDE

I FINLAND

FELIX HEIKEL.

Brahestads Borgare- och Handelsskolefonds förlag.

HELSINGFORS, 1881.

I distribution hos

G. W. EDLUND.

ANTECKNINGAR
HUR
HANDELSKOLOR I UTLANDET
FÖRSLAG TILL HANDELSUNDERSÖKNINGENS ÖRDMÅNDE

HELSINGFORS,
Hufvudstadsbladets tryckeri,
1881.

MINNET

AF FRAMLIDNE HANDLANDENE

I BRAHESTAD

BALTZAR OCH JOHAN FELLMAN

TILLEGNAS DESSA BLAD

Vördnadsfullt.

MINNET
AF FRAMLIDNE HANDELSENE
I BRAHESTAD
BALTAR OCH JOHAN FELLMAN
FELLMAN OCH BALTAR

Till Handelsföreningen i Brahestad!

Sedan Ni uppdragit mig att organisera och leda den handelsläroanstalt, som i Brahestad skall inrättas med räkntorna af den fond, framl. Handlandene Baltzar och Johan Fellman för ändamålet donerat, och att främst företaga en studieresa till utlandet för att bl. a. taga kännedom om dylika läroinrättningars organisation, läroplaner, m. m., har jag under Februari—Oktober månader innevarande år i detta afseende besökt de tre Skandinaviska länderna, samt Tyskland, Österrike, Holland och England. Dessutom har jag förskaffat mig tillförlitliga uppgifter rörande några framstående handelsskolor i Belgien och Frankrike. Resultatet af mina reseakttagelser och af de upplysningar, som erhållits, har jag äran härmed till Eder öfverlemna i form af närliggande anteckningar.

Till dem har jag fogat ett kort förslag till handelsundervisningens ordnande i Finland, hvilket uppträder utan alla andra anspråk, än att tjena som underlag för diskussion i frågan och att möjligen lemna en öfversigt af det hela, innan man skrider till utförandet af en del.

Förbehållande mig att, såsnart beskaffenheten af den bottenskola regeringen är sinnad förlägga till Brahestad blifvit bestämd, få inkomma med fullständigt förslag till organisation af „Brahestads Borgare- och Handelsskola“, tecknar jag

Högaktningsfullt:

Felix Heikel.

Helsingfors d. 20 Dec. 1881.

~~~~~

Till Handelsföreningen i Brästad

Sedan 27 uppgjett mig ut öfverlämnat och till den
handelsföreningen, som i Brästad skall inrättas med af-
seende på den färd, förval. Handelsföreningen i Brästad och Johan
Fellman för handelsföretaget, och att förval. Föreningen
inrättas till utlandet för att på en trygg och säker
sätt förvalta utlandet förvalta utlandet, som ut-
går under förval. Utlandet inrättas till utlandet för
dessa skäl: förval. Utlandet inrättas till utlandet, som
Tyskland, Österrike, Holland och England. Föreningen för
jag förvalta mig tillförlitligt utgifter förvalta utgifter
föreningens handelsföretag i Belgien och Frankrike. Ut-
landet af minn. handelsföretag och af de utgifter, som
som utgifter, har jag förvalta till Brästad i
föreningens handelsföretag.

Till den har jag förvalta till handels-
föreningens handelsföretag i Brästad, handelsföretag ut-
går under utgifter, som utgifter, som utgifter, som
som i Brästad och att utgifter, som utgifter, som
här, som utgifter, som utgifter, som utgifter, som

Förvalta mig till utlandet handelsföretag af den
handelsföretag utgifter, som utgifter, som utgifter, som
utgifter, som utgifter, som utgifter, som utgifter, som
organisation af Brästad utgifter, som utgifter, som

tecknat jag

Högholmsfärd;

Peter Holm

Helsingfors d. 20 Dec. 1881

Innehåll:

	Pag.
Inledning	1
Sverige	5
Göteborgs handelsinstitut 5; Schartaus praktiska handelsinstitut i Stockholm 12; Privata handelsskolor 15.	
Norge	16
Christiania handelsgymnasium 16; Qvinlig eftermiddagskurs vid d:o 23.	
Danmark	26
Grüners handelsakademi 26; Handelsskolan för qvinnor 29; Förening för unge handelsmäns utdaning 30.	
Tyskland.	32
<i>Konungariket Sachsen</i> 32: Handelsläroanstalterna i Leipzig, Chemnitz och Dresden 36: högre handelsskolor 37, handelselevskolor 42, ettårig specialkurs 43; Privata handelsskolor 45.	
<i>Det öfriga Tyskland</i> 46: Handelsskolorna i Danzig 47, i Berlin 48, i Osnabrück 48, i Gera 49 i Stuttgart 49; Den kommunala handelsskolan i München 50; Industriskolan i d:o 52; Handelsskolan för fruntimmer i d:o 53; Handelsskolan i Nürnberg 54; Wöhlerschule i Frankfurt a. M. 54; Hamburg 56; Köpmansföreningen Union i Bremen 58.	
Österrike	60
Handelsakademierna i Prag 65, i Wien 72, i Graz 77; Handelsskolan i Reichenberg 78, i Krems 78; Institut Pazelt 80; Handelsskolor för fruntimmer 81; Köpmansförening i Wien 82.	
Nederländerna	84
Högre borgareskolan i Amsterdam 85; Handelsskolan i d:o 87.	

	Pag.
Belgien	90
Athenéerna 89; Écoles moyennes 93; Högre handels- skolan i Antwerpen 93.	
Frankrike	97
Högre handelsskolan i Lyon 97; Handelshögskolan i Pa- ris 100; Handelsskola i d:o 101.	
England	103
City of London School 105; North London collegiate School 108; University college School, London 112; Christ Hospital School 113; Liverpool College 113; Hull Col- lege 113.	
Allmän öfversigt	118
Huru bör handelsundervisningen i Finland ord- nas?	127

Inledning.

Kunskap är makt, är vår tids lösen. Ångan och elektriciteten ha med oanad framgång upptagit striden mot de mest obetvingeliga af alla naturkrafter, om man så må kalla dem, tiden och rummet. De ha bragt jordens nationer och förut skilda medlemmar af samma folk i nära beröring med hvarandra, och till det yttersta skärpt deras inbördes täflan i alla fredliga idrotter. Samfärdseln, det materiella så väl som det andliga utbytet folk och individer emellan, har aldrig uppnått sådant omfång eller så hastigt tillvuxit som i våra dagar. Öfverallt råder rastlöst arbete och äflan. Hvar och en skyndar att tillägna sig alla fördelar, som stå honom till buds, för att segerrikt bestå i striden. Skilda nationer, stånd och individer blanda sig om hvarann och söka enhvar hemföra största möjliga andel af det gemensamma bytet. Och i denna stora kamp om tillvaro, som utgör det rullande hjul, på hvilket mänskligheten skrider framåt, tillhör segern såsom öfverallt den starkaste. Men stark är i denna strid ej den bäst eller tyngst beväpnade, utan den insigtsfullaste och klokaste. Det är den vidsträcktare kunskapen, den klokare beräkningen, den starkare viljekraften och den mer utbildade smaken, eller med ett ord den högre bildningen, i förening med yrkesskicklighet, som här afgör segern.

Och ve de besegrade, heter det än som i det gamla Romas dagar. Civilisationen krossar under sin framfart ohjelpligen hvar och en, som ej vill svärja dess fana. En okunnig nation är dömd till politisk död, en okunnig samhällsklass

att stå tillbaka och förtryckas af andra, och en okunnig individ att hemfalla åt armod, elände och brott.

Medvetandet af denna kunskapens makt har drifvit alla nationer att egna omfattande ansträngningar åt bildningens höjande inom deras landamären. Genomförande af obligatorisk undervisning för samhällets alla medlemmar, inrättande af högre skolor och konstanstalter, samt understödjande af vetenskapliga inrättningar och forskningar, äro öfverallt frågor, som stå på dagordningen. Ingen nation och ingen samhällsklass, som förstår sitt eget bästa, har i detta afseende velat blifva efter.

Och tiden går oafåtligen framåt; för hvarje dag stegras anspråken på den enskilde, af hvad stånd eller yrke han vara må. Det allmänna fordrar mer af den enskilde medborgaren än tillföre, och den ständigt utvidgade konkurrensen på alla områden ställer förr okända kraf på arbetarne inom samhällets alla lager. Gammal rutin eller den i praktiken förvärfvade färdigheten är ej ensam mer tillfylles. Öfverallt och inom alla yrken, ej blott inom de s. k. lärda, utan äfven inom de rent praktiska, fordras särskilda insigter och ett i viss mon vetenskapligt underlag.

Det är insigten härom, som under senaste årtionden ej blott framkallat en rikhaltig litteratur af populärt vetenskapliga arbeten och särskilda försök att vetenskapligt behandla ämnen, som derintills ej ansetts värda denna ära, utan ock gifvit upphof åt en mängd specialskolor af olika slag, från polytekniker och landtbruksakademier ned till hofbeslags- och fängvaktarenskolor.

I raden af de fackskolor, som sålunda sett dagen, intaga handelsskolorna en icke oviktig, om ock blygsam plats. Framgångna för det mesta på initiativ af handelsföreningar eller enskilde för saken intresserade köpmän, ha de smånin-gom tillvuxit i antal och utvecklat sig i olika riktningar för att motsvara olika lokala och kommersiella behof.

De första skolor af detta slag tillhöra senare hälften af förra århundradet. I Portugal grundade ministern Pombal redan år 1759 en handelsskola, som 1776 utsändt 200 examinerade elever.

Den egentlige grundläggaren af dessa skolor är dock den som ekonomisk skriftställare bekante *J. G. Busch* († 1800). Enligt en af honom uppgjord plan inrättade köpmannen Fredr. Chr. Wurmb år 1768 i Hamburg en med internat förbunden handelsläroanstalt, hvars syftemål var att bibringa de unge köpmännen en gedigen allmän och merkantil bildning. Läroplanen för denna skola upptog nyare- och handelshistoria, handelsgeografi, moderna språk, bokföring, matematik för köpmän, varukalkulation och varukännedom, äfvensom religion och tidtals naturhistoria. Två år efter anstaltens öppnande öfvertog Busch sjelf ledningen af densamma och arbetade här med framgång under flere år, utan att dock kunna betrygga inrättningens bestånd under den kommande tidens stormar.

Efter mönstret af denna Hamburger anstalt öppnades af kejsarinnan Maria Teresia på framställning af handelsståndet i Wien år 1770 en „Real-Handlungsakademie“, hvilken hade till ändamål „att inom två år så utbilda ungdomen i alla för handeln nödiga hjälp-vetenskaper, att de må kunna lemna fäderneslandets handels- och manufakturväsen goda tjänster“. Undervisningen var dels teoretisk, dels praktisk, och omfattade moderna språk och korrespondens, geografi jemte kännedom af naturalier, varor, mynt och handelsförbindelser, geometri, mekanik, naturlära, dubbel bokföring, handels- och sjö rätt, natur- och civilrätt samt förnuft- och sedolära. Anstalten, som var ställd under inseende af en särskild verldslig kommission, och upptog elever utan afseende å deras religionsbekännelse, onfattades med det största intresse såväl af affärsverlden som regeringen, och frukterna af dess verksamhet lofordades af samtida på det högsta. År

1804, sedan dess ursprunglige stiftare och gynnare afidit, kom skolan emellertid under de vanliga kyrkliga skolauktoriteter, för hvilka den varit en nagel i ögat, och förvandlades till en realskola med starkt åsidosättande af dess ursprungliga ändamål.*)

De stora politiska omhvälfningarne vid det 19:de århundradets födelse läto öfverallt den stilla, fredliga utvecklingen träda i skuggan. Först sedan man något hemtat sig efter revolutionens stormar, vaknade äfven tanken på handelskolor till nytt lif. I Paris grundades en högre handelsskola år 1820, i Götheborg 1826, i Leipzig 1831 o. s. v. Sedan dess, och isynnerhet sedan medlet af detta århundrade, ha dylika läroinrättningar under olika former funnit insteg i de flesta länder och vunnit i inre och yttre förkofran.

För dessa skolors närvarande organisation och arbetsätt i några europeiska stater skall i det följande i korthet redogöras.

---

*) Samtliga förestående uppgifter äro hemtade ur: „Die Entwicklung des kaufmännischen Unterrichts in Österreich von Dr. H. M. Richter. Wien 1873.“

Sverige.

I vårt grannland Sverige finnas tvenne af vederbörande handelsföreningar inrättade och under deras inseende stående handelsskolor, neml. Götheborgs Handelsinstitut och Frans Schartaus praktiska Handelsinstitut i Stockholm.

Främsta rummet intager *Götheborgs Handelsinstitut*. Denna anstalt grundades, som ofvan nämndt, år 1826 genom medel subskriberade inom handelsföreningen, hvilken fortfarande handhar skolans ekonomi och genom en tillsatt direktion utöfvar högsta inseendet öfver densamma.

Institutets ändamål är att jemte allmän bildning meddela sina lärjungar de speciella insigter och färdigheter, som utgöra ett väsentligt vilkor för köpmannens teoretiska och praktiska utbildning.

Undervisningen meddelas i tvenne klasser: den förberedande och kontorsklassen, och läsåret fortgår under 40 veckor, fördelade på en höst- och en vårtermin.

För att intagas på den förberedande klassen, fordras att elev, hvars ålder ej bör öfverstiga 18 år, eger ett kunskapsmått, som *minst* motsvarar 5:te klassens kurs på den reala linien vid svenskt offentligt elementarläroverk. Dessa läroverk hafva, som känt, nioårig kurs och på de fem lägsta klasserna undervisas, förutom i modersmål och religion, i tyska (inalles på dessa 5 klasser) 27 tr, engelska 14 tr, i franska 3 tr, i matematik: aritmetik, geometri o. algebra t. o. m. eqvationer af 1:sta graden med en obekant, 24 tr, i naturlära 10 tr, i geografi och historia, (en kortfattad fullständig

kurs) 23 t.r, samt i kalligrafi och teckning 13 t.r. Eleverna böra sålunda till institutet medföra ganska goda förkunskaper i allmänna skolämnen.

I den förberedande klassen har undervisningen bedrivits efter den s. k. „fria kursläsningsmetoden“, d. v. s. klassens undervisningspensum har i de skilda läroämnena varit indeladt i 3 à 4 afdelningar eller kurser, i hvilka det stått hvarje elev frift att, så fort han kunnat undergå prof, för att efter afslutade kurser i alla ämnen uppflyttas till kontorsklassen, der undervisningen bedrivs gemensamt för hela klassen. Denna kursläsning har väl haft det goda med sig, att den tillåtit hvarje elev gå fram så fort han kunnat, oberoende af kamraterna, men å andra sidan har derigenom undervisningen i hög grad försvårats eller urartat till blott förhör af de skilda lexlagen, af hvars åhörande de öfrige eleverne haft föga eller intet gagn. Från och med hösten 1881 har man derfor börjat afskaffa detta system, som nu kvarstår blott till namnet, för att om ett år helt och hållet bortfalla. Den förberedande klassen, der kursernas genomgående, allt efter elevernas flit, förmåga och vid inträdet innehafda kunskapsmått, upptagit två à tre terminer, så att institutets hela undervisningskurs erfordrat 2 à 2½ år, skall då erhålla en fast ettårig kurs, men i stället är man betänkt på att då inrätta en tredje klass, ehuru ännu icke är bestämdt, huru denna reorganisation skall försiggå. Äfven har fråga väckts att öppna vid institutet en qvinlig afdelning.

Undervisningsämnena och den tid man anslagit för hvar af dem, ses af följande för hösten 1881 gällande timfördelningsplan:

	Förb. kl.	Kontors kl.
Svenska	2	2
Tyska	4	4
Engelska	4	4
Franska	8	5

Räkning	6	—
Algebra	2	1
Bokhålleri	—	9
Kemi, fysik & varukännedom . . .	2	3
Geografi o. historia	3	2
Statskunskap	—	3
Välskrifning	2	—
S:a 33		33

De för modersmålet anslagna timmarna användas dels till disposition och rättning af uppsatser, dels till öfningar i väl-läsning och praktisk tillämpning af grammatiken.

Undervisningen i de fremmande språken afser såväl teoretisk som praktisk kännedom af desamma. Jemte gram-matik och kursorisk läsning af författare, hvarvid särskildt afseende fästes vid riktig behandling af modersmålet, idkas flitigt muntliga och skriftliga öfversättningar till och från det fremmande språket samt talöfningar. På kontorsklassen bestå de skriftliga öfningarna till stor del i öfversättning af han-delsbref, för det mesta sådana, som eleverna vid bokföringen sjelfva affattat på svenska. Undervisningen bedrifves äfven delvis på de fremmande språken. Från hösten 1881 har större uppmärksamhet än tillföre egnats åt fransyska språ-
ket, i hvilket eleverna vid inträdet ega mindre förkunskaper.

Räkningen vidtager från addition med hela tal och fort-går hela aritmetiken igenom, samt omfattar jemväl kännedom af utländska mått, mål och vigter. Särskild uppmärksamhet egnas vaxelräkning samt uträkning af fakturor och försälj-ningsräkningar jemte engelska och franska trävaruberäkningar med afseende fästadt å Sveriges export. Undervisningen äsyf-tar säkerhet och snabbhet i utförande af alla räkneoperatio-
ner, egenskaper, vid hvilka elementarläroverken tyckas lägga alltför liten vikt. Derför räknas flitigt och inöfvas alla i prak-tiken användbara förkortningar. På kontorsklassen bedrifves räkneundervisningen i sammanhang med bokföringen. Här

tillkommer äfven arbitrageräkning och uppgörande af kontokuranter efter olika system.

Den algebraiska undervisningen omfattar eqvationer af första och andra graden samt grunderna för beräkning af ränta på ränta, annuiteter, amorteringsplaner med och utan kapitalrabatt m. m.

Undervisningen i bokhålleri eller i bokföring och kontorsvetenskap är liksom öfriga egentliga fackämnen inskränkt till kontorsklassen, men upptager der ett större antal timmar, och har till hufvudsakligt syfte, „att göra en från skolan utgående elev, som bör ega skicklighet att på egen hand afsluta kontorsböcker, genast användbar för det praktiska lifvet“. Undervisningen är derför anordnad i närmaste öfverensstämmelse med det verkliga lifvet. Sedan läraren redogjort för grunderna af den dubbla bokföringen, den enda här begagnas, fördelas eleverna, som vid denna undervisning begagna sedvanliga kontorspulpeter och stolar, i afdelningar om två å tre i hvarje. Hvar afdelning bedrifver en skild affär antingen för egen räkning eller som öppet, kommandit- eller aktiebolag. En af eleverna är principal och de öfriga kontorister. Affärer göras först enligt lärarens bestämmande och småningom alltmera sjelfständigt, dels de skilda firmorna emellan, dels med utländska hus. Alla dervid förekommande, ingående och utgående bref, räkningar, fakturor, konnoissementer och vexlar, för hvilka sistnämnda skolan tillhandahåller tryckta blanketter, stämplade med „Götheborgs Handelsinstitut“, böra af eleverna uppsättas och efter verkställd korrigerings renskrifvas. Vid korrespondensen begagnas endast svenska språket, hvaremot öfriga dokument affattas äfven på fremmande tungomål. Böckernas antal och art rättar sig efter affärens beskaffenhet. En af de representerade firmorna drifver alltid bankrörelse och genom denna böra alla penning- och vaxeltransaktioner verkställas. Äfven penningar användas i form af papperslappar med åtryckta numror, och hvarje

vecka anställes allmän kassarevision. En gång i veckan hålles börsmöte med ty åtföljande börsauktion, och vid alla affärers uppgörande beaktas de senaste noteringarna å Götheborgs och utländska börser. Äfven direktionsmöten, bolagsstämmor och konkurssammanträden, vid hvilka det ofta går rätt stort till, hållas i vederbörlig ordning. Vanligen eftersträfvast af de unge affärsmännen en lysande vinst, eller, i motsatt fall, en lika lysande konkurs. Två gånger i termin göres fullständigt bokslut, och böckerna granskas af utsedde revisorer, hvarefter eleverna vexla om firmor, för att antingen fortsätta en gammal eller börja ny affär af annat slag än den de tidigare varit med om. Nekas kan ej, att nog mycket lek ingår i denna undervisning och att elevernas uppmärksamhet är något ojemnt tagen i anspråk, men å andra sidan måste erkännas, att eleverna äro ytterst intresserade af dessa fingerade affärer och genom desamma vinna en mångsidig och lefvande förberedelse för sitt blifvande kall. Lärarens uppgift att sammanhålla, leda och öfvervaka det hela är ytterst svår, men fylles förträffligt af tjenstens n. v. innehafvare, verkst. direktören för Götheborgs Intecknings Garantiaktiebolag J. O. Jacobson, som sjelf infört detta undervisningssystem vid institutet. Hans arbete har äfven underlättats deraf, att elever intagits i institutet vid ingången af både höst och vårtermin, så att till „principaler“ kunnat fås elever, som redan en termin deltagit i arbetet på kontorsklassen och kunnat handleda de nybörjande kontorseleverne i deras första arbeten.

Fysikens och kemins grunder åskådliggöras genom föervisade experiment och tillämpas vid undervisningen i varukännedom, som innefattar kunskap om de viktigaste handelsvarors ursprung och produktionsorter samt, om de äro fabriksprodukter, de allmänna dragen af deras beredning, vidare kännetecken på deras godhet, medlen att upptäcka vanligen förekommande föroreningar och förfalskningar, sättet för de-

ras förvaring och deras användning i det dagliga lifvet. Undervisningen bedrifves metodiskt och lefvande göres med tillhjälp af ett mindre, väl inredt kemiskt laboratorium, en rätt god uppsättning af fysikaliska instrumenter och en samling af varuprofver, vid hvilkas undersökning eleverna äfven handledas i mikroskopets användning.

Efter det i förberedande klassen den allmänna och fäderneslandets historia blifvit repetitionsvis genomgången, meddelas på kontorsklassen genom föredrag, åtföljda af anteckningar och repetition, en kort öfversigt af handels historia, hufvudsakligen af medeltidens handelsförbund och betydande handelsstäder samt nyare tidens förnämsta handelsfolk.

I geografin fästes hufvudsaklig vikt vid de för handeln viktigaste länder, deras naturliga produkter, industri och handel, viktigare handelsstäder och hamnar, koloniernas betydelse för moderlanden m. m.

Vid undervisningen i statskunskap har under senare år läraren föreläst angående köp och pant enligt svensk lag, om bolag, konkurs, vaxel- och sjörrätt, Sveriges statsförfattning och statsförvaltning äfvensom läne- och kommunalförfattning. Härmed har förbundits svensk statistik. Nationalökonomi har endast tidtals föredragits.

Utom förenämnda undervisning åtnjuta eleverna handledning i gymnastik tre timmar i veckan.

Disciplinen har i allmänhet ej föranlett svårigheter. Som högsta straff användes varning inför styrelse och concilium abeundi.

Antalet elever vid institutet har härintills varit begränsadt till 50, och vanligen ha, enligt uppgift, flere sökt inträde än som kunnat mottagas. För ett par år sedan anslog emellertid Stadsfullmäktige af den s. k. Renströmska fonden en summa af 120,000 kronor för uppförande af ett eget hus för skolan. Den vackra, delvis praktfulla byggnaden, som uppförts på en af staden skänkt tomt och innehåller, förutom

fyra klassrum och en stor sal för kontorsarbeten, en lärosal för kemi, fysik och varukunskap, i förbindelse med ett välindrett litet kemiskt kabinett, en stor praktfull festsal, ett samlingsrum för lärarne, tillika biblioteksrum, 2 mindre rum för direktorskansli, lokal för vaktmästare m. m., är nu fulländad och institutet i tillfälle att utvidga sin verksamhet. Elevtalet utgjorde hösten 1881 64, hvaraf 27 på förberedande och 37 på kontorsklassen, som därför delats i tvenne parallellafdelningar. Bland eleverna på sistnämnda klass ingå flere studenter. Anmärkas bör, att eleverna enligt regeln komma till institutet direkte från elementarläroverken och ej förut varit på kontor eller i handel. Elevernas ålder på kontorsklassen år 1881 vid läsårets slut varierade mellan 18 och 21 år, i medeltal $19\frac{1}{3}$ år.

Lärarne, hvilka antagas af direktionen, hafva härintills samtligen varit timlärare och en af dem endast åtnjutit ett mindre extra arvode för rektorsvården. Med anledning af institutets påtänkta utvidgning och delvisa reorganisation, beslöts dock att antaga en fast anställd direktor. Härtill utsågs efter ansökan fil. dr. A. H. Örnmark, som med hösten 1881 tillträdde sin befattning.

Lärarne aflönas med 120 kr. per veckotimme eller 3 kr. per enskild timme. Direktor åtnjuter i lön 5,500 kr. och efter tre års tjenstgöring 6,000 kr. med 16 timmars undervisningsskyldighet.

Institutet eger sedan sin stiftelse en fond, som vid 1880 års utgång uppgick till 65,797 kr. (mot 44,691 kr. år 1869). Fonden förvaltas af handelsföreningen i sammanhang med dess öfriga fonder, men godtgöres vanligen en $\frac{1}{2}\%$ högre ränta än dessa och påföres inga förvaltningskostnader. Af tolagsmedel har staden beviljat anstalten ett årligt anslag af 3,000 kr.

Elevavgifterna utgöra 280 kr. på förberedande och 320 kr. på kontorsklassen. Några friplatser, f. n. 7, gifvas dock.

I räntor, stadsbidrag och elevavgifter har anstalten under de senaste åren haft en inkomst af c:a 20,000 kr. Utgifterna stego 1880 till endast 15,039 kr., men komma naturligen att ej obetydligt stegras med det ökade antalet elever och klasser.

Resultatet af Götheborgs Handelsinstituts verksamhet framgår bäst deraf, att utgående elever genast erhålla aflönade kontorsplatser och med få undantag artat sig väl och haft framgång i sitt kall.

Schartaus praktiska Handelsinstitut i Stockholm, grundadt genom medel, som inom Stockholms börs blifvit sammanskjutna för att offentligen ådagalägga dess medlemmars erkännande af grosshandlanden Frans Schartaus lyckade bemödanden att mildra inflytandet af 1857 års handelskris, började sin verksamhet år 1865 och har sedan dess stått under hägn af Grosshandels societeten, som frikostigt bidragit till dess underhåll.

Anstalten har tvenne fasta årsklasser, benämnda lika som i Götheborg, den förberedande och kontorsklassen. Läseåret fortgår från d. 1 Sept. till d. 31 Maj med afbrott endast från d. 21 Dec. till d. 3 Jan.

För inträde i den förra klassen äro följande inträdesfordringar fastställda:

Svenska språket. Någorlunda felfri rättskrifning efter diktamen; full säkerhet i formläran.

Engelska språket. Formläran till de oregelbundna verben; öfversättning ur en lättare läsebok.

Tyska språket. Formläran till och med de starka verben; öfversättning af Lyths läsebok, prosaiska delen, eller annan motsvarande läsebok; lättare skriföfningar, motsvarande den föreskrifna kursen i formläran.

Franska språket. Det hufvudsakliga af formläran till de oregelbundna verben; öfversättning ur en lättare läsebok.

Aritmetik. De fyra räknesätten i hela tal, med synnerligt afseende fäst vid hufvudräkning.

Geografi. Allmän öfversigt af Europa.

I engelska eller franska kan dispens tillsvidare beviljas under vilkor att eleven i dessa ämnen tager privata lektioner.

Inträdesfordringarna äro sålunda, särdeles i matematik, betydligt mindre än i Götheborg, hvilket naturligtvis inverkar på kunskapsmättet vid utgåendet.

Timfördelningen är följande:

	Förb. kl.	Kontors kl.
Bokhålleri och korresp.	—	5 $\frac{1}{2}$.
Välskrifning	4.	3.
Svenska	4 $\frac{1}{2}$.	2.
Engelska	7.	5.
Tyska	8.	4.
Franska	3 $\frac{1}{2}$.	3.
Aritmetik	3.	3 $\frac{1}{2}$.
Geografi	3.	3.
Varukunskap	—	2.
Nationalekonomi	—	2.
	33.	33.

Vid slutet af Mars upphöra lektionerna i national ekonomi och välskrifning på kontorsklassen, som då får 10 $\frac{1}{2}$ timmar i bokhålleri.

Undervisningen i sistnämnda ämne bedrifves sålunda, att läraren efter föregången teoretisk utläggning af bokföringens grunder uppger för klassen ett inventarium, som tjénar till grund för böckernas uppläggning. Sedermera dikteras af läraren dag för dag hvarje köp och försäljning el. d., som skall göras, sättet för dess bokföring förklaras, och eleverna införa posten i sina böcker, samt utarbета enligt anvisning de bref och räkningar m. m. som deraf föranledas. Sålunda fortsättes till årets slut. En gång under årets lopp göres ett öfningsbokslut på skilda lappar och vid läsårets slut af-

slutas böckerna fullständigt. Endast de viktigaste böcker användas, neml. memorial, kassa- och hufvudbok, res-kontra, varu- och fakturabok. Månadsjournal föres ej, men för dess sedvanliga inrättning redogöres.

Åt välskrifningen egnas mycken omsorg och deruti lemnar skolan äfven goda resultat.

Undervisningen i aritmetik torde lemna mycket öfrigt att önska och varukunskapen måste naturligen blifva ihålig, då eleverna sakna alla kemiska och fysiska förkunskaper.

Historie ingår alls ej i programmet. Angående språk- och geografiundervisningen gäller hvad ofvan sagts om Götheborgs Handelsinstitut.

Nationalekonomi föredrages med anslutning till „Allmänna välståndets natur och orsaker af Marius Gad“.

Högsta antalet elever, som kan emottagas, är 52, och har det verkliga elevantalet närmast sig denna siffra. Fler-talet af dem ha utgått ifrån de allmänna läroverkens fyra öfversta klasser (inalles sju). Elevernas ålder på kontorsklassen varierar mellan 15 och 25 å 30 år.

Högsta ledningen af institutets angelägenheter tillkommer en styrelse, bestående af tre af Grosshandelssocieteten utsedde ledamöter och anstaltens direktör, som föredrager ärendena. Direktören, „hvilken bör vara i merkantila ämnen kunnig och erfaren“, anställes af Grosshandelssocieteten på förslag af Styrelsen, som ock bestämmer hans aflöning, hvilken f. n. utgör 6,000 kr. utom fria rum och ved. Han undervisar i bokhålleri och välskrifning inalles $12\frac{1}{2}$ till $14\frac{1}{2}$ t:r i veckan. Öfrige lärare antagas af Styrelsen på Direktörens förslag och aflönas med $3\frac{1}{2}$ kr. per timme utom lärarne i nationalekonomi och varukunskap, som uppbära $7\frac{1}{2}$ kr. per timme.

Anstaltens årliga utgifter stiga till omkr. 15,000 kr., hvaraf vidpass hälften betäcket af lärjungarnes afgifter, hvilka

utgöra 150 kr. per år, och resten af räntor och Grosshandels societetens bidrag, stort 7,000 kr.

Med de vid institutets stiftelse subskriberade medel uppfördes för en kostnad af c:a 60,000 kr. för skolan ett eget på Söder med herrlig utsigt öfver Stockholms hamn beläget hus, innehållande en stor lärosal, ett klassrum, kanslirum och bostad för direktören.

Förutom ofvannämnda halfföfentliga handelsläroanstalter finnas i Sverige åtminstone tvenne större helt *privata* sådana, neml. Smedmans handelsskola i Stockholm och Norrköpings handelsinstitut, samt en mängd privatlärare i bokföring och handelsvetenskaper. Dessa hafva icke någon fast ordnad läroplan, utan gifva vanligen för visst antal timmar beräknade kurser i enskilda ämnen med fix betalning för hvarje ämne, som af lärjungen väljes. I Norrköping finnes dock en s. k. helårskurs. *) Elever, både manliga och qvinliga, emottagas oberoende af ålder och förkunskaper, och vid hvilken tid af året som helst. De betjena sålunda främst sådana personer, som med dåliga förkunskaper inträdt i det praktiska lifvet och på lediga stunder vilja fylla hvad som brister, eller som af ett eller annat skäl ej kunna offra längre tid på sin förberedelse.

*) Handbok rörande undervisningsanstalterna i Sverige af Pontus Adlerstam. Sthlm 1881.

Norge.

Detta land eger en högre handelsläroanstalt i Christiania, benämnd „*Christiania Handelsgymnasium*“.

Initiativet till denna anstalts upprättande har utgått från Christiania Handelstands Forening, som i November 1873 tillsatte en komité för frågans beredning.

„Komitén, heter det i dess afgifna betänkande, delar helt och hållet de tidigare inom föreningen uttalade åsikter om nödvändigheten af ett större kunskapsmått hos ledarne af de många företag, som bidraga till att höja nationalvärdet. Den villfarelse, att endast unge män, som egna sig åt statens tjänst, behöfva en högre bildning, har alltför länge gjort sig gällande hos oss. Lika så visst som det kräfves en fackvetenskaplig utbildning för läkare, teologer eller jurister, förrän de anses skicklige att praktiskt utöfva sitt kall, likaså visst bör det beredas tillfälle för ynglingar, som hafva bestämt sig för handeln, att här i landet erhålla den tidsenliga teoretiska utbildning, som utgör den säkraste grundval för köpmannens praktiska verksamhet. Många af våra äldre näringsidkare, hvilkas duglighet och energi bidragit att skapa flere stora och nyttiga företag i landet, beklaga, att så många af deras tidigaste och bästa ungdomsår, som hade bort användas för en mera teoretisk utbildning, förslösats till förvärfvande af rent praktiska och rutinmessiga färdigheter. Men det är icke blott erfarne köpmän, som fått blicken öppen för nödvändigheten af en högre allmän bildning för handelsidkare. Äfven föräldrar i annan samhällsställning, hvilka vilja

låta sina söner gå affärsvägen, börja nu inse, att den blotta praktiska öfning, som man tidigare ansåg tillfyllestgörande för en affärsman, icke längre än tillräcklig gentemot de kraf, nutiden ställer på ledarne af större merkantila företag“.

Af komitén föreslogs därför inrättandet af ett institut med tvåårig kurs och „med ett omissskänneligt drag af fackskola“ och anordnandet af en allmän subskription för ändamålet inom Christiania handelsstånd och näringsidkare, samt att skolan sedan borde ställas under kommunens inseende och hägn. Dessa förslag godkändes, och de utsända subskriptionslistorna gäfvö det mest talande bevis för det varma intresse handelsverlden hyste för den nya inrättningen. Af en handlande gafs 20,000 kr., af en 9,600 kr., af 16 andra 2,000 kr. eller derutöfver, af 25 mellan 800 och 1,200 kr. o. s. v. Inalles vidpass 150 tecknare och ett sammanlagdt belopp af 141,744 kr. Dessutom beviljade Christiania börsförening ett årligt bidrag af 2,000 kr. under minst 5 års tid.

Efter det en fullständig plan för anstalten uppgjorts på grund af i utlandet inhemmad erfarenhet, öfverlemnades frågan till stadens magistrat och representantskap, som „under erkännande af det fosterländska sinne och den liberalitet, Christiania handelsstånd lagt i dagen för denna sak, beslöt, att Christiania kommun skall inrätta och uppehålla ett handelsgymnasium i väsendtlig öfverensstämmelse med det uppgjorda förslaget“. Till direktor antogs cand. mag. Chr. Larssen, som fortfarande innehar denna post och tidigare för ändamålet gjort en studieresa till utlandet.

Gymnasiet trädde i verksamhet i Augusti 1875, och var man, i anseende till det stora antalet inträdessökande eller 39 och den i stadgarna ingående bestämningen, att elevtalet på en klass ej bör öfverstiga 25, genast nödsakad inrätta en parallel klass.

Lärokursen är beräknad för två år; läsåret fortgår från medlet af Augusti till början af Juli månad, med en

kortare ferie jultiden; timfördelningen mellan de skilda läroämnena var 1880—81 följande:

	I.	II.
Handelslära	1.	1.
Handelsrätt	1.	1.
Nationalekonomi	—	2.
Handelsräkning & Algebra	4.	4.
Bokföring och kont. arbeten	4.	6.
Varukunskap och teknologi med kemi	2.	3.
Fysik	1.	1.
Allmän och Handelsgeografi	2.	2.
Allmän och Handelshistorie	2.	2.
Norska	4.	2.
Tyska	4.	4.
Franska	3.	4.
Engelska	3.	3.
Handelskorrespondens	1.	1.
Skönskrift	2.	—
Stenografi	2.	1.
	36.	37.

Härtill kommer, som valfritt ämne, spanska med 2 timmar i veckan.

För inträde vid gymnasiet erfordras fyllda 15 år och försiggången konfirmation, samt att hafva aflagt den offentliga „Middelskoleexamen“ eller afgangsexamen vid en borgareskola, med icke lägre hufvudvitsord än „rent godt“, eller ock att undergå ett deremot svarande inträdesförhör. *)

*) För denna examen äro följande fordringar uppställda:

I modersmålet tydlig och uttrycksfull läsning, någon kännedom af modersmålet skönlitteratur samt förmåga att språkriktigt och utan ortografiska fel behandla en lättare uppgift;

I tyska och engelska det väsentliga af grammatiken samt förmåga att riktigt och flytande uppläsa och öfversätta förut olästa, lättare stycken och att med tillhjälp af ordbok, utan gröfre fel skriva en öfversättning ;

Oaktadt dessa fordringar till namnet äro rätt höga, klagas dock af lärarne öfver elevernas ojemna och osäkra förkunskaper, hvilka föranledt att de flesta ämnen måste börjas om från a. b. c. Härigenom, och på grund af de i förhållande till lärotidens korthet höga anspråk man ställer på eleverna, i förening med lärotimmarnas deraf föranledda stora antal och läseårets längd, har vållats å ena sidan, att eleverna äro mycket ansträngde och jäktade och att fall af verklig öfveransträngning förekommit, samt å den andra, att en viss osäkerhet hos eleverna gjorde sig gällande. Fråga skall därför äfven väckts om att förlänga lärotiden med ett halft el. helt år.

I afseende å de skilda undervisningsämnena kan följande förtjena framhållas:

I Handelslära genomgås med förklaringar en af prof. C. F. Fendeisen i Dresden utgifven „Grundriss der Handelswissenschaft oder übersichtliche Darstellung der Allgemeinen Handelslehre“, hvars hufvudsakliga innehåll för den oinvigde bäst torde framgå genom anförande af hufvudrubrikerna, hvilka äro: Handels begrepp, ursprung och nytta; olika arter af handel; handlande och handelssällskap; varor; mått och vikt; penningar; vaxlar och anvisningar; statspapper, aktier och obligationer; varuhandel, mynt och vaxelhandel;

I franska formläran och förmåga att läsa och öfversätta stycken ur en förut genomgången läsebok;

I historie allmän öfversigt af den allmänna och fullständigare kännedom af nordens och fäderneslandets historia;

I geografi någorlunda fullständig öfversigt af den fysiska och politiska geografin, särskildt nordens;

I naturkunnighet öfversigt af djur- och växtriket, kännedom af de viktigaste mineralier och de väsentligaste i alldagliga naturfenomen verkande krafter;

I matematik: aritmetik t. o. m. procent och diskonträkning; algebra t. o. m. eqvationer af 1:sta och 2:dra graden; plan geometri enligt en kortfattad lärobok jemte färdighet i geometriska konstruktioner och beräkningar.

handel med statspapper och aktier; handels bigrenar: mäklare och agenter, transport-, försäkrings- och speditionsväsen; anstalter, som befordra handeln ss. marknader, utställningar, frihamn, dockor, börser, banker, m. m.; samt handeln och staten: handelsministerier, tullväsen, handelsfördrag, monopol, patent m. m. Betydelsen af dessa begrepp förklaras, hvarjemte redogöres för i sammanhang dermed stående handelsuttryck och allmänna handelsbruk.

I handelsrätt genomgås en af tvenne lärare vid gymnasiet ordnad „Samling af norske Love och Bestemmelser vedkommande Handel og Søfart“, hvilka förklaras och suppleras medelst diktater.

I nationalekonomi redogöres genom föredrag och diktater, med ledning af lärobok, för denna vetenskaps hufvudgrunder.

Räkningen börjar med quatuor species i hela tal och fortgår genom bråk, regula de tri, bolags-, alligations-, procent-, ränte-, diskont- och terminräkning, till mynt- och metallräkning, vaxelräkning, isynnerhet pari- och sigt-räkning, direkta och indirekta vaxelreduktioner med och utan speser, vaxelarbitrage och kommissionsräkning, samt vidare, enkel och sammansatt varukalkulation, kontokuranter efter progressiv, retrograd och „skala“-metod, äfvensom ränta på ränta och annuitetsberäkningar. Under lektionerna är hela klassen sysselsatt med räkning, i det en elev räknar på svarta taflan och de öfriga i häften.

Undervisningen i bokföring och kontorsarbeten börjar med en teoretisk utläggning af den dubbla bokföringens grunder, hvilka derefter med användning af alla i handeln brukliga böcker tillämpas på en tremånaders fingerad, af läraren dikterad affär, dervid jemväl förekommande vaxlar, räkningar m. m. utskrifvas. Derefter redogöres för den enkla bokföringen och under senare delen af andra året inträder det s. k. „praktiske kontor“, dervid ele-

verna indelas i fyra afdelningar, hvilka bedrifva en bankrörelse, en varuaffär, en trävaruaffär, och en kommissions-, expeditions-, agentur- och fiskaffär, efter norskt mönster. Alla affärer, som skola göras, bestämmas af läraren, som är principal för alla afdelningar. Eleverna utöfva föga inflytande på affärens gång, de göra ej heller affärer sinemellan, och använda ej pengar m. m. d, för att undervisningen ej skall slå öfver i lek. De viktigaste förekommande skriftstycken och bref affattas af eleverna; de utländska breffen skrivas direkte på det fremmande språket och korrigeras före renskrifningen till innehållet af läraren i bokföring och till språket af vederbörande språklärare.

I kemi genomgås med belysande experimenter Hjortdahls Laerebog i Chemien; den teknologiska undervisningen understödes af besök i industriella inrättningar och den i varukunskap af en rätt rikhaltig, men oordnad samling varuprofver.

Den historiska kursen sönderfaller i allmän historie, betraktad som ett humanistiskt bildningsmedel, och speciel handelshistoria, af hvilken eleverna skola vara föga intresserade.

I de fremmande språken fästes vid undervisningen synnerlig vikt vid tekniska termer och uttryck samt handelskorrespondens. Utanläsning af fraser och bref öfvas flitigt och hvarje vecka ha eleverna skriftliga hemarbeten. Vid sidan här af grammatik, samt något kursorisk läsning af författare. Undervisningen meddelas mot slutet af kursen företrädesvis på det fremmande språket.

Under senaste år har man skilt undervisningen i korrespondens från den i modersmålet och öfverlemnadt densamma åt en skild i detta ämne framstående lärare, sjelf affärsman.

Utom annan nödig undervisningsmateriel har gymnasiet en god början till ett bibliotek. Dessutom hållas ekonomiska tidskrifter.

Anstalten är tillsvidare inrymd i ett af kommunens offentliga skolhus, der den förfogar öfver nödigt antal klassrum, direktorskansli, samlingsrum för lärarne samt rum för bibliotek och samlingar. För den kemiska undervisningen begagnas universitetets laboratorium; gymnastiksal behöfves ej, då någon handledning i gymnastik ej gifves.

Disciplinen är hufvudsakligen pådrifvande. Som straff användes extra arbete, att skrifva paradigmer o. a. d. skolfuxeri.

Vid slutet af hvarje läseår anställes en fjorton dagar fortgående skriftlig och mundtlig examen i alla undervisningsämnen.*)

Antalet elever har under läseåren 1876 - 81 varit resp. 81, 77, 81, 85 och 82; hvardera klassen har varit fördelad på två afdelningar.

De fleste elever ha kommit till handelsgymnasiét direkte från annat läroverk. En del ha dock förut praktiserat i handel. Desse ha, enligt lärarnes utsago, till en början uti mer praktiska ämnen varit framom sina medelever, men då man hunnit litet längre i undervisningen, hade ingen skilnad mer förmärkt. I språk ha de deremot i regeln visat sig underlägsne, liksom de ock för öfrigt glömt mycket af

*) Exempelvis må anföras att 1880 åt arbiturienterne följande uppgifter gäfvos för de skriftliga proven: I norska en uppsats om kommunikationsväsendets betydelse för ett lands utveckling; i tyska, engelska och franska öfversättning af ett längre affärsbref; i handelskorrespondens, uppsättning af 7 bref mellan en tysk handelsresande och hans principaler, af dem 2 på norska, 2 på engelska, 2 på tyska och 1 på franska; i bokhålleri fullständig bokföring och afslutning af en eumånads affär, enligt uppgifvet material; samt i handelsräkning lösning af 15 uppgifter uti ränte-, bolags-, guld- och mynträkning, vexeldiskont och arbitrage, varukalkulation och kontokuranter uppgörande enligt olika metoder. Examina i språk och handelsvetenskaper försiggå under inseedende af särskildt utsedde censorer.

hvad de tidigare lärt och haft svårare att foga sig i skol-disciplinen. Erfarenheten hade därför lärt, att det är för-monligare för eleverna och skolan, om öfvergången från ele-mentarskolan till handelsskolan sker direkte utan någon mel-lantidig praktik.

Af hela elevantalet 1880 voro 35 hemma från Christia-nia, 69 från andra norska städer, 14 från landsbygden och 2 från utlandet, nemligen en från Skottland och en från Finland. Handelsgymnasiet utgör sålunda en verklig cen-tralanstalt för hela Norge. Utgående elever ha, enligt upp-gift, alltid erhållit plats. Elevernas ålder varierade på öfre klassen vid läsårets slut mellan 17 och 24 år, och var i medeltal $19 \frac{2}{3}$ år.

Elevafgifterna äro fixerade till 240 kr. i året, hvilka erläggas månadligen förskottsvis. Med räntorna af en der-för donerad fond uppehållas inalles 2 friplatser.

För att tillmötesgå ett känt behof, inrättades år 1879 vid Christiania Handelsgymnasium en „*qvinlig eftermiddags-kurs*“. Ändamålet med denna kurs är att meddela qvinnor, som ärna ingå i handel eller annan praktisk verksamhet en vidsträcktare, särskildt merkantil undervisning.

Kursen vidtog i Januari nämnda år med 16 elever. Undervisningen fortgår alla eftermiddagar fr. kl. 4--7 eller 18 timmar i veckan och omfattar: Handelslära och rätt 1 t:r, Handelsräkning 3 t:r, Bokföring och kontorsarbeten 3 t:r, Handelskorrespondens 1 t:e, norska 2 t:r, tyska 3 t:r, en-gelska 3 t:r, och kalligrafi 2 t:r. Dessutom meddelas mot skild betalning åt dem det önska undervisning i fransyska 2 t:r i veckan.

För inträde erfordras att hafva aflagt den offentliga middelskolexamen eller genomgått en offentlig högre frun-timmersskola eller att undergå en deremot svarande inträ-desexamen. Intagning af elever sker endast vid kursens bör-

jan och äro eleverne förpligtade att genomgå hela kursen, så vida ej styrelsen på grund af särskilda omständigheter medgifver afvikelse från denna regel. — Kursen är ettårig, börjar den 10 Januari och fortgår med afbrott endast af sommarferierna till kort före jul.

För undervisningen erlägges en årlig afgift af 120 kr., som betalas förskottsvis för hvarje månad. För franska extra 2 kr. i månaden. Resultatet af undervisningen det första året var tillfredsställande och det andra året intogos åter 16 nya elever, samt det tredje 15.

Lärare i den qvinliga afdelningen äro med ett enda undantag samma personer, hvilka undervisa vid det egentliga handelsgymnasiet.

Af gymnasiets lärarepersonal äro endast tvenne fastanställda, nemligen direktorn, som har i årslön 4,200 kr. med högst 15 tirs undervisningsskyldighet, samt läraren i bokföring och handelslära jemte handelsräkning, hvartill man engagerat en tysk, prof. Polaczek, som i Österrike utbildat sig till lärare i handelsvetenskaperna. Han åtnjuter i fast lön 4,000 kr. samt dessutom arvode per timme för det antal undervisningstimmar, som öfverstiger 24.

Direktor antages på framställning af skoldirektion af kommunalstyrelsen med sex månaders ömsesidig uppsägning. Vid antagandet af n. v. direktor ingick jemväl det vilkor, att han skall bereda sig en lifränta af 800 kr från uppnådd 60 års ålder. Öfrige lärare anställas af anstaltens bestyrelse och aflönas per timme med minst 2 kr. (för skönskrifning) och högst 4 kr. (för handelslära och rätt samt bokföring).

Skolans „bestyrelse“ består af en magistratsledamot som ordförande, tre af magistrat och Formandskap utsedde personer, af hvilka två böra vara köpmän och en skolman, samt, som sjelfskrifven ledamot, skolans direktor, hvilken utöfvar det dagliga inseedet öfver undervisningen, besörjer

löpande ärenden, skolans korrespondens m. m., medan anstaltens ekonomi omhänderhafves af bestyrelsen.

Skolans budget för 1881 upptager utgifterna, excl. den qvinliga afdelningen, till 27,745 kr., hvaraf 18,975 kr. antagas inflyta genom elevavgifter, 4,870 kr. i räntor, och 2,000 kr. i bidrag ur börskassan, så att kommunens bidrag, som vid skolans inrättande beräknats till vidpass 2,000 kr., komme att utgöra 1,900 kr.

Angående skolans verksamhet publiceras årligen af direktor en berättelse, i hvilken enligt regeln ingår jemväl en afhandling af någon bland skolans lärarepersonal.

Danmark.

I Köpenhamn öppnades redan åren 1842 och 43 tvenne privata s. k. Handelsakademier, en benämning, som sedan dess innehaft burskap i Danmark, utan att dock innehållet på något sätt skulle svara mot namnet. Senare ha flere nya handelsläroanstalter under olika benämningar tillkommit såväl i Köpenhamn som i några landsortsstäder. Såvidt veterligt ha dock hvarken stat, kommun eller handelsståndet tagit någon befattning med dessa inrättningar, utan äro de alla, med undantag endast af „Handelsskolen for Kvinder“ i Köpenhamn, helt och hållet privata, d. v. s. de äro föreståndarenes egendom och affär. Som sådana äro de åter för sin existens nödgade att emottaga elever utan afseende å ålder och förkunskaper och vid alla tider af året. Då flertalet elever dertill för sina studier kunna uppföra endast några lediga timmar eller i bästa fall några månader, inskränker sig undervisningen i regeln till meddelande af privatkurser i ett eller flere ämnen. Det inhemtade kunskapsmåttet kan sålunda ej blifva synnerligen grundligt eller omfångsrikt. Dessa skolor fylla emellertid en vigtig uppgift, i det de bereda tillfälle åt framåtsträfvande unge män, som med bristfälliga kunskaper gått ut i lifvet, att förvärfva de kunskaper, af hvilka de äro mest i behof, om de ock icke kunna tjena som högre förberedelseanstalter för den ungdom, som är bestämd att ingå i affärlifvet.

Den enda af dessa anstalter, som under årens lopp vunnit en fastare organisation och en mer omfattande undervisningsplan, är *Grüners Handelsakademi* i Köpenhamn.

Denna skola grundades år 1843 af kommerserådet Grüner, hvars namn den fortfarande bär, och öfvergick år 1858, efter Grüners död, till dess n. v. innehafvare grosserer Alb. Kaarup. Före sin död hade kommerserådet Grüner „för att gifva allmänheten den största möjliga garanti för den af honom grundade Handelsakademins inrättning och vård“ kallat några af stadens ansedde medborgare att bilda en permanent komité för densamma. Denna komité, som supplerat sig sjelf, består fortfarande, men dess verksamhet torde inskränka sig till att förläna anstalten ett visst anseende genom sitt namn och att öfvervaka afgangsexamina. Och anseende synes akademien äfven hafva åtnjutit så inom som utom landet, dock sannolikt mindre i följd af komiténs tillvaro än på grund af föreståndarens erkända duglighet i sitt fack. Enligt ett för akademien utgifvet program hade densamma under åren 1858—1877 varit besökt af 1,033 elever, af hvilka 282 från utlandet, för det mesta från Norge, och två tredjedelar af de återstående från särskilda orter i Danmark, utom Köpenhamn. Elevernas antal skall varit i stigande och hand i hand dermed skolans inre utveckling.

För närvarande äro eleverna fördelade på tre fasta halfårsklasser, af hvilka dock tvenne äro parallelafdelningar, afsedda för mer och mindre väl förberedda elever. Hela kursen omfattar således inalles ett år, då densamma fullständigt genomgås, hvilket dock icke är fallet med en stor del elever.

Den för vintersemestern 1880—81 gällande lektionstabell upptager följande undervisningsämnen:

	1:sta halfåret.	2:dra halfåret.
Bokföring & korrespondens	2	6
Handelsvetenskap	3	3
Räkning	6 (7)	5
Nationalekonomi	—	3
Handelsrätt	—	3
Engelska	5 (6)	5

Tyska	5 (6)	5
Franska	2 (0)	2 (0)
Danska	3 (4)	—
Historie	2	2
Geografi & Statistik	5 (3)	—
Kalligrafi	3	2
	36 (36)	36 (34)

I Bokföring genomgås först de allmänna grunderna, hvilka tillämpas på en enkel affär med användning endast af ett par de väsentligaste böcker. Under andra halfåret tages sedan en något vidlyftigare affär och begagnas alla vanligen använda böcker.

Anstalten berömmar sig af att vara den enda i landet, utom universitetet, vid hvilken nationalekonomi föredragits, och det redan under mer än ett qvart sekel.

I Handelsvetenskap eller handelslära följes en af föreståndaren Kaarup utgifven „Almindelig Handelsvidenskab“ (3:dje uppl. K:hmn 1877) och i handelsräkning en af läraren i detta ämne P. R. Wirén, hvilken sjelf har ett s. k. Merkantilt Institut i hufvudstaden, utgifven „Handbog i Handelsregning“ (3:dje uppl. K:phmn 1880). Äfven i andra ämnen ha akademins lärare utarbetat dels i bokhandeln tillgängliga, dels som manuskript tryckta ledtrådar för undervisningen.

Huru undervisningen i denna anstalt bedrifves, tillåtes ingen utomstående att bevittna. Intet skäl finnes dock att betvifla, det anstalten ej vore värd det anseende den åtnjuter. Men äfven under de gynsammaste förhållanden kunna framstegen i studier under ett halft eller ett år ej vara synnerligen stora. Föreståndaren framhöll ock att tiden är nog kort, och att isynnerhet språkundervisningen ej lemna tillfredsställande resultat, men trodde å andra sidan, att eleverna hvarken kunde eller ville längre tid uppehålla sig vid skolan. Fallet är nemligen, att eleverna vid denna anstalt, hvilka f. n. äro mellan 18 och 26 år gamla, till största delen

tidigare varit anställda i handel. De ha sålunda för inhemtande af kunskaper i sitt fack afbrutit sin praktik, afsagt sig möjligen innehafda befattningar, och måste dertill bekosta ej blott sitt uppehälle, utan ock sin undervisning, som betalas med 288 till 300 kr. i året, förutom en inskrifningsavgift af 10 kr. Under sådana förhållanden är tiden dyr och måste väl användas. Erfarenheten vid denna skola sades ock vara den, att de elever, som förut praktiserat, gå bättre fram än de, som icke gjort det.

I hufvudsak lika anordnad, som ifrågavarande akademi, är den ofvan omnämnda „*Handelsskolen for Kvinder*“ i Köpenhamn. Den började sin verksamhet den 1 November 1872 och har för sin tillvaro och sitt fortbestånd att tacka några för saken intresserade män och qvinnor. Som sin uppgift har skolan förelagt sig, „att gifva qvinnan grundlig utbildning för praktisk affärsverksamhet genom att förskaffa henne de för kontorsarbete och annan merkantil sysselsättning nödiga kunskaper och färdigheter“. Vid undervisningen vill man därför så förena teori och praktik, och vänja eleverna vid ordning, arbetsamhet och omtanke, att de lätt kunna taga sig fram i lifvet.

Skolan har en förberedande klass med undervisning 18 timmar i veckan uti räkning, danska, tyska, kalligrafi, historie och geografi samt två handelsklasser, likasom den förberedande, med half-års kurs hvardera, och undervisning 30 à 31 t:r i veckan.

Undervisningsämnena på handelsklasserna äro med angifvande af antalet timmar, som egnas åt densamma under hvardera kursen, följande, neml. räkning, kontokurant och kalkulation 9 och 6 t:r, bokföring 2 och 4 t:r, handelsvetenskap 2 och 2 t:r, kalligrafi 2 och 2 t:r, danska 3 och 2 t:r, tyska 4 o. 5 t:r, engelska 4 o. 5 t:r, geografi och historie 4 o. 3 t:r samt korrespondens på öfre kl. 2 t:r.

För inträde fordras fyllda 15 år och „allmän god skolbildning“. Sedan 1872 har skolan besökts af 238 elever, af hvilka inemot 40 qvarstodo vintern 1880—81. De utgående eleverna hafva, enligt uppgift, härintills lätt erhållit anställning, dels på kontor, dels i butiker, och vunnit förtroende hos sina principaler, bland hvilka märkas flere af landets förnämsta firmor. Några hafva äfven etablerat sig som sjelfständiga handlande.

Denna skola åtnjuter ett anslag af statsmedel på 2,000 kr. och af kommunen 1,000 kr. Dessutom har den af donerade fonder en inkomst af c:a 900 kr. Härigenom har det varit möjligt att nedsätta elevavgifterna till 10 kr. i handelsklassen och 8 kr. i förberedande klassen per månad. Skolan förestås af ett fruntimmer, fröken Caroline Testman och har för det mesta qvinliga lärare. Skolans årliga utgiftsstat uppgår till inalles omkr. 7,000 kr.

Vid fråga om handelsundervisningens ståndpunkt i Danmark får ej förbigås en förening, som i detta hänseende kan komma att uträtta mycket. „I känslan af att inom handelsståndet sjelft för litet gjorts för att utbilda de krafter, som finnas inom detsamma“ bildades nemligen år 1880 i Köpenhamn, på inbjudning af flere framstående affärsmän och andra intresserade personer, en „Forening til unge Handelsmaends Uddannelse“, hvilken för sig uppställt följande uppgifter:

1:o) att tillbjuda yngre handelsbiträden en billig, men af goda lärarekrafter ledd undervisning i allmänna handelskunskaper, språk o. s. v.;

2:o) att bistå framstående elever med råd och efter omständigheterna med penningehjelp, så att de för sin vidare utbildning må finna anställning på utländska, såväl europeiska som transatlantiska handelskontor; samt

3:o) så framt medel och krafter det tillåta, att uppsätta en egentlig handelsskola, för att bereda unge män, som äro

bestämda för handeln, tillfälle att förvärfva sig en förutgående grundlig teoretisk utbildning.

Föreningen, af hvilken hvar och en, man eller qvinna, kan blifva medlem, genom att erlægga minst 10 kr. årligen eller minst 100 kr. engång för alla, vann varm anslutning. Genast tecknades i årliga bidrag 3,300 kr. och engång för alla c:a 23,000 kr.

Af de förelagda uppgifterna har den unga föreningen tillsvidare kunnat skrida till förverkligande endast af den här ofvan först upptagna. Den 15 Januari 1881 öppnades nemligen en aftonskola för handelsbiträden, till hvilken anmälde sig 76 elever. Af dessa åtnjota 61 undervisning i danska, tyska, engelska, handelsgeografi och räkning tre aftnar i veckan, 20 i franska, 3 i spanska och 4 i ryska. Undervisningstimmarna äro förlagde emellan kl. 6 och 9 på aftonen. För förstnämnda fem ämnen betalas 8 kr. och för hvart af de tre sistnämnda språken 2 kr. i månaden. Omkring en fjerdedel af lärjungarna äro frielever.

Den öfvervigt man gifvit språkundervisningen vid denna aftonskola liksom ock föreningens under punkt 2 upptagna ändamål, till hvars förverkligande man snarast möjligt ärnar skrida, torde få betraktas som ett uttryck af den särskilt inom Köpenhamns köpmannaverld under de senaste åren vaknade större lifaktighet och åstundan att utvidga de utländska affärsförbindelserna, för att göra Köpenhamn till en stapelplats för alla östersjöländer.

Till realiserandet af den tredje uppgiften eller upprättandet af en egentlig handelsskola äro föreningens närvarande medel otillräckliga. Denna fråga torde därför tillsvidare få hvila, men genom dess upptagande i programmet har man emellertid uttalat sig för önskligheten och behöfligheten af en sådan anstalt.

Tyskland.

Bland alla tyska stater står konungariket Sachsen främst hvad beträffar skolväsen samt allmän lägre och högre bildning. Den lilla staten i hjertat af mellersta Europa har varit den medelpunkt, från hvilken de flesta impulser till undervisningens höjande utgått och der de tidigast blifvit realiserade. Så ock beträffande handelsskolor. Sachsen kan väl ej berömma sig af att hafva egt den första tyska handelsskola inom sitt område, men deremot finnes i detta land den äldsta ännu bestående tyska skola af detta slag, och ingenstädes i Tyskland har handelsskoleväsendet omfattats med det intresse och nått den utveckling som här. Efter mönstret af de sachsiska skolorna ha med mindre modifikation dylika skolor upprättats på andra orter i och utom Tyskland, och än i dag emottaga de sachsiska högre handelsläroanstalterna en stor del af sina elever från orter utom Sachsens gränser, till ej ringa del från utlandet. Skolorna i detta land kunna därför med allt skäl anses representera det högsta af hvad den tyska andan i denna riktning bragt i dagen. Vi vilja därför främst uppehålla oss vid

Konungariket Sachsen.

Handelsskolorna i detta land äro af tvenne slag: s. k. Höhere Handelsschulen och Handelslehrlingsschulen.

De förre äro afsedde för ynglingar, som erna egna sig åt handeln eller dermed beslägtade näringar och vilja erhålla en härför afpassad allmän och fackutbildning; de senare äro åter, som namnet ger tillkänna, lämpade för unge handels-

elever, hvilka i dessa skolor äro i tillfälle att under några timmar i veckan erhålla undervisning i de för deras yrke nödigaste kunskapsstycken. Hvardera upptaga elever vid ungefär samma ålder, fyllda 14 år; men de högre skolorna fordra för intagning ett visst mått af förkunskaper och fullfölja sitt mål under en treårig lärokurs, som tager elevernas hela tid i anspråk, medan de lägre skolorna äro tvungne emottaga elever utan allt afseende på deras innehafvande kunskaper, hvilka dock i ingen händelse i detta land, der obligatorisk skolgång existerat snart ett sekel, understiga hvad som kan inhemtas i en folkskola på landet, och kunna rå öfver sina elever blott ett inskränkt antal timmar, tagna från arbetet i butiken eller kontoret. Det är dessa olikheter, som åstadkomma den väsentliga skilnad i undervisningens resultat, som faktiskt förefinnes, oaktadt begge slagen af skolor ofta nog skötas af samme lärare, hafva lika lång lärotid och omfatta till stor del samma ämnen.

Frågar man i hvilket förhållande dessa handelsskolor stå till öfriga undervisningsanstalter i landet, så bör erinras, att i Sachsen, likasom i Tyskland öfverhufvudtaget, finnas, utom folkskolor med obligatorisk undervisning för barn mellan 6 och 14 år, gymnasier med 9 årig, realskolor af 1:sta ordningen med 8 årig och realskolor af 2:dra ordningen med sexårig kurs, allt från elevens tionde åldersår. Utom modersmål, historie och geografi samt matematik, som förekomma i alla högre skolor, äro hufvudämnena, som bekant, i gymnasierna latin och grekiska, i realskolorna af första ordningen latin, moderna språk och naturvetenskaper samt i realskolorna af 2:dra ordningen endast två sistnämnda ämnen. Med dessa offentliga undervisningsanstalter stå de högre handelsskolorna i intet organiskt samband, utan löpa parallelt med dem och fordra för inträde ungefärligen hvad som inhemtas på de två eller tre lägsta eller s. k. Unterclassen af dessa skolor med uteslutning af de gamla språken. Följden

häraf är äfven, att handelsskolorna få emottaga en stor del af det s. k. affallet från de allmänna skolornas mellanklasser och att de ofta nog klaga öfver att icke alltid erhålla det bästa bildningsmaterialet. En medverkande orsak till detta förhållande är naturligen ock det mindre anseende den fäkunniga allmänheten tillmäter de praktiska yrkena i jämbredd med de lärda eller militära.

De s. k. Handelslehrlingsschulen bilda deremot en omedelbar fortsättning af folkskolan, och ersätta det under tre år, från 14:de till 17:de åldersåret, obligatoriska besöket af Fortbildungsschule, och föredragas i regeln såväl af principal som handelselev framför denna, enär eleven i de förra får inhemta kunskaper af direkt gagn för sitt yrke, medan han i fortsättningsskolan mestadels får för folkskoleläraren omtugga hvad han tidigare genomgått. Handelselevskolor ha derfor numera inrättats i ett flertal städer af handelsföreningarna, till hvilkas berömmelse tillika måste framhållas, att de äfven, förrän något tvång att besöka en fortsättnings- eller deremot svarande skola existerade, på många orter upprättat anstalter af detta slag. Der högre handelsskola finnes, äro dessa lärlingsskolor förbundna med desse, såsom skilda afdelningar.

Till ett rätt förstånd af en tysk högre skola fordras ännu att beakta det inflytande den allmänna värneplikten utöfvar på densamma, ty tyngden af militärbördan är så stor, att den gör sig starkt märkbar i alla lifvets förhållanden. Det finnes ingen högre skola i Tyskland, som ej med fet stil i sitt program skulle upptaga, att dess mogenhets- eller afgångsintyg berättigar till ett års frivillig militärtjänst. Och förmånen af denna ett års frivillighet anses så stor, att enligt utsago af flere tyska skolföreståndare, en högre skola som ej ställde sin läroplan med afseende härpå, aldeles icke kunde existera, d. v. s. icke erhöile några elever. Detta tryck har väl det goda med sig, att det drifver till skolorna

en hel mängd elever, som annars ej skulle besöka desamma, och sporrar deras flit, men å andra sidan tryckes derigenom äfven i högre eller mindre grad den militära enformighetens prägel på alla bildningsanstalter. Hvad särskildt de högre handelsskolorna beträffar, så ha alla under resp. handelsför-
eningars inseende stående skolor af detta slag, och äfven en del privata, erhållit af regeringen berättigande att utfärda intyg af nämnda beskaffenhet, med vilkor att de föga sig efter ett i ganska allmänna ordalag affattadt regulativ och att skriftlig och muntlig afgangsexamen i föreskrifven ordning anställas under presidium af en af regeringen utsedd kommissarie, hvilken, ifall hans åsigt angående en elevs mogenhet afviker från öfriga medlemmars i examensutskottet, eger draga frågan inför en högre embetsmyndighet. Men då härvid hufvudsaklig eller uteslutande vikt fästes vid de allmänna, humana eller reala ämnena och föga afseende egnas de egentliga fackämnena*), måste äfven skolorna, för att kunna bestå profvet, rätta sig derefter och använda mesta tid och omsorg på de allmänna kunskapsämnena.

*) Enligt tyska värnepligtslagen erfordras för berättigande till ett års frivillig militärtjänst, fyllda 17 år och det kunskapsmått en bildad tysk yngling vid denna ålder bör ega, d. v. s. hvad som kan inhemtas under de 6 å 7 första årskurserna i ett gymnasium eller en realskola. Den som ej medför intyg häröfver från någon offentlig sådan skola eller annan dertill af rikskanslern berättigad läroanstalt, underkastas inför en skild pröfningskommission en examen som omfattar: modersmålet (en uppsats utan grammatikaliska och logiska fel), tvenne fremmande språk, valbara emellan latin, grekiska, franska och engelska, (i de två sistnämnda öfversättning med temlig lätthet och säkerhet af medelsvår prosa, jemte en skriftlig öfversättning till det frem. spr. utan stötande fel), geografi, historie (förmämligast Greklands, Roms och Tysklands), tysk litteratur, matematik (aritmetik, algebra, t. o. m. eqvat. af 2:dra graden, geometri och något stereometri), fysik (kroppars egenskaper, värme, magnetism, och elektricitet), samt kemi (det sistnämnda ämnet, liksom icke upptagna delar af fysiken, frivilligt eller för att fylla brister i andra ämnen).

Förbises bör härvid ej, att denna riktning i de tyska handelsskolorna väl stämmer med den tyska nationalandans förkärlek för det humanistiska och ideala och äfven betingas af elevernas föga framskridna ståndpunkt i allmänna skolkunskaper och deras öfverhufvudtaget unga ålder. Nödvändigheten är därför äfven princip.

Härtill kommer ännu en omständighet, som ej får förbigås. I Tyskland står det s. k. elev- eller lärlingssystemet i handeln i fullt flor. En ung man, som ingår i handel, bindes i regeln för fyra år vid en läroherre, hvilken han får tjena under hela eller åtminstone största delen af denna tid utan något slags ersättning i kost eller pengar, och har han ofta nog dertill i anseddare hus att betala en läropenning af mindre eller större belopp. Elever, som genomgått högre handelsskola eller annan högre läroanstalt, få väl sin lärotid i handeln förkortad, men måste dock vanligen tjena vidpass två år utan något arvode. Under sådana förhållanden anse sig skolorna ej böra alltför mycket vinlägga sig om utbildande af en praktisk färdighet, som kommer mindre eleverne än deras principaler till godo. I denna punkt har sålunda en om ock ej stark, dock märkbar spänning på en del orter uppkommit emellan handelsståndet och handelsskolorna, hvilka för öfrigt stå på vänskapligaste fot till hvarandra och arbeta för samma mål.

Efter dessa föregående anmärkningar, vilja vi närmare redogöra för ifrågavarande skolor.

Sachsen har tre s. k. offentliga högre handelsskolor, neml. „*Die öffentliche Handelslehranstalt zu Leipzig*“ som grundades år 1831 enligt organisationsplan af dess förste direktor Aug. Schiebe och utgjort förebilden för flertalet öfriga tyska handelsskolor (n. v. direktor Carl Wolfrum), „*Die öffentliche Handelslehranstalt zu Chemnitz*“ grundad 1848 (n. v. direktor C. Alschweig) och „*Die öffentliche Handelslehranstalt der Dresdner Kaufmannschaft*“, som öppnades 1854,

(n. v. direktor d:r Albert Benser). Dessa skolor kallas of-
fentliga, emedan de äro grundlagde af handelsföreningarna på
dessa orter och fortfarande stå under deras omvårdnad och
delvis bekostas af dem. De två förstnämnda åtnjuta äfven
ett mindre understöd af staten. Handelsföreningarnes infly-
tande öfver skolorna består deri, att de genom en utsedd di-
rektiön handhafva skolornas ekonomi, fastställa reglementen
för desamma samt antaga lärare och direktor, hvilken sist-
nämnde, jemte det han är sjelfskrifven ledamot af direktiön,
bär ansvaret för undervisningens ordentliga handhavande
samt hela den inre ordningen inom skolan.

Med hvarje af dessa skolor är förbunden en lärlings-
skola, vid Leipziger skolan dessutom en s. k. fackvetenskaplig
kurs, hvarom mera längre fram.

För intagning i lägsta klassen af *högre handelsskolan*
fordras, utom fyllda 14 och ej öfverskridna 16 år, hvilken
sistnämnda bestämmning dock ej noggrant följes; följande för-
kunskaper, i hvilka inträdesförhör anställes, neml.: 1) Förmåga
att utan grofva ortografiska och grammatikaliska fel skriva
en lätt uppsats på tyska; 2) Kännedom af fransyska gram-
matiken, t. o. m. de regelbundna verben; 3) Överblick af hela
fysiska geografin och bekantskap med de viktigaste euro-
peiska länder; 4) Bekantskap med de viktigaste världshändelser
och historiska personer; samt 5) De fyra räknesätten i hela
tal och bråk, samt enkel reguladetri. Vid skolan i Dresden,
som har en förberedande klass, tillkomma de första grun-
derna i engelska. Fordringarna äro, som synes, icke synner-
ligen vidsträckta, och torde ej heller, isynnerhet beträffande
utlänningar, tolkas särdeles strängt. Många elever prestera
å andra sidan mer än som fordras.

Läroplanen är i alla tre skolorna i allt väsentligt den-
samma. Vi meddela därför endast timfördelningsplan för
Dresden med tillfogande af summa antal timmar i de skilda

ämnena för de två andra skolorna; och beteckna enligt svensk-finsk sed den lägsta klassen som den första.

	Dresden.				Leip- zig.	Chem- nitz.
	I.	II.	III.	S.a.	S.a.	S.a.
Handelsrätt	—	—	2	2	1	1
Handelslära & nat. ekon. . .	1	2	2	5	5	6
Bokföring	—	1	2	3	2	4
Kontorsarbeten	2	1	—	3	2	1
Korrespondens	—	2	1	3	2	4
Tyska spr. & litter.	4	3	3	10	10	10
Fransyska & korresp. . . .	4	4	4	12	13	14
Engelska & korresp.	4	4	4	12	13	14
Handelsräkning	4	4	3	11	10	10
Matematik	3	3	2	8	10	10
Fysik	3	3	—	6	5	2
Kemi	—	—	2	2	4	2
Teknologi o. Varukänedom	—	—	2	2	3	6
Historie	2	2	2	6	6	6
Geografi	2	2	3	7	6	6
Kalligrafi	2	—	—	2	5	3
Teckning	1	1	—	2	4	4
Turnen	—	—	—	—	6	6
Antal tr i veckan pr klass	32	32	32	32	35 à 36	37

Frivilliga:

Italienska	—	2	2	4	4	—
Stenografi	2	2	1	5	3	3

I Handelsrätt genomgås med förklaringar de viktigaste kapitlen ur Tysklands Handelsgesetzbuch, särskildt angående vexeln.

I Handelslära följes Findeisens här ofvan under Norge omnämnda grundriss der Handelswissenschaft i Leipzig en „Leitfaden“ utarbetad af läraren i detta ämne), och i nationalekonomi utläggas, för det mesta föredragsvis, denna vetenskaps grunder med praktiska exempel ur handelslivet.

Bokföring: Dresden, (3 t:r) förklaring och bokföring af en fingerad en månads affär enligt enkel och af en två månaders affär enligt dubbel bokföringsmetod, hvardera med ett bokslut och enligt tryckta „Geschäftsgänge“ som år för år obetydligt ändras samt med användning af en massa (12 å 15) skilda böcker; Leipzig (2 t:r), teoretisk utläggning af den enkla och dubbla bokföringen i förbindelse med uppställning af enskilda konti; bokföring af en enmånads varu- & vaxel-affär enligt dubbel metod med ett bokslut; Chemnitz (4 t:r), förklaring och bearbetning af en alldeles enkel affär efter den enkla metoden jemte bokslut; en två månaders fabriks-affär enligt enkel metod jemte bokslut; samt samma affär med tillägg af en tredje månad och en ny delegare enligt dubbel metod och med två bokslut.

Undervisningen i kontorsarbeten bedrifves gemenligen alldeles oberoende af bokföringen och består i förklaring och utskrifning af alla i affärlifvet förekommande skriftstycken s.s. räkningar af alla slag, fakturor, connoissementer, fraktbref, vexlar, anvisningar, m. m. delvis med användning äfven af fremmande språk.

I korrespondens förfärdigas efter diktat öfver uppgifvet innehåll eller med anledning af uppgifven affär bref af olika slag. Äfven denna undervisning bedrifves vanligen skildt från bokföringen. Vid språkriktighet fästes afseende, och bruket af tekniska termer begränsas.

Vid utförandet af alla skriftliga arbeten egnas, ehuru med olika framgång, här som vid alla handelsskolor, den största uppmärksamhet åt ett icke blott korrekt utan ock prydligt utförande.

Af de åt modersmålet anslagna timmar egnas största delen åt läsning af tyska klassiska författare, delvis äfven öfversättningar af Shakespeare, Homerus o. a. Härtill anknyter sig, ej blott öfning i väl läsning, utan ock ganska omfattande estetiska utläggningar, isynnerhet i Dresden, samt öfversigt

af litteraturens utveckling. Den öfriga tiden egnas åt grammatikaliska öfningar samt disposition och korrigerings af uppsatser, enligt regeln hvar tredje vecka, äfvensom öfningar i fria föredrag, antingen reproduktion af hvad läsaren föreläst (Dresden), eller sjelfständigare bearbetning enligt erhållen litteraturanvisning (Leipzig). — I Dresden pläga eleverna under lärares ledning ett par gånger under året besöka dervarande rika konstsamlingar.

I Fransyska och Engelska förehas muntliga och skriftliga öfningar till befästade af grammatiken, läsning ur läsebok eller af någon författare, samt under sista året något affärskorrespondens. Under den senare delen af kursen bedrivs undervisningen, som meddelas af infödde fransoser eller engelsmän, delvis på det fremmande språket.

Med räkneundervisningen förbindes noggrann redogörelse för det metrisk och engelska, delvis äfven andra mått-, vikt- och myntsystem, samt förklaring af tyska och de förnämsta andra börsplatser noteringar och usancer. Räkningen börjar för öfrigt med de enklaste operationer med hela tal och omfattar alla i affärslifvet, såväl i varu- som bankir- och vexelaffärer, förekommande räkningssätt, hvilka förklaras och mer eller mindre väl inöfvas.

Matematiken innefattar något algebra, planimetri och stereometri, äfvensom progressioner och serier jemte ränta på ränta- och annuitetsberäkningar.

Fysik och kemi bedrivs experimentalt, varukännedom med tillhjälp af mer och mindre rika samlingar af varuprover, och teknologin understödes af besök under lärares ledning i framstående industriella etablissement.

Den historiska och geografiska undervisningen skiljer sig föga från den i andra skolor af motsvarande grad. I Chemnitz börjas i historien med gamla tiden, i Leipzig med folkvandringarna och i Dresden med reformationstiden, dervid man tillika å sistnämnda ort inskränker sig till Tyskland

och Frankrike, hvarigeneom en mer lefvande oah grundligare insigt vinnes och mer tid kan egnas åt den nyaste historien, hvilken i Chemnitz alls ej beröres.

De kalligrafiska öfningarna gälla såväl tysk som engelsk stil, samt vanligen ock olika stilsarter s.s. kurrent-, kursiv- och rundskrift.

Teckningen består dels i frihandsteckning, t. o. m. färgläggning, dels i konstruktionsritning.

Öfverhufvudtaget synes undervisningen vid dessa anstalter bedrivas på godt, delvis framstående sätt, om ock här som öfverallt äfven underlägsna lärarekrafter förekomma.

Elevernas antal i dessa högre handelsskolor var läseåret 1880—1881 *) i Dresden 185, af dem 59 från orter utom Tyskland (bland hvilka 5 finnar); i Leipzig 105, hvaraf 59 utländingar, och i Chemnitz 70, bland dem äfven några utländingar. I Dresden är nedersta klassen fördelad i tre parallelafdelningar och de två öfre klasserna i två hvaradera. I Leipzig har hvarje klass två afdelningar, af hvilka den ena är företrädesvis frekventerad af utländingar och har undervisningen i tyska lämpad derefter. Antalet elever på hvar afdelning är högst 30, och minst 13, i medeltal vidpass 20.

Af de 47 elever, som 1880 undergingo afgangsexamen i Dresden, var den yngste nyss fyllda 16 och den äldste nära 21 år, i medeltal var deras ålder 18 år.

Afgifterna för undervisningen i dessa skolor utgöra i Dresden för utländingar 360 M. och för infödingar 300 till 360 M. (stigande med 20 M. för hvar klass), i Leipzig för utländingar 360 M. och för medborgare i tyska riket 240—360 M., samt i Chemnitz 240 M., allt i året och att erläggas qvart- eller halfårsvis prenumerando, i Dresden och Leipzig med 20 % rabatt för söner till medlemmar af dessa städers handelsföreningar. Några få friplatser gifvas.

*) Läseåret börjar i April och är fördeladt i tre terminer, med ferier under senare delen af sommaren, vid jultiden och vid påsk.

Handelslehrlingsschulen, hvilka utgöra skilda afdelningar af förenämnda tre skolor och dessutom förekomma i omkr. 10 andra Sachsiska städer, ha undervisning endast 8—13 timmar i veckan, (i Dresden 8, utom 4 frivilliga timmar för engelska och franska, i Leipzig 10 och i Chemnitz 13 tr.). Dessa undervisningstimmar äro fördelade på handelslära, bokföring, kontorsarbeten och korrespondens, räkning, geografi och kalligrafi, samt vanligen äfven fransyska och engelska och stundom dertill ännu varukännedom. Dessa ämnen förekomma dock ej alla under samma år. Kursen är nemligen, som ofvan nämnts, treårig och elevernas ålder enligt regeln från 14—17 år. Timmarne äro vanligen förlagda på morgonen eller på dagen och ej på aftnarna, då eleverna redan äro uttröttade af dagens arbete. Tack vare skoltvånget, som bevakar elevernes rätt till undervisning, kan detta låta sig utföra, och skolgången skall äfven öfverhufvudtaget vara ganska regelbunden, om ock skäl till anmärkningar stundom förekomma.

För att emellertid kunna gifva eleverna en mer samlad undervisning och undgå alla konflikter med principalerna, har man vid Dresdner skolan inrättat en ettårig kurs, som helt upptager elevens tid, men ock befriar honom från vidare skolgång under de följande åren. Denna ettåriga kurs upptager alla nyss uppräknade läroämnen fördelade på 34 timmar i veckan, men anses lemna ett bättre resultat än den på tre år splittrade undervisningen i de vanliga lärlings-skolorna.

Antalet elever i dessa handelselevskolor är rätt betydande. Det utgjorde 1880—81 i Dresden 254, hvaraf 22 i den ettåriga kursen, i Leipzig 225 och i Chemnitz 110 *).

*) I Leipzig finnes utom den med högre handelsskolan förbundna handelselevskolan jemväl en dylik speciellt afsedd för bokhandelselever. Denna „*Buchhändler-Lehranstalt*“ är för öfrigt lika inrättad, som de vanliga handelselevskolorna, utom att i undervis-

Eleavgifterna vid desamma utgjorde i Dresden 108 M. i Leipzig 80 M. och i Chemnitz 72 M. förutom en inskrifningsavgift af 3—9 M. Medlemmar af handelsföreningarna i de två förstnämnda städerna åtnjuta för sina söner 20 % nedsättning af fastställda afgifter.

Förutom dessa tvenne afdelningar, högre handelsskola och lärlingsskola, finnes, som nämnt, i Leipzig en „*Einjähriger fachwissenschaftlicher Cursus*“, som är förtjent af särskild uppmärksamhet. I denna kurs emottagas endast ynglingar, som redan innehafva ett intyg, berättigande till ett års frivillig militärtjänst (se pag. 35). Eleverna äro därför af en mogenare ålder, 17—20 år, och innehafva dugliga allmänna förkunskaper, så att undervisningen, som till stor del meddelas genom föredrag, verkligen kan antaga en fackvetenskaplig karakter. Kursen omfattar 30 t:r i veckan, hvilka fördela sig på följande ämnen: engelska och fransyska, hvardera 5 t:r, hvaraf två uteslutande för öfning i handelskorrespondens och tre för lektyr, skriftliga uppsatser och muntlig öfning, hvarpå lägges vikt; handelsaritmetik 4 t:r; handelslagstiftning 2 t:r; bokföring 5 t:r (teori, bokföring och afslutning af en grossvaru- och en bankaffär, samt redogörelse för fabriksbokföringens egenheter); korrespondens 2 t:r, under senare halfåret i anslutning till bokföring; nationalökonomi 3 t:r; handelshistoria, innefattande en öfversigt af handels utveckling i de europeiska staterna, särskildt Tyskland, samt handels och industrins närvarande ståndpunkt 2 t:r; samt varukännedom 2 t:r. Denna speciälkurs, hvilken inrättades för några år sedan och utan tvifvel har framtiden för sig, besöktes under läsåret 1880—81 af 31 elever.

ningsplanen ingå litteraturhistorie och encyclopedi, samt att bokföring, korrespondens och räkning specielt hänföra sig till bokhandeln. Denna skola hade 1880 ett antal af 88 elever.

Alla tre ifrågavarande handelsläroanstalter äro försedda med fysikaliska apparater, kemiskt laboratorium, varusamling och bibliotek samt annan för undervisningens befrämjande nödig läromateriel. Alla tre äro äfven inrymda i egna eller handelsföreningarna tillhörande hus, af hvilka dock endast det i Chemnitz är för ändamålet uppfördt. Denna byggnad, som till det yttre erbjuder en prydlig anblick, innehåller 11 lärosalar, ritsal, fysikaliskt och kemiskt läserum jemte kabinett, biblioteksrum, samlingsrum för lärare, direktorskansli och en vacker festsal. För gymnastikundervisningen begagnas den invid belägna „Städtische Turnhalle“. Kostnaden för detta hus, som är enkelt, men väl inredt, har uppgått till omkr. 98,000 M., tomtens pris oberäknadt.

Lärarepersonalen vid dessa skolor kallas eller antages efter ansökning af skolornas direktion eller „Vorstand“ med sex, i Chemnitz tre, månaders ömsesidig uppsägning, hvilken uppsägningssrätt dock å direktionens sida i Dresden är kringgärdad med ett minutiöst varningssystem. Löneförmonerna äro ungefär desamma, som vid andra skolor af samma grad och uppgå: i Dresden till 7,200 M. för direktor med 16, faktiskt 6 trs undervisning och 2,400 till 4,100 M., (vicedirektor 4,500 M.) för öfrige lärare, som ha högst 22 timmars undervisningsskyldighet; i Leipzig 6,900 M. förutom c:a 750 M. i inskrifningsafgifter, för direktor, samt 2,100 till 3,900 M. för lärarne jemte extra ersättning af 90 till 144 M. för hvar veckotimme i året utöfver 20; samt i Chemnitz 5,000 M. för direktor med högst 16 tr. undervisning och 2,400 till 3,000 M. för öfrige lärare, som undervisa högst 24 tr i veckan. Lärarnes lönebelopp inom de angifna n. v. ramerna bestämmes dels efter lärarnes personliga kvalifikationer och ålder, dels ock efter undervisningsämnena, i hvilket afseende åtminst. i Leipzig, kalligrafi, teckning och gymnastik skattas lägst, matematik, handelsräkning och språk medelmåttigt, samt de egentliga s. k. handelsvetenskaperna högst. Undantagsvis har

af handelsföreningarne pension beviljats åt någon gammal, välförtjent lärare. Under de senaste åren har man vid de skilda anstalterna börjat grundlägga pensionskassor.

Underhållet af dessa läroanstalter bekostas till allra största delen med elevernas afgifter. Skolan i Dresden kostar årligen vidpass 70,000 M. (incl. skolan påförd hyra). Deraf inflyta omkr. 6,500 M. i räntor å en anstalten tillhörig fond, medan hela återstoden skall betäckas af elevavgifter, hvarför och spår af elevhunger äro ganska märkbara. Staterna för skolorna i Leipzig och Chemnitz uppgå till resp. 54,000 och 30,000 M. Statsbidrag är beviljadt anstalten i Leipzig till ett belopp af 4,500 M. och i Chemnitz 2,700 m. Å sistnämnda ort har äfven staden tillagt skolan ett bidrag af 600 M. Hvad som af återstoden ej betäckes af elevernas afgifter, tillskjuta handelsföreningarna och ha dessa i Leipzig sålunda bidragit med c:a 15,000 och i Chemnitz med c:a 1,000 M. i året.

Privata handelsskolor och lärare finnas i Sachsen många. Af dem är „Rittnagels höhere Handelsschule“ i Dresden-Neustadt till hela sin organisation och läroplan en trogen kopia af de offentliga handelsläroanstalterna, men svagare utrustad än dessa. Öfriga privata handelsskolor, eller akademier, i hvilka äfven qvinliga elever emottagas, meddela, så vidt veterligt, kurser i enskilda ämnen eller en till högst några få månader utsträckt undervisningskurs i några kombinerade ämnen, såsom t. ex. „Knispel's Institut für Comptoir-Wissenschaften in Görlitz“, hvilket årligen har fyra tremånaders kurser i handelsrätt, handelsräkning och korrespondens, kalligrafi, samt enkel och dubbel bokföring (besökt äfven af ett par finnar). Dessa skolor, hvilka för det mesta frekventeras af något äldre personer, tillgodose sålunda behof, som de offentliga skolorna ej kunna fylla, och foga sig efter hvar och en kunskapssökandes särskilda åstundan.

Öfvergående från Sachsen till

Det öfriga Tyskland,

möter oss en svårighet, hvilken tyvärr äfven förefinnes annorstädes, den neml. att hvarje skola står temligen isolerad för sig, utan att taga notis om huru andra skolor af samma slag arbeta eller ens hvar sådana finnas till. Handelsskolan i den ena staden vet ofta nog icke af sin kamrat i grannstaden på ett par timmars afstånd, eller om han det vet, så är omdömet om grannen icke alltid det bästa. Intet samband eller samarbete förefinnes emellan skilda anstalter, och i vår på möten rika tid har ännu icke något allmännare sådant förekommit emellan handelsskolornas närmaste förespråkare, och dock skulle en sammanslutning af arbetarne på detta fält utan tvifvel vara väl på sin plats och verka höjande på hela institutionen.

Under sådana förhållanden måste hvarje tecknare af de tyska handelsskolorna afstå från alla anspråk på fullständighet, och endast hålla sig till hvad han, mer eller mindre tillfälligtvis, fått reda uppå. De statistiska uppgifter, som här och der stå att finna angående det stora antal handelsskolor, som skulle förefinnas i Tyskland, äro ej heller att taga efter orden, enär det är en mycket allmän företeelse, att sig så kallande handelsskolor eller handelsakademier eller handelshögskolor vid en närmare granskning inskränka sig helt enkelt till en privat lärare, som ger mer eller mindre goda eller dåliga lektioner i bokföring och något samhörigt ämne.

Större handelsskolor förekomma i Tyskland, utom Sachsen, åtminstone uti Danzig, Berlin, Osnabrück, Gera och Stuttgart äfvensom i München, Nürnberg och Frankfurt a. M., samt (enligt trovärdig uppgift) i Breslau. (En „Handelschule“ i Bremen är endast en vanlig offentlig realskola af 1:sta ordningen).

Af dessa skolor äro de i de fem förstnämnda städerna (samt i Breslau) inrättade ungefärligen som de „högre han-

delsskolorna“ i Sachsen, hvaremot de i München, Nürnberg och Frankfurt a. M. ha en från dessa väsendtligen afvikande organisation. Alla äro berättigade att utfärda intyg för ett års frivillig militärtjänst och måste naturligen vid sådant förhållande ställa sig fordringarna härför till efterrättelse.

Handelsskolan i Danzig eller „*Die Danziger Handels-Akademie*, Kabrunsche Stiftung“ (n. v. direktor d:r Otto Völkel) är till sin yttre organisation alldeles lik de sachiska högre handelsskolorna med tre fortlöpande årsklasser. Läroplanens afvikelser från dessa skolor kan skönjas af följande timfördelningsplan:

	I.	II.	III.	S:a.
Tyska spr. o. litter.	3	3	3	9.
Fransyska	8	8	8	24.
Engelska	6	6	6	18.
Bokföring, kontorsarbeten, korrespondens & handelslära	-	4	4	8.
Räkning	3	2	2	7.
Matematik	2	2	2	6.
Historia	2	2	2	6.
Geografi	3	3	3	9.
Kemi, fysik och naturhistoria	2	2	2	6.
Kalligrafi	2	2	2	6.
	S:a	31	34	34

Som här af framgår, har man egnat en öfvervägande uppmärksamhet åt de två fremmande språken, fransyskan och engelskan. Äfven geografin och den dermed förbundna kartritningen ha fått sig tilldeladt ett mer än vanligt stort antal timmar, hvilka karakteristika för skolan torde förklaras af dess läge i en uppåtsträfvande sjöstad. Deremot äro de egentliga handelsfacken, inklusive räkning, något skjutna åt sidan. Nationalekonomi och varukännedom förekomma alls icke och af handelsrätten upptages endast det viktigaste af läran om vaxeln.

Skolan hade under läsåret 1880—81 129 elever i en ålder af 14—19 år. Af dem tillhörde 35 den mosaiska trosbekännelsen och 19 voro hemma från Ryssland. Skolafgifterna uppgå till 120 M. på nedersta och 180 M. på de två högre klasserna. Utom direktor äro vid skolan anställda fyra ordinarie lärare. Dessutom gifva flere lärare vid andra läroanstalter på orten enskilda timmar i denna skola. — Morgnar och aftnar äro ett par rum i skolans lokal upplåtna för ortens Handelslärlingsskola, här likasom på flere andra orter kallad rätt och slätt Handelschule.

„Die Handelschule zu Berlin“ har tidigare varit en „offentlig läroanstalt“ under handelsföreningens patronat, men under de senaste åren öfvergått till en helt och hållet privat läroinrättning, tillhörig dess n. v. direktor, dr. Lange. Skolan har utom en förberedande lägre klass, treårig kurs, de två tidigare årskurserna fördelade på två halfårsklasser vardera. Vid denna anstalt äro de vanliga reala skolämnena helt och hållet öfvervägande, så att af handelsskolan föga finnes kvar. Så har t. ex. undervisningen i bokföring, kontorsarbeten och korrespondens småningom inskränkts till inalles en timme under andra och en timme under sista årskursen, och lika mycken tid egnas tillsamman åt handelslära och vaxelrätt. Nationalekonomi och varukänedom ingå ej numera i läroplanen, som i stället upptager religion alla klasser igenom, och äfven sång. Skolan var 1880—81 besökt under sommaren af 159 och under vintern af 174 elever. Den årliga elevavgiften är 150 m.

Öfriga privata handelsskolor eller handelsakademier i Berlin erbjuda åt herrar och damer enskild undervisning i olika ämnen eller några veckors eller månaders kurser i samhörande ämnen.

„Noell'sche Handelsschule“ i Osnabrück är jemväl en privat anstalt, inrättad redan 1838 och uppkallad efter dess grundläggare. Kursen är som vanligt treårig. Äfven här

äro de vanliga realämnena, incl. moderna språk, öfvervägande. Åt bokföring, deri en tryckt „Geschäftsgang“ bokföres först efter enkla och så enligt dubbla metoden, jemte korrespondens och kontorsarbeten egnas inalles fyra timmar. Handelslära, nationalekonomi och handelsrätt förekomma alls icke; varukännedom är på nedersta klassen, innan någon kemi eller fysik lästs, valbart ämne i stället för teckning. Handeln representeras sålunda, af förenämnda bokföring, af handelsräkning och affattandet af några affärsbref på engelska och franska. Skolan har de senaste 5 åren besökts i medeltal af 103 elever, deraf hälften varit utländingar, hvarför ock samtliga klasser varit fördelade på två afdelningar, af hvilka den ena afsedd företrädesvis för de utländske eleverne. Elevavgiften är 180 mk och med skolan är förenadt ett pensionat, som lemnar direktorn hans förnämsta inkomst.

Handelsskolan i *Gera* skiljer sig beträffande läroplanen icke från de sachsiska högre handelskolorna, utom att den har en förberedande klass, emottagande elever direkte från högre folkskolan eller *Bürgerschule*, och kallar sin öfversta klass, som i intet afseende står öfver motsvarande klass vid grannskolorna i konungariket Sachsen till „*Selecta*“ eller „*Kaufmännische Hochschule*“, hvilket torde vara ett karaktistikum för denna anstalt, hvilken naturligen är helt privat och äfven är förenad med ett pensionat. Undervisningsavgiften är 210 till 300 m. beroende af den längre eller kortare tid eleven förbinder sig att stanna vid skolan.

„*Die Höhere Handelsschule zu Stuttgart*“ (direktor W. Röhrich), har anseende om sig att vara en skola af allvarssammare slag, stående under offentligt inseende af ett förnämligast af handlande sammansatt skolråd. Kursen i denna anstalt är endast tvåårig, fördelad på fyra halfårsklasser, af hvilka den nedersta är förberedande för att utjemna de inträdande elevernas ojemna förkunskaper. Men inträdesfördringarna särskildt i språk och matematik äro i motsvarande

grad högre, så att resultatet i de allmänna ämnena, hvilket markeras genom fordringarna, berättigande till ett års frivillig militärtjänst, blir detsamma som vid andra skolor af detta slag, jemte det uppmärksamhet egnas åt nationalekonomi, handelslära och rätt, bokföring m. m.

Denna skola var vinterhalfåret 1879 - 80 besökt af 96 elever, af hvilka 22 voro hemma utom Tysklands gränser.

I *München* finnas flere handelsläroanstalter, neml. „Die Städtische Handelsschule“, „Die Königl. Industrieschule“ och „Die Handelslehranstalt für Frauenzimmer“.

Såsom förberedande för handelsyrket intager den förstnämnda eller *Die Städtische Handelsschule* främsta rummet. Denna anstalt förenar i sig ett dubbelt ändamål: den vill å ena sidan meddela sina alumner en högre allmän bildning och å den andra förbereda dem särskildt för köpmansståndet. Så ledd och organiserad anstalten för närvarande är och med de dugliga lärarekrafter den förfogar öfver, måste man erkänna, att den väl fyller sin uppgift så vidt den kort utmätta tiden det tillåter. Medan skolans förra eller allmänna bildningsändamål är öfvervägande på de lägre, träder dess karakter af fackskola mera i dagen på de öfre klasserna.

Denna anstalt öppnades 1868 med tre klasser, men utvidgades och omorganiserades år 1876 efter en af dess n. v. rektor, dr Rohmeder, uppgjord plan. Den emottager elever vid 10, högst 12 års ålder och har sexårig kurs, fördelad på lika många klasser. Enligt den fastställda normalläroplanen är timfördelningen å skolan följande:

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Sat.
Religion	2.	2.	1.	1.	1.	1.	8.
Tyska	6.	6.	4.	4.	4.	4.	28.
Fransyska	6.	6.	5.	5.	5.	5.	32.
Engelska	—	—	5.	4.	4.	4.	17.
Aritmetik & Matematik .	6.	6.	6.	7.	6.	6.	37.
Geografi & Historie . .	3.	3.	4.	4.	4.	4.	22.

Naturvetenskap	2.	2.	3.	4.	5.	5.	21.
Handelslära, bokföring							
samt korrespondens	—	—	—	—	4.	4.	8.
Kalligrafi	2.	2.	2.	1.	—	—	7.
Teckning	2.	2.	2.	2.	—	—	8.
Turnen	2.	2.	2.	2.	2.	2.	12.
	31.	31.	34.	34.	35.	35.	200.

Valbara äro dessutom italienska och stenografi.

Utom i det uti timtabellen synliga anvisandet af timmar för handelslära och bokföring, framträder skolans syfte som en förberedelseanstalt för blifvande handlande förnämligast i följande punkter: undervisningen i aritmetik fortgår genom alla klasser och bedrifves från början med exempel, företrädesvis valda ur handelslivet, samt med användning af brukliga genvägar och förkortningar, hvarjemte hela kursen igenom afseende fästes vid snabbhet och precision i utförandet af alla räkneoperationer; mera tid egnas de fremmande språken, särskildt engelskan, som här vidtager redan på tredje, i st. f. femte klassen, såsom fallet är i de bayerska sex-kl. realskolorna, jemte det vid språkundervisningen stor vikt lägges vid färdighet i språkens praktiska användning särskildt i handelskorrespondens; vid den geografiska och historiska undervisningen beaktas skildt handeln rörande förhållanden; och med undervisningen dels i geografi, dels i fysik och kemi förenas en redogörelse för de förnämsta handelsvaror, hvarvid som åskådningmaterial tjénar anstaltens samling af varuprofver.

Arbetet i skolan är i detalj på det nogrannaste ordnadt. I klassboken antecknar läraren hvarje dag hvad han gifvit till hemläsning och huru lång tid han anser arbetet kräfva. Vid terminens början uppgöres en kurslista för de skriftliga hemarbetena, upptagande hvilken dag uppgifterna af läraren skola utgifvas och när de af eleverna skola inlemnas. Sedan arbetena korrigerats af läraren och inför klassen, öfverlemnas de åt rektor, som yttermera genomögnar dem särskildt hvad

arbetets ordentlighet och prydighet beträffar. Klausurarbetena, d. v. s. skriftliga arbeten utförda af eleverna på skolan under lärarens uppsigt, förekomma hvar annan eller hvar tredje månad på förut fastställda dagar.

Emedan skolans läroplan äfven på de lägre klasserna något afviker från öfriga skolor och svårighet därför yppats att öfvergå från de vanliga skolorna till denna anstalt, har man jemte ordinarie elever äfven emottagit hospitanter, dock med uttrycklig afsigt att de skola läsa upp sig i de ämnen, i hvilka de äro sin klass underlägsna, för att fortast möjligt kunna blifva ordinarie elever.

Antalet elever vid denna skola, hvilken såsom namnet anger, är en kommunal anstalt och står under inseeende af ett „Schulvorstandschafft“ bestående af två magistratspersoner, stadens skolinspektör, två af stadsfullmäktige och två af Handels- och Geverbekammern för Öfre Bayern utsedde personer samt skolans rektor, har under de senaste fem åren varit omkring 220, bland hvilka äfven några utlänningar. Utgående elever ha till allra största delen, enligt uppgift c:a 95 %, direkt inträdd i handeln, der de gerna emottagits och 1 à 2 år tjenat som elever, innan de fått aflönade platser.

Elevavgifterna vid denna skola äro 150 M. (mot 30 M. i stadens realskola). Lärarne betalas c:a 25 % bättre än vid de bayerska realskolorna; de börja med 2,700 M. i året och få för hvarje år en lönetillökning af 100 M. tills lönen uppgår till 4,200 M., hvarefter ett lönetillskott af 180 M. tillägges dem hvart femte år så länge de äro i tjenst, men ej medräknas i pension vid afskedstagande. Skolan kostar vidpass 54,000 M. i året, och deraf tillskjuter stadskassan omkring 21,000 M.

Die königl. Industrieschule zu München, hvarmed är förbunden en Baugewerkschule, utgör, likasom tre andra dylika läroinrättningar i Bayern, ett mellanstadium mellan realskolan och polyteknikum eller die technische Hochschule. För inträde fordras en sexklassig realskolas kurs och från industri-

skolan, hvars kurs är tvåårig, öfvergå eleverna till polyteknikum. Dessa skolor ha enligt uppgift uppkommit genom reorganisation af ett slags tekniska realskolor, hvilkas lärare man ej ville öfverföra till polyteknikum och ej heller pensionera. Industriskolorna ha samteligen tre afdelningar, neml. en mekanisk-teknisk, en kemiskt-teknisk och en byggnads-teknisk, samt industriskolan i München, hvilken har en magnifik, stor lokal och rika samlingar samt en stor af ånga drifven skolverkstad, dessutom en Handelsafdelning eller Högre Handelsskola.

För denna afdelning äro följande ämnen fastställda, neml. Tyska, lektyr, uppsatser, fria föredrag (3 o. 3 tr), Fransyska och Engelska, korrespondens, lektyr o. konversationsöfningar (hvardera 6 o. 6 tr), Historie (2 o. 3 tr) och Geografi med särskildt afseende å handel och industri (2 o. 2 tr), Handelsaritmetik och Algebra (2 o. 3 tr), Bokföring, endast dubbel italiensk för handel och fabrik, (4 o. 4 tr), Allmän Handelslära och Handelsrätt (3 o. 3 tr) samt Teknisk Kemi (3 tr) och Kalligrafi (2 tr). Ut i alla ämnen utom tyska är undervisningen fullständigt skild för denna afdelning, i det speciella fakultativa kurser af mindre omfång anordnats för de tekniska afdelningarna uti bokföring och handelsvetenskaper. Denna handelsafdelning, som mer än flere andra inrättningar kunde göra skäl för sig som en högre handelsfackskola, frekventeras dock, enligt uppgift, högst litet af blifvande Merkurii söner, utan för det mesta af aspiranter å tjänster vid tull- och postverken samt icke tekniska befattningar vid jernvägarna för hvilka de kunna dokumentera sig genom att från industriskolan öfvergå till den polytekniska högskolans allmänna afdelning och der fortsätta sina studier under tre semestrar. Undervisningen torde äfven vara något lämpad med afseende härå.

Die Handelslehranstalt für Frauenzimmer in München har till ändamål att för unga qvinnor öppna en ny förvärfsgren genom att kostnadsfritt meddela dem undervisning i de

kunskaper och färdigheter, som behövas för att kunna fylla en plats på ett handelskontor. För intagning fordras goda folkskolekunskaper, och undervisningen är beräknad för en tvåårig kurs. För att ej helt draga de unga damerna ifrån deras husliga verkningskrets, är lärotimmarnes antal inskränkt till fyra om dagen och all undervisning förlagd till förmiddagen (kl. 8—12). Läroämnena äro: handelsaritmetik (7 o. 6 t:r), bokföring (3 o. 4 t:r), tyska och korrespondens (6 o. 6 t:r), fransyska (4 o. 3 t:r), kalligrafi (4 o. 3 t:r) samt varukännedom med ledning af profver (2 t:r). Skolan var senaste läseår besökt af 180 elever. Undervisningen bekostas af två privata personer och staden lemnar fri lokal.

Die Handelsschule in Nürnberg är en sexklassig realskola, endast med den afvikelse från den vanliga normen, att handelsräkning bedrifves på de öfre klasserna och att ett par timmar användas för „Handelskunde“, incl. bokföring, hvarförutom litet korrespondens ingår uti undervisningen i franska och engelska. Skolan hade 1879—80 248 elever på de tre lägre eller förberedande klasserna och 276, hvaraf 123 israeliter, på de tre högre eller handelsklasserna.

En annan anordning har träffats uti den s. k. *Wöhlerschule* (Realschule I Ordnung nebst Handelsschule) i *Frankfurt am Main*. Såsom namnet anger, är denna kommunala läroanstalt en realskola af första ordningen, innefattande tre förberedande klasser, som börja med innanläsning, och åtta fortlöpande årsklasser i den reala och handelsafdelningen. Liksom i alla skolor af detta slag ingår en betydande kvantitet latin i skolans läroplan. Då detta ämne emellertid, oaktadt all sin formelt bildande kraft, ej utgör någon direkt förberedelse för de praktiska och särskildt handelsyrket, har man på de två högsta klasserna (Ober II och I) fördelat eleverna uti tvenne afdelningar: den reala och handelsafdelningen. Dessa afdelningar hafva gemensam undervisning i tyska, fransyska, engelska, historie, geografi, kemi och turnen, men

dela sig i öfriga ämnen, så att den reala afdelningen fortsätter med religion, latin, matematik, naturvetenskaper och teckning, medan handelsafdelningen har nationalekonomi, handelsaritmetik och algebra, handels- och vaxelrätt, handelslära, bokföring och kalligrafi samt extra timmar i engelska och tyska för affärskorrespondens och talöfningar. Denna organisation, hvilken infördes af skolans nyligen aflidne högt anseende förste direktor, prof. F. A. Th. Kreyssig, torde vara den enda i sitt slag i Tyskland och har mycket, som talar för sig, förutsatt att den ledes af en person, som klart uppfattar dess dubbla syftemål.

Hvad särskildt handelsämnen angår, så är bokföringen inskränkt till ett minimum. Den omfattar endast teoretisk redogörelse för den enkla och dubbla bokföringens grunder samt deras tillämpning å en affär af enklaste slag. Handelsräkningen bedrifves deremot efter en omfattande plan och deråt egnas äfven tillbörlig tid, 5 t: r i veckan på hvardera handelsklassen.

I afseende å språkundervisningen märkes, att på de sex gemensamma klasserna inalles 34 t: r äro anslagna för latin. På alla åtta klasserna läsas fransyska sammanlagdt 31 och engelska 17 t: r, samt dessutom särskildt på handelsafdelningen 2 å 3 t: r per klass i hvardera språket för praktiska öfningar. Med detta stora antal timmar i moderna språk, förutom den klassiska grundläggningen, måste äfven undervisningen kunna lemna ett betydligt bättre resultat än de andra handelskolorna. Åt modersmålet egnas tre timmar på hvarje klass. Undervisningen i handelsrätt och nationalekonomi, som jemväl innesluter grunderna af finansiärläran, bör äfven i anseende till elevernas större mognad kunna bedrifvas på ett mer själfständigt sätt. Huru allt dock faktiskt gestaltat sig vid denna läroinrättning, derom får en främling ej öfvertyga sig utan tidsödande omgångar och hänvändning till högre skolauktoriteter.

Antalet elever på de två öfversta klasserna af denna skola är väl större på handelsafdelningen än den reala, men affallet på dessa klasser, isynnerhet den öfversta, är mycket starkt, då fruktan för mer än ettårigt kaserulif ej mer håller eleverna i skolan och längtan eller nödvändigheten att snart komma ut i lifvet å andra sidan lockar ynglingasinnet. Sommaren 1880 var elevantalet på det re öfversta klasserna resp. 48, 31 och 17 samt påföljande inter resp. 46, 41 och 20. Handelsafdelningen hade nämnda semestrar resp. 26 och 35 elever.

Efter denna kortfattade redogörelse för de mer betydande handelsläroanstalterna i Tyskland, som kommit till vår kännedom, måste opartiskt framhållas, det Tysklands förnämsta handelsplats Hamburg, och likaså Bremen, ej eger någon handelsskola. Detta, som det synes, egendomliga faktum, torde ha sin förklaring i följande förhållande:

I hela Tyskland synas åsigterna beträffande handelsskolornas nödvändighet och nytta vara ganska delade. Medan de å ena sidan tagas varmt i försvar och af handelsföreningarna understödas, förklara andra dem vara gagulösa inrättningar, som kunna ersättas af de vanliga skolorna jemte praktisk utbildning på kontoret. Till dessa senare skola främst höra en mängd småhandlande, hvilka anse alla högre kunskaper som onödig ballast och möjligast tidiga öfning bak disken, som den enda utbildning en handlande behöver, så snart han lärt sig skriva en läslig handstil och något räkna. Härtill kommer måhända det egoistiska motivet, att en längre skolgång visat sig bidra till lärlingstidens förkortande och till att göra eleven mindre lämplig att användas till alla möjliga för yrket fremmande tjensteupdrag. Af andra åter framhålls, att handelsskolorna endast ingifva eleverna den falska inbillningen, att de kunna något och att en allmän skola, som meddelar goda kunskaper i fremmande språk, räknefärdighet och en vacker stil därför äro att föredraga, enär bokföring

och kontorsarbeten m. m. bäst inhemtas på kontoret. Sålunda sade man i Hamburg, att man hellst tager sina biträden från de offentliga och privata borgarskolor (= realskolor af 2:dra ordn.), som finnas på orten, mindre gerna från latinskolorna, der alltför mycket teoretiserande gör sig gällande. I dessa borgareskolor, af hvilka den förnämsta torde vara „*Die Höhere Bürgerschule zu Hamburg*“, med tre förberedande och 7 realsklasser egnas mycken tid åt fransyska och engelska, jemte den matematiska undervisningen bedrifves räkning alla klasser igenom, skönskrifning lägger man sig vinn om, fysik och kemi läsas ordentligt på de öfre klasserna. Någon speciel handelsundervisning härförutom, hvilken jemväl i flere tyska sig så kallande handelsskolor inskränker sig till ett minimum, sade man vara öfverflödig, helst hela andan i Hamburg är så kommersiel, att sönerna från barndomen insupa en praktisk handelslära, och på kontoren enligt uppgift skall råda den goda sed, att principaler eller äldre biträden tillse det eleverne verkligen lära något och ej, såsom mångenstädes är fallet, oafslätligen hållas vid den inskränkta branch, inom hvilken de engång inhemtat en viss grad af rutin.

Huru härmed än må förhålla sig; faktiskt är emellertid, att Hamburg för närvarande ej eger någon speciel handelsläroanstalt, om ock röster tidtals höjt sig för inrättande af en sådan. Privatlärare i bokföring m. m. finnas deremot här som' annorstädes, och vid „*Die Allgemeine Gewerbeschule*“ i Hamburg finnes en 1 å 2 årig handelskurs för damer, hvilka vilja utbilda sig till beklädande af bokhållare eller kontoristplatser. Undervisningen i denna handelskurs omfattar köpmansräkning, bokföring, korrespondens, vexellära och kalliografi (15--16 tr i veckan) samt dessutom mot en något förökad afgift äfven tyska, fransyska, engelska och geografi.

Till höjande af den intellektuella och sedliga bildningen inom handelsståndet bidraga, utom egentliga skolor och pri-

vatundervisning, *) direkt äfven de på många orter i Tyskland inrättade „*Kaufmännische Vereine*“ eller handelsgillen för nytta och nöje. Såsom prof på den verksamhet de utöfva må exempelvis framhållas föreningen *Union* i Bremen, hvilken räknar sina anor från slutet af förra århundradet. Sällskapets i stadgarna uttalade ändamål är att „erbjuda sina medlemmar en samlingsplats, der de finna tillfälle såväl till vetenskaplig utbildning genom undervisning, föredrag och lektyr, som till sällskapligt umgänge“. Denna samlingsplats utgöres numera af ett stort, vackert beläget hus med rymliga lokaler för föreningens olika behof. Här finnas läsesalar, rikligt försedda med tidningar och tidskrifter, ett flitigt anlitadt bibliotek om c:a 3,000 volymer, ett ganska rikhaltigt, väl ordnadt handelsmuseum, biljard och restaurationsrum, der måltider serveras till billigt pris, sångrum för sällskapets sångförening, klassrum för undervisnings meddelande och en stor festlokal för gemensamma lustbarheter med eller utan damer, samt för föredrag.

Undervisningen omfattade året 1879—80 kurser i engelska, fransyska, spanska, danska, svenska, bokföring, skön-

*) Bland privata handelsskolor må här i förbigående omnämnas G. W. Reys Praktisches Handelsinstitut i Lybeck, som besökts af flere finnar. Åt ingen utomstående beviljas inträde, men enligt uppgift af föreståndaren, som sjelf tillika drifver affärer, är kursen beräknad för 18 månader, men genomgås vanligen på mycket kortare tid. Allting är praktiskt anordnadt, alldeles som på ett kontor. Undervisningen meddelas individuelt åt hvarje elev skildt, utom i handelsrätt o. korrespondens, deri alla undervisas gemensamt. En Geschäftsgang följes och hvar elev gör för sig upp alla böcker med dertill hörande räkningar, fakturor, vexlar m. m. Elever mottagas hvilken tid af året som helst och oberoende af deras förkunskaper. Tidigare var elevernas tal 30, men har nu blifvit begränsadt till 20. Finge man lita på föreståndarens eget omdöme, vore skolan en mönsteranstalt. Skäl finnes dock att antaga, det ordningen inom skolan och undervisningen lemna mycket öfrigt att önska och att de i ingen händelse motsvara den höga årsafgiften af 900 M.

skrifning, stenografi och köpmansräkning. 288 unge män begagnade sig af denna undervisning. Under vinterns lopp hållas sju till trängsel besökta föredrag öfver diverse ämnen af framstående personer från olika delar af Tyskland. För erhållande af goda föredragare har man delvis begagnat sig af ett på senare tid i Tyskland infördt system. Flere föreningar förena sig om att anlita en föredragare, som, ifall han går in på anbudet, gör en Eriksgata till de olika orterna och i hvarje föreningslokal håller sitt föredrag. Sålunda reduceras kostnaden till 200 à 300 M. per föredrag och man kan få höra de mest ansedde män, äfven från långt aflägsna orter. Medel för bestridande af alla utgifter förskaffar sig „Union“ dels genom årsafgifter à 9 M., dels genom inträdeskort till de af föreningen tillställda konserter och soiréer. Äfven till föredragen säljas ett begränsadt antal biljetter åt icke medlemmar. I Augusti 1880 utgjorde medlemmarnes tal 1676; af dem voro 685 etablerade köpmän och 991 kontorister och handelsbiträden. Lifvet inom föreningen synes pulsera friskt och under de senaste åren har medlemmarnes antal starkt stigit.

Österrike.

De nuvarande handelsskolorna i Österrike, hvilka förete mycket af intresse och föra en lifskraftig tillvaro, leda sitt upphof från medlet af 50-talet.

Väl hade äfven tidigare handelsläroanstalter förekommit. Så hade redan år 1815 vid upprättandet af polyteknikum i Wien, såsom fortsättning af den tidigare omtalade af Maria Theresia grundade Real Handlungsakademie, med detsamma förenats en commerciel afdelning och senare hade vid de polytekniska instituten i Lemberg och Krakau enahanda förfarande iakttagits; men dessa inrättningar förde ett tynande lif och besöktes mera af embetsmannakandidater vid post- och tullverken än af blifvande köpmän.

Tidsförhållandena voro äfven föga egnade för dylika anstalters uppkomst och förkofran. Den patriarkaliska despotismen med dess starkt utvecklade centralisation och strängt genomförda prohibitivsystem hvilade tungt öfver landet och belade handeln med tunga bojor. Först med de framångande lokomotiven och de politiska rörelserna 1848 började en friskare fläkt göra sig gällande på alla områden. Särskildt vann handeln genom de nya kommunikationsanstalterna och de något lossade prohibitiva handen hastig utbredning och betydighet. Men i och med detsamma handeln fick en vidare utsträckning, kreditsystemet utvidgades och banker grundades, gjorde sig inom handelsståndet en stor brist på insigtsfulla personer att sköta de nya företagen kännbar. Denna brist var så mycket större, som under den föregående tiden jemväl de högre undervisningsanstalterna svårt dragit efter andan och realskolorna i Österrike räkna sin egentliga tillvaro först

från 1851. Öfverallt och särskildt i de stora medelpunkterna för handeln i riket höjdes därför röster för inrättande af läroanstalter afsedda att meddela den allmänna bildning och de fackinsigter, som för en köpman äro af nöden. Det stannade härvid ej heller vid toma önsknigar. På handelsståndets initiativ och med dess frikostiga understöd trädde den ena handelsskolan efter den andra i dagen, så att Österrike inom kort var i besittning af ett system af handelsläroanstalter, hvilka i afseende å organisation och inre duglighet kunde mäta sig med hvilket annat land som helst.

För närvarande kan man, med förbiseende af rent privata anstalter, i Österrike skilja mellan tre slag af handelskolor, neml. „Handelsakademier“, hvilka bilda den högsta kategorin, rätt och slätt så kallade „Handelsschulen“, samt handelselevskolor, här vanligen benämnda „Handels Gremial-Schulen“, emedan de äro inrättade och skötas af de skilda städernas handelsgremier eller handelsföreningar.

Sistnämnda skolor bilda för i tjänst varande handelselever en fortbildningskurs till deras tidigare inhemtade folkskolekunskaper. De äro vanligen aftonskolor med ett fåtal timmar i veckan, egnade företrädesvis åt handelsräkning, bokföring, geografi, kalligrafi och korrespondens samt så vidt tiden medger derutöfver något vexeLRätt och varukännedom el. d. Kursen är treårig, och skolbesöket enligt lagens bokstaf men ej i dess tillämpning obligatoriskt. Dessa gremialskolor motsvara sålunda fullständigt de tyska Handelslehrlingsschulen och skola förekomma i de flesta mer betydande städer.

Emellan handelsakademierna och handelsskolorna är skilnaden den, att de förre för inträde fordra att eleverna på ett nöjaktigt sätt genomgått en Unterrealschule eller Untergymnasium eller vid ett inträdesförhör visa sig ega deremot svarande kunskaper, medan de senare äfven nöja sig med en genomgången borgareskola, här lika med högre folkskola i stad. Handelsakademierna äro vidare alla i Österrikisk me-

ning „offentliga“, d. v. s. deras afgångsbetyg hafva officiellt vitsord och berättiga speciellt till ett års frivillig militärtjänst, en förmon, som äfven i Österrike väger mycket, och hafva en treårig lärokurs. „Handelskolorna“ ha deremot vanligen blott två års lärotid och ur dem utgångna elever ega icke, äfven der dessa skolor äro i förenämnd mening offentliga, inträda som ett års frivillige i hären. För inträde fordras i hvardera minst 14 års ålder, i regeln äro dock eleverna i handelsakademierna något äldre. Undervisningsämnen äro i begge slagen af skolor väsendtligen desamma. Skilnaden ligger sålunda i olika mått af förkunskaper och olika lång lärotid, och studiernas af dessa omständigheter betingade olika omfattning och grundlighet.

Som häraf framgår, hafva de österrikiska handelsskolorna inordnat sig uti det bestående skolsystemet, så att de alla bygga på en i de offentliga läroanstalterna afslutad lärokurs. Handelskolegialskolorna fortsätta den vanliga folkskolan, „handelsskolorna“ förutsätta åtminstone en högre folkskolas i stad lärokurs och handelsakademierna genomgången fyrtklassig realskola eller gymnasium. De Österrikiska högre läroverken utgöras nemligen af gymnasier och realskolor, de förra med 8-årig, de senare med 7-årig lärokurs från det 10:de året. De fyra lägre klasserna af dessa läroverk, och likaså de parallelt med dem löpande 4-klassiga realgymnasierna, hafva i skilda ämnen så vidt möjligt afslutade lärokurser och utgöra de s. k. Untergymnasien och Unterrealschulen, hvilka på en del orter äfven förekomma som sjelfständiga läroverk.*)

*) Undervisningen i de 4-klassiga realskolorna omfattar: religion, tyska (l. annat modersmål, med l. utan ett annat „lands språk“); fransyska, börjande på nedersta klassen (i Böhmen på 3:dje kl.) inalles c:a 16 tr; historie o. geografi, fullständiga ehuru kortfattade kurser, med särskildt afseende fästadt å fäderneslandet; matematik: aritmetik, geometri och algebra t. o. m. eqvat. af 1:sta graden; na-

Hvad beträffar skolornas „offentlighet“, så bör anmärkas, att staten utöfvar en vidtgående myndighet öfver alla läroanstalter ej blott då de underhållas eller understödas med statsmedel, utan äfven då de helt och hållet bekostas af enskilda personer, korporationer eller kommuner. Vilja de der-till förvärfva rättigheten att kunna utfärda officiellt giltiga in-tyg, ha de att underkasta sig ännu noggrannare föreskrifter.

Så gäller t. ex. i Erkehertigdömet Österrike, enligt en med landtdagens bifall utfärdad lag beträffande handelsskolor, att alla dessa läroanstalter, hvilkas ändamål skall vara „att meddela en handelsståndets behof motsvarande undervisning“, stå under regeringens och de k. k. skolinspektörernes upp-sigt och dessutom under tillsyn af ett skolråd, i hvilket den neder-österrikiska Handels- och Industri-kammaren utser två ledamöter och vederbörande kommun en. Göra de icke an-språk på „offentlighet“, måste i alla händelser deras läroplan, likasom hvarje förändring i densamma vara af skolaaukti-terterna i samråd med Handels- och Industri-kammaren god-känd, och till direktorer antagas endast personer, som hafva ådagalagt full kompetens att undervisa i en sådan läroanstalt, samt skollokaler af vederbörande auktoriteter vara erkända som ändamålsenliga. För de „offentliga“ handelsskolorna, hvilka dock enligt vårt språkbruk äro privata, i det de uppehållas af handelsståndet eller korporationer inom detsamma, stadgas dessutom, med förbigående af en mängd detaljbestämningar rörande uppflyttning från klass till klass, ferier, antalet skol-timmar, minsta antalet ordinarie lärare, deras benämning af professorer m. m., att de skola meddela undervisning i alla merkantila fackämnen och i de till en högre allmän bildning hörande ämnena med särskild hänsigt till handelsståndets be-hof, att deras läroplan icke i väsentliga punkter får afvika

turhistoria; fysik, fullständig kortare kurs, experimentalt; elemen-terna af oorg. kemi, d:o; geometrisk formlära och teckning; samt som frivilliga ämnena italienska, turnen och sång.

från en i förordningsväg efter handelskammarens hörande utfärdad läroplan, att inträdesfordringarna skola vara genomgången kurs i ett 4-kl. gymnasium eller realskola, att de skola omfatta tre klasser med ettårig kurs hvar, samt att till lärare vid desamma få antagas endast personer, som af lagt offentlig lärareexamen eller på grund af ådagalagda förtjänster från detta prof erhållit dispens.

Sistnämnda bestämning, som är gällande inom hela monarkin, hvilket ock i hufvudsak torde vara fallet med öfriga anförda stadganden, har gifvit anledning till en särskild lärarekandidatexamen i handelsvetenskaperna. Medan för lärarne i de allmänna ämnena i de offentliga handelsskolorna erfordras samma kvalifikationer, som af lärare vid de fullständiga realskolorna och gymnasierna, måste nemligen lärarne i dessa skolors fackämnen qualificera sig genom ett särskildt prof inför en dertill utsedd examenskommission, bestående af vetenskapsmän och experter. Dertill fordras god allmän skolbildning, samt att undergå prof i undervisningsspråket, geografi och historia med särskild hänsyn till handeln och de nationalekonomiska principernas utveckling, samt i handelsaritmetik, bokföring, handelskorrespondens jemte handels- och vexellära. Profvet består i affattning i hemmet af tvenne afhandlingar, det ena från handelsaritmetikens eller bokföringens område, det andra i något allmännare ämne för ådagaläggande af stilistisk förmåga och allmän bildning; vidare i tvenne klausurarbeten i fackämnena att utföras inom 12 tr hvardera, samt i muntligt förhör och i en profföreläsning öfver förut uppgifvet ämne. Att hafva praktiskt deltagit i affärlifvet har ej uppställts som ett bestämdt vilkor för undergående af denna examen, men det vanliga skall dock vara, att kandidaterna åtminstone ett par år tjenstgjort på kontor. Denna examen, som har anseende om sig att vara mycket svår, har förskaffat Österrike en kår officiellt pröfvade och erkände lärare eller professorer i handelsvetenskaperna.

Lagens stadganden rörande handelsskolorna synas sålunda vara ganska stränga. Vid bedömandet af desamma bör dock beaktas, att lagstiftningen uttryckligen velat bevara handelsskolornas karakter af fackskolor och inrymt handelskamarne yttranderätt i alla dem rörande frågor. Statsuppsigten öfver skolornas verksamhet skall ock vara mer formel än verklig, i det skolornas föreståndare enligt lag äro härför närmast ansvarige. Hvad som deremot strängt hålles på, är regeringens godkännande af de antagne lärarne och inträdesfordringarnes iakttagande. Men blott dessa villkor fullgöras, och läroprogrammet motsvarar de allmänna fordringarna derå, ega å andra sidan skolans afgangsbetyg, utan vidare examenskontroll af någon i handelsfacken mer eller mindre oförfaren regeringskommissarie, fullt vitnesbörd, bl. a. för ett års frivillighet. Följden häraf är ock, att handelsskolorna i Österrike kunnat ega full uppmärksamhet åt sina specialämnen och rikta hela sin undervisning mot ett bestämdt mål, hvorigenom de i långt högre grad än flertalet tyska anstalter kommit att göra skäl för namnet handelsskolor.

För närvarande finnas i Österrike högre handelsskolor eller Handelsakademier åtminstone uti Prag 1856, Wien 1858, Pest 1858, Graz och Triest (som en afdelning af dervarande k. k. Handels- und Nautische Akademie), samt handelsskolor med mindre omfattande läroprogram uti Reichenberg, Brünn, Krems, Linz, Insprach m. fl. orter. Dessutom finnas, isynnerhet i Wien, en mängd af privata personer inrättade handelsläroanstalter, samt af fruntimmersföreningar upprätthållna handelsskolor för fruntimmer.

I det följande meddelas en kort teckning af några bland dessa läroanstalter:

Prager Handelsakademie har för sin uppkomst och sitt fortbestånd att tacka handelsståndets på orten varma intresse samt dess föreståndares upplysta nit. Redan 1849 utgick från

Handelsfullmäktige i Prag ett upprop till handelsståndet i Böhmen att genom gemensamma ansträngningar söka åvägbringa en handelsläroanstalt i den böhmiska hufvudstaden. Detta upprop besvarades med en teckning för ändamålet af 12,000 fl. Dermed öppnades till en början en söndagsskola för handelslärlingar, och sedan fonden sex år senare uppgått till 44,000 fl., skred man till upprättandet af en själfständig högre handelsläroanstalt. Till direktor för densamma kallades då varande läraren i handelsvetenskaperna vid handelsskolan i Leipzig *Carl Arenz*, som uppgjorde skolans organisationsplan, hvilken sedan tjenat öfriga högre handelsskolor i Österrike till mönster. Den 4 Oktober 1856 blef skolan högtidligen invigd och fick genast emottaga 192 elever. Sedan dess har den oafbrutet och med framgång arbetat för sitt mål under samma ledning och till stor del med samma lärarekrafter, som vid dess instiftelse.

Uti skolans stadgar uttalas dess uteslutande mål vara att teoretiskt och praktiskt förbereda unge män, hvilka åtnjutit en grundlig allmän förbildning, för handeln i alla dess olika riktningar. Vidare betonas vigten af skolans själfständighet, enär det ej är tillfyllest att i en annan allmän eller fackskola infoga enskilda lärotimmar i handelsvetenskaper, samt af den enhetliga prägeln af dess bildningsmedel, hvilka alla böra underordna sig *ett* mål och stå i, så innerligt sammanhang, att de ömsesidigt komplettera och förklara hvarandra. Undervisningen bör därför omedelbart föra öfver i affärlifvet och i detta afseende icke känna någon annan gräns, än den skilnad som alltid måste förefinnas emellan en skola och det praktiska lifvet.

Denna enhetliga plan i arbetet och praktiska riktning har skolan väl bevarat och småningom alltmer utarbetat.

Då vi redan i det föregående angifvit den förbildning denna skola kräfer, meddelas här den för senaste läseår

(1880—81) gällande timfördelningsplan, utvisande huru läro-
ämnena fördela sig på skolans tre klasser:*)

	I.	II.	III.
Handelsvetenskap	3	5	8
Nationaleconomie	—	—	2
Handelsrätt	—	—	2
Handelsaritmetik	3	3	3
Algebra	2	1	—
Geografi	2	2	2
Historie	2	2	2
Naturhistorie	2	—	—
Fysik	2	—	—
Kemi	—	2	4
Varukännedom	—	2	3
Tyska	4	3	3
Engelska	4	3	3
Fransyska	4	4	4
Kalligrafi	2	2	—
	30	29	36
Italienska, frivilligt	3	3	3
Böhmiska „	6	2	2
Stenografi „	2	2	

Den s. k. handelsvetenskapen omfattar handelslära, bok-
föring, korrespondens och kontorsarbeten. Undervisningen bör-
jar på lägsta klassen med utläggning af handels grundbegrepp,
former och vanligaste tekniska termer, i sammanhang med ut-
skrifvande af räkningar, fraktbref, fullmakter m. m. samt upp-
görande af enskilda konti. Andra året fortskrida de teore-
tiska förklaringarna särskildt angående pengar, checker, sedlar,
vexeln och dess användning, m. m. i jembredd med grundan-
det och bokföring af en fingerad affär med alla dertill hö-
rande handlingar och bref. Tredje året inträder det s. k. Muster-

*) De första åren hade akademien jemväl en förberedande klass.

comptoir, jemte det man i den teoretiska delen öfvergår till bank- och försäkringsväsen, börsoperationer m. m. Mönsterkontorets inrättning ha vi redan tidigare lärt känna vid teckningen af handelsskolorna i Götheborg och Kristiania, hvilken sistnämnda skola tagit Prager akademien till sin närmaste förebild. Här har man eleverna fördelade på fyra affärer, en varu-, en bank-, en kommissions- och en speditiönsaffär, hvilka äro förlagda på olika orter och stå i ständig förbindelse med hvarandra. Hvarje affär har bland eleverna sin principal, kassör och bokhållare, som föra hvar sin specialbok, jemte det de enhvar ha att utarbete fullständiga böcker för den affär de tillhöra med dertill hörande bref och öfriga papper. Läraren anger, hvilka affärer skola göras eller i hvilken riktning de skola gå. Hvar annan månad göres bokslut och eleverna vexla affär. Derjemte redogöres för egenheterna i fabriksbokföring.

I sammanhang med nationalekonomin redogöres för hufvudgrunderna af finansiärläran, och i handelsrätt utlägges, efter förklaring af de viktigaste rättsbegrepp, för hufvudkapitlen i handelslagboken, vaxelordningen och näringslagen.

Handelsaritmetiken, hvari följes en af läraren i detta ämne dr Kaulich utgifven lärobok, bedrifves med utmärkt framgång. På nedersta klassen repeteras den vanliga aritmetiken för att utjemna elevernas olika förbildning och inöfva en praktisk anordning af räkneoperationerna jemte öfliga genvägar och förkortningar. För olika länders mått, vikt och myntsystem redogöres. Af handelsaritmetiken upptages derpå procenträkning och dess användning vid uträkning af olika vikt- och prisusanser, beräkning af fakturor och försäljningsräkningar, diskonträkning, vaxeldiskontering samt assecurans- och terminräkning. Andra året öfvas, efter repetition af procenträkning, beräkning af kontokurranter i alla olika former, guld- och silfverräkning, mynt- och vaxelräkning, beräkning af stats- och industriella papper, isynnerhet österrikiska,

med beaktande af alla de viktigaste börsplatser kursnoteringar, beräkning af kurspariteter för vaxlar, stats- och industriella papper efter noteringarna i Amsterdam, Berlin, Frankfurt, Hamburg, Paris och London. Vid riktig uppfattning af de skilda kurslistorna fästes särskild vikt. Sista året upptagas, efter repetition af det föregående, varuberäkningar med hänsigt till därför gällande usanser, enkla och sammansatta varukalkulationer. conti finti och kalkulationstabeller, särskildt för bomull, kommissionsräkning, politisk aritmetik: ränta på ränta och annuitetsberäkningar, uppgörande af amortisationsplaner för olika slag af statslån, samt lifränte- och lifförsäkringspremier. Exempler tagas ej blott ur bok, utan för det mesta med ledning af senast anlända kursnoteringar. Eleverna få räkna flitigt, och de teoretiska utläggningarna göras så korta och koncisa som möjligt. Under timmarna räknas därför nästan oafbrutet, en på svarta taflan och de öfriga i sina häften. En å två gånger i veckan få eleverna uppgifter att uträkna i hemmet och tidtals gifvas klausurarbeten på skolan. Resultatet är som sagdt godt.

I geografin betonas särskildt de fysikaliska och meteorologiska momenten, olika länders handels- och industriförhållanden och statistik, kommunikationsanstalter, upptäcktsfärder och framför allt noggrann kännedom af kartan. Vid denna undervisning förtjenar skildt framhållas, att eleverna på andra klassen på skolan få utarbete skriftliga redogörelser och sammanställningar af hvad tidigare genomgått och på högsta klassen en hvar i hemmet utföra ett större mer sjelfständigt arbete enligt anvisadt material. Dessa arbeten, hvilka mest voro af statistiskt innehåll, vitnade godt om elevernas förmåga att ur en hel mängd detaljuppgifter sammanställa det viktigaste och deraf gifva en genom tabeller, kartor och diagrammer åskådliggjord öfversigt.

Vid historieundervisningen framhålles isynnerhet handels- och kulturens utveckling.

Undervisningen i naturalhistoria, fysik och kemi bedrivs under oafslått hänsyn till varukännedom och underhjälpes genom god läromateriel, kemiskt laboratorium och en mycket rik varusamling, till hvilken landets industriidkare med största tillmötesgående lemnat profver såväl af råprodukter, som af fabrikater i olika stadier af deras utveckling. Af de för kemin anslagna timmar användas fyra för teoretisk experimental kemi och två för elevernas praktiska öfning i undersökning af varuprofver och deras möjliga förfalskningar. I sammanhang med fysik och kemi upptagas de viktigaste delar af teknologin, och för att lefvandegöra denna undervisning besökas årligen industriella inrättningar af olika slag.

Undervisningen i modersmålet är fördelad på grammatikalisk utläggning, välläsning i förbindelse med en kort literaturhistorisk öfversigt och poetik, stilistiska öfningar och affärsuppsatser, samt fria föredrag och ordnad diskussion öfver förut uppgifvet och delvis disponerad ämne.

I de fremmande språken bedrivs undervisningen sista året företrädesvis på dessa språk. Med läsningen förenas en kortfattad öfversigt af de mest framstående författare på de resp. språken, och utom handelskorrespondens, som tredje året öfvas i alla språk, göras eleverna äfven praktiskt förtrogna med den engelska bokföringen och dess terminologi genom att på detta språk utföra delar af de viktigaste i England brukliga räkenskapsböcker.

Vid alla arbeten fästes synnerlig vikt vid ett, ej blott korrekt, utan äfven prydligt utförande. För att åstadkomma fullständig enhet i undervisningen, uppgöra lärarne vid början af hvar läsetermin noggranna läroplaner i hvar sitt ämne, hvilka sedan gemensamt granskas och jemkas, så att de skilda ämnena ömsesidigt må understöda och ingripa i hvarandra.

Vid slutet af hvarje läseår anställas grundliga skriftliga och muntliga prof, hvarefter arbetet afslutas med en högtidlighet, vid hvilken jemväl belöningar utdelas.

Eleverna vid Prager akademien äro dels ordinarie dels hospitanter. De förra skola följa med den fastställda lärokursen, medan hospitanterna deltaga endast i en del undervisningsämnen. De senares antal är vanligen ganska inskränkt. Läseåret 1879–80 var elevtalet 221, af dem endast 2 hospitanter (de föregående åren några flere).

Af de ordinarie eleverna hade 167 tyska, 47 czechiska, 3 ungerska, 2 polska och kroatiska till modersmål. (Tout comme chez nous). Vid alla klasser finnas parallelafdelningar, dock är elevtalet på enhvar af dem nog stort, uppgående t. o. m. öfver 40.

Af samtliga elever voro endast 15 under 16 och 26 öfver 20 år. Åldern hos flertalet varierade sålunda mellan fyllda 16 och fyllda 19 år.

Utgående elever hafva alltid vunnit anställning uti goda affärshus, och oaktadt jemväl i Österrike handelselevsystemet florerar, ha de i regeln genast, eller senast efter ett par månaders tjenstgöring som volontärer, erhållit jernförelsevis väl aflönade poster. Af en till 1873 års verldsutställning i Wien utgifven förteckning öfver skolans forne elever inbentas, att flertalet af dem haft god framgång på den bana de inslagit och kommit att bekläda disponent- eller chefplatser, delvis i de mest ansedda firmor.

Lärarne vid denna anstalt äro dels fastanställda professorer, dels på obestämd tid antagne biträdande lärare. De förre blifva efter tre profår definitivt antagne mot bestämd årslön (1250 fl. med 200 fl. tillskott hvart femte år, utom personliga och dyrtidstillägg) och med 21 t:rs undervisningskyldighet. De äro jemväl mot inbetalning af stadgad afgift pensionsberättigade.

Elevernas årsafgifter utgöra 150 fl. samt för söner till medlemmar af Prager handelsgreium 100 fl. Hospitanter betala 7 fl. för hvarje undervisningstimme i veckan. Flere fri-

platser finnas. Dessa afgifter ha varit tillräckliga att bestrida anstaltens utgifter, som 1880 uppgingo till 27,782 fl.

Slutligen må om denna skola anmärkas, att den är inrymd i en för ändamålet icke uppförd lokal, hvars bristfälligheter träda än mer i dagen derigenom att ordningen och renligheten inom skollokalerna alldeles ej är mönstergill, ett förhållande, som tyvärr återfinnes i ett flertal skolor, synnerhet der de icke hafva tillräckligt rymliga och välinredda lokaler.

Utom nu beskrifna handelsakademi finnes i Prag äfven sedan några år en *czechisk handelsskola* med, enligt uppgift, ungefär enahanda läroplan.

Wiener Handelsakademie (dir. R. Sonndorfer) är, likasom den i Prag, framgången ur handelsståndets intresse och offervillighet. Väckelsen till dess inrättande utgick från den nederösterrikiska handelskammaren, hvars uppmaning till affärsverlden att genom teckning af större eller mindre bidrag ingå som „stiftare“, „grundare“ eller „medlemmar“ i en förening för upprättandet af en högre handelskola i Wien, vann det varmaste emottagande. Genast tecknades för ändamålet 350,000 fl., föreningen bildades och skolan öppnades i Januari 1858. Skolan står fortfarande under hägn och vård af denna förening, benämnd „Verein der Wiener Handels-Akademie“, hvilken genom ett utsedt förvaltningsråd sköter dess yttre angelägenheter och antager dess lärare, medan skolans inre verksamhet och ordning ledes af dess direktor.

Denna anstalt har under sin tillvaro undergått genomgripande förändringar till sin organisation. Den inrättades först med fyra klasser, af hvilka två kallades förberedande och två handelsklasser (motsvarande Prager akademins tidigare ena förberedande och tre handelsklasser). I denna form arbetade skolan till år 1872 med ett ständigt stigande antal

elever. Men nu fann man densamma ej mer tillfredsställande och beslöt sig för en fullständig reorganisation. Af de tre nedre klasserna bildades en „Handelsmittelschule“, med temligen enahanda läroprogram som de sachsiska högre handels-skolorna, och afsedd att för den stora medelklassen af handlande utgöra en skola för allmän och köpmannabildning. Af öfversta klassen skapades en „Handelshochschule“, hvilken för den högre köpmannaverlden skulle erbjuda samma fördelar, som de tekniska högskolorna eller universiteten för andra yrken. Förstnämnda afdelning skulle dels bilda en sjelfständig anstalt för sig, dels ock vara förberedande för högskolan, hvilken derjemte emottog som ordinarie studerande valedicenter från de högre allmänna läroverken.

Handelshögskolan inrättades på fullständig akademisk fot. För de skilda ämnena anställdes en stab af högt aflönade professorer med ringa tjänstgöringsskyldighet. Ej blott fackämnena, utan äfven de allmänna vetenskaperna voro sålunda representerade, herrar studerande dock obetaget att åhöra föreläsningarna i dessa ämnen vid universitetet. Fullkomlig läro- och studiefrihet var äfven för öfrigt rådande. Högskolan hade tre fakulteter eller afdelningar, neml. en för bank- och försäkringsväsen, en för varu- och fabriksaffärer, och en för kommunikationsväsen, hvilken sistnämnde vidare hade underafdelningar för jernvägs-, post- och telegraftjänst. Lärokursen var beräknad att kunna genomgås på ett år, ifall blott fackämnena studerades, men på fyra eller fem semestrar, ifall de allmänna ämnena medtogos och de studerande för erhållande af diplom ville underkasta sig examen.

Vid denna högskola fästades de största förhoppningar. Såväl staten, som jernvägs- och försäkringsbolag beviljade densamma understöd i hopp att sålunda erhålla duglige be-tjente. Tyvärr skulle dock den stolta byggnaden, likasom så många andra vid denna tid grundade företag, snart åter sjunka ihop. Det ekonomiska resultatet blef för föreningen

högst ogynnsamt och studenterna älskade, efter hvad man påstod, mer att besöka kaféerna än föreläsningarna. Staten indrog om några år sina bidrag och de enskilda bolagen, hvilka under de förändrade affärsförhållandena ej heller skuro guld med täljknif, gjorde sammanledes. Måhända förefunnos äfven andra inverkande orsaker. Alltnog, år 1877 såg man sig tvungen att upphäfva handelshögskolan och återgick med mindre modifikationer till skolans förra läroplan och förra benämning samt strängt öfvervakadt besök af lektionerna.

Handelsakademien i Wien har sålunda nu utom en förberedande klass, tre fortlöpande klasser med ettårig kurs. Med densamma är dessutom förbunden en ettårig s. k. fackkurs, för äldre, minst 17-åriga elever med något större förkunskaper, samt en aftonskola för handelsbiträden.

Ehuru denna akademi i sin läroplan ej väsentligen afviker från den i Prag, meddela vi dock här läroämnenas fördelning under läsåret 1879—80.

	I.	II.	III.
Tyska	3	2	2
Fransyska	3	3	3
Engelska eller italienska	3	3	3
Geografi o. historia	4	4	4
Matematik	3	3	—
Handels- o. politisk aritmetik	3	3	4
Handelslära, bokföring o. kontorsarbeten	4	4	5
Korrespondens	—	2	—
Usancelära o. varukalkulation	—	—	2
Handels o. näringslagstiftning	—	3	2
Nationalekonomi	—	—	3
Fysik o. naturhistoria	5	—	—
Kemi o. kemisk teknologi	—	3	—
Varukännedom	—	—	3
Kalligrafi	2	—	—
	30	30	31

Frivilliga äro dessutom stenografi och praktiska arbeten i laboratoriet för varukännedom. Dessa öfningar, som af en del elever omfattats med stort intresse, afse att gifva eleverne handledning och öfning i att undersöka olika varuprover med tillhjälp af kemiska reagentier och mikroskop.

Af ofvanstående framgår dessutom, att man anslagit skilda timmar för systematiskt bedrifven öfning i handelskorrespondens, samt likaså för usancelära och varukalkulation. Sistnämnda undervisning afser att lära eleverna fullt förstå de förnämsta varunoteringar å de viktigaste börsplatser samt att på grund deraf, efter dagens kursnoteringar i Wien, beräkna varornas pris å sistnämnda ort med och utan omkosnader. Undervisningen redogör därför för varubörsers inrättning och verksamhet, för de viktigaste jernvägs- och sjötransport tariff, för tullsatser å de förnämsta varor, samt för noteringssättet och usanser vid sädes-, sprit-, petroleum-, kaffe-, socker- och bomullshandeln å dessa produkters förnämsta försäljningsplatser; och med ledning häraf göras paritätsberäkningar och kalkulationer i dessa varor.

Det s. k. Mustercomptoir förekommer äfven här på högsta klassen, men gör dock ej fullt skäl för namnet, i det eleverne å detsamma helt enkelt hvar för sig ha att bokföra samma affär, deri de skilda posterna uppgifvas af läraren. I bokföring och kontorsarbeten afses å nedersta klassen bekantskap med alla förekommande former, på den andra tillämpad teori och på den tredje fortsatt öfning i olika affärsbrancher och med mer invecklade fall. Flere olika sätt i det formella utförandet följas, för att eleverna ej må betrakta det i skolan begagnade som det enda riktiga.

Den s. k. *jackkursen* är ej en högre afdelning i förhållande till den egentliga akademikursen, utan löper mer parallelt med dennas högsta klass. Den besökes förnämligast af unge män, som genomgått de högre allmänna läroverken, eller lemnat högst ett eller två år af deras kurs ofullbor-

dade. På grund af sina allmänna kunskaper kunde de sålunda vinna inträde på någon af akademins högre klasser, men då de sakna de fackinsigter, som på de nedre klasserna meddelas, kunna de der ej intagas. Derför, och för att göra det möjligt för dem att på ett år genomgå en kurs i de skilda handelsämnena, har man inrättat denna s. k. fackkurs. Undervisningen omfattar bokföring o. korresp. 7 t:r, räkning 4 t:r, usanser och kalkulation 2 t:r, varukännedom 2 t:r, handelsgeogr. 2 t:r, handelsrätt 2 t:r, assurancesväsen 1 t:e, kalligrafi 2 t:r, samt fransyska, italienska och engelska språken, 3 t:r hvart.

Aftonkursen är åter inrättad för och besökes af i tjänst varande handelsbiträden och kontorister.

Elevernas antal var 1880 i akademien 519, hvaraf 65 på förberedande klassen; i fackkursen 58, och i aftonkursen 94. Flertalet elever på akademiklasserna voro 15—18 år gamla. Endast 13 (säger tretton) olika modersmål voro i akademien representerade.

De skilda klasserna räkna 50—60 elever på hvar afdelning, hvilket ej bidrager till undervisningens befrämjande, men af ekonomiska skäl måste tolereras. Utgående elever ha i regeln erhållit anställning och antingen genast eller efter några månader bekommit aflöning.

Vid slutet af året afhålles under iuseende af en regeringskommissarie och utsedde fackmän sträng pröfning, men deltagandet deri är en frivillig sak och berättigar endast till erhållande af diplom, medan ett vanligt afgångsbetyg är nog t. ex. för ettårsfrivillighet.

Lärarne äro liksom i Prag dels fastanställda, dels biträdande.

Kostnaderna för denna anstalt uppgå till c:a 60,000 fl. i året och betäckas af elevavgifterna, hvilka äro 157 fl. på akademien, 100 fl. i fackkursen per år och i aftonkursen 4 fl. i månaden.

Akademien har ett eget storartadt och vackert hus, som i uppförande kostat inemot en half milj. fl. samt är väl försedd med läromateriel, samlingar och bibliotek.

Både i Prag och Wien utgifvas tryckta årsberättelser, till hvilka lärarne i tur äro skyldige bidraga med afhandlingar i hvar sitt fack.

I begge dessa anstalter har man kommit till det resultat, att det är bättre både för eleverne och skolan, ifall desse öfvergå direkte från de allmänna skolorna till handelsskolorna, utan någon föregående praktik och utan att under skoltiden sysla med praktisk verksamhet, enär skolan gör anspråk på hela deras tid och arbetsförmåga.

Akademie für Handel und Industrie i Graz har så tillvida en från de föregående afvikande organisation, att utom den egentliga Handelsafdelningen, finnes en kemisk-industriell och en teknisk-industriell handelsafdelning. Skilnaden emellan dessa afdelningar, hvilka i de flesta ämnen undervisas gemensamt, är dock endast den, att den kemiskt-industriella afdelningen under de två senare åren har praktiska arbeten i kemiska laboratoriet fyra timmar i veckan, och att den tekniskt-industriella afdelningen på de öfre klasserna i stället för handelshistorie, varukännedom, kemisk teknologi och nationalekonomi, har trigonometri, elementär mekanik och mekanisk teknologi, allmän maskin- och konstruktionslära, samt maskinritning. För öfrigt märkes, att anstalten, likasom den i Wien, har en förberedande klass och en afdelning för handelselever. Läsåret 1880—81 funnos på akademiklasserna 125 elever af högst varierande tungomål; elevavgiften är 15 fl. i månaden; akademien åtnjuter ett statsbidrag om 4,000 fl.

Som prof på Österrikiska handelsskolor med inskränkta läroprogram än handelsakademierna, må här anföras

skolorna i Reichenberg i Böhmen och Krems a. d. Donau, några mil vesterom Wien.

Handelsskolan på förstnämnda ort är en kommunalinrättning och bär namnet *Communal-Handelsschule in Reichenberg*.

Inträdesfordringarna äro högre folkskolans lärokurs, för hvars bestående eller inlärande en förberedande klass inrättats. Den egentliga handelskursen omfattar två år enligt följande läroplan:

	I.	II.
Handelslära	2	—
Bokföring, kontorarb. o. korresp.	6	5
Handelsaritmetik	5	4
Handelsrätt o. nationalekon.	—	3
Geografi & historia	4	4
Kemi- o. Varukännedom	4	3
Tyska	4	3
Fransyska	5	4
Engelska	—	4
Kalligrafi	2	2
	32	32

Frivilligt ämne är stenografi.

I afseende å de fremmande språken bör erinras, att inga förkunskaper i desamma erfordras.

Elevantalet var läseåret 1880—81 inalles 121, hvaraf 38 på förber. klassen. Af eleverna voro 78 tyskar och 38 czecher, 1 serbier. Åldern på handelsklasserna var för flertalet 15—18 år. Årsafgiften utgör 30 fl.

Landes-Handelsschule in Krems är som en skild afdelning förbunden med Landes-Oberrealschule på samma ort och är, likasom denna, inrättad af den neder-österrikiska ländtdagen.

Denna handelsskola har tidigare varit organiserad som en offentlig handelsskola med tre klasser, men kunde som

sådan icke i den lilla staden och i konkurrens med Wien vinna tillräcklig anslutning, hvarför den under senaste år reorganiserats efter en inskräntare plan, afsedd att fylla behovet hos medelklassen af handlande och näringsidkare. Den förutsätter endast högre folkskolans lärokurs och har två fortlöpande årsklasser, enligt följande program:

Obligatoriska:	I.	II.
Handelsräkning	4	5
Handelslära	3	2
Bokföring, korresp. o. kont.-arb.	3	6
Varukännedom & teknologi	4	4
Geografi	3	3
Tyska	4	3
Kalligrafi	2	1
Geometri	2	—
Vexelrätt o. näringslagstiftn.	—	3
	25	27

Frivilliga:

Fransyska	3	3
Teckning	3	3
Sfenografi	2	2
Turnen	2	2
Sång	2	2

Till dessa årgångar kommer att tillfogas en halfärs s. k. praktisk kurs med öfningskontor, arbeten i varulaboratoriet, handelsrätt, nationalekonomi och statistik.

Som synes, är intet fremmande språk obligatoriskt och historie ingår endast fragmentariskt i sammanhang med geografin. Skolan har noggrannt inskränkt sitt program till sådana kunskapsstycken, som för hvarje handlande och näringsidkare äro af största värde, och för detta mål synes skolan arbeta med allvar och framgång. Den har duglige lärare och är försedd med god läromateriel, hvaribland skildt mär-

kes en välordnad och jämförelsevis rik varusamling. Skolafgiften utgör endast 5 fl. i semestern.— Med denna skola är äfven förenad en aftonskola för handelsbiträden och en dito för handtverkslärlingar.

Bland rent privata handelsläroanstalter i Österrike torde *Institut Pazelt vormals Geyer, Privat-Handelsschule*, vara den mest betydande. Den började sin verksamhet redan 1840 som en söndagsskola med inalles 7 elever. 1848 inrättades här det s. k. Mustercomptoir och småningom har anstalten vuxit derhän, att antalet af dess elever nu uppgår till ett tusendetal. Liksom alla privata skolor har den fått lämpa sin läroplan efter lärjungarnes olika behof och önskningar. Den har sålunda såväl dagskolor som afton- och söndagskurser i skilda ämnen, de senare mest för äldre personer af båda könen. Dagskolorna äro af fyra olika slag, rättande sig efter elevernas olika förkunskaper, ålder och den tid de kunna egna åt sin undervisning.

Första afdelningen är beräknad för elever med vanliga folkskolekunskaper och den andra för dem, som genomgått en Bürgerschule, hvardera med tvåårig kurs och för elever af minst 14 års ålder (då obligation att besöka folkskolan upphör). Tredje afdelningen är inrättad för ynglingar, som äro för gamla för föregående afdelningar utan att besitta högre förkunskaper, och den fjerde slutligen för ynglingar, som antingen genomgått tredje afdelningens kurs eller genomgått mellan-klasserna af de allmänna läroverken. På begge sistnämnda afdelningar är kursen beräknad för ett år, eller, ifall eleverna önska genomgå mönsterkontoret, $1\frac{1}{2}$ år. Undervisningsämnenäna äro de vanliga. I dessa dagklasser är årsafgiften 100 fl. Ett stort antal elever erlägga dock endast half afgift och flere äro derifrån helt och hållet befriade. 1880—81 voro i skolan inskrifne ej mindre än 675 elever i dagskolorna och 300 i afton- och söndagskurserna. En up-

penbar orsak till det stora antalet elever är naturligen skolans förmåga att kunna emottaga alla, som anmäla sig, oberoende af deras förkunskaper, och åtagandet att på kortare tid och mot lägre årsafgift inlära det nödvändigaste.

Ett anmärkningsvärdt förhållande är, att då Wienerhandelsakademin bildades, antalet elever i denna skola icke minskades utan tvärtom tilltog, och det oakadt flere andra privata handelsskolor vid samma tid uppstodo i Wien. Det lifligare intresse, som då väcktes för saken och den vaknade insigten af dessa skolors nödvändighet, gjorde att tillströmningen till alla dessa skolor starkt steg, och i detta förhållande synes intet bakslag eller stillestånd ha inträffat.

Rörande handelsgremialskolorna, eller de af handelsföreningarna inrättade fortsättningsskolorna för handelselever, må här endast nämnas, att en dylik skola i Wien läsåret 1879—80 räknade ej mindre än 1,300 elever.

Såsom redan tidigare omnämnts, finnas särskilda handelsskolor för fruntimmer upprättade af s. k. *Frauen-Brüder-Vereine*. Sådana föreningar, hvilka tagit till sin uppgift att genom undervisning utbilda och befordra förvärfsförmågan hos fruntimren, skola finnas på många orter. Så t. ex i Prag och Wien. På sistnämnda ort har föreningen uti eget för ändamålet inredt hus öppnat undervisningskurser uti alla slag af fruntimmersarbeten, inclusive fintvätt och mönsterteckning, äfvensom en sexklassig högre skola för allmän bildning och en handelsskola jemte s. k. mönster- eller öfningskontor. Nämnda handelsskola har tvåårig kurs med 11 å 12 lärotimmar i veckan för räkning, bokföring och kontorsarbeten, handels- och vexelrätt, geografi, tyska och kalligrafi, hvarjemte eleverna äro i tillfälle att samtidigt deltaga uti skilda kurser i fransyska och engelska språken med dertill hörande öfning i handelskorrespondens. De som genomgått handelsskolan kunna ytterligare under en fem månaders kurs

i öfningskontoret med fyra timmar i veckan finna vidare utbildning i bokföring och utförande af andra kontorsgöromål. Under läseåret 1879—80 hade handelsskolan och kontoret 85 elever, den fransyska språkkursen 197 och den engelska 93.

Bland anstalter, egnade och afsedde att höja köpmannabildningen böra vi slutligen nämna för detta ändamål bildade frivilliga föreningar inom handelsståndet. En sådan är t. ex. *Wiener kaufmännischer Verein*, hvilken, stiftad år 1869, för närvarande räknar öfver 1,600 medlemmar, dels sjelfständige handlande, dels handelsbiträden. Föreningens syfte är att på allt sätt tillvarataga och befrämja särskildt de yngre medlemmarnes ekonomiska, sociala och andliga intressen. Detta mål söker den uppnå å ena sidan genom sjukhjelps- och understödskassor, anskaffande af kostnadsfri eller billig läkarevård, genom en platsberedningsbyrå, genom aftal med goda restaurationer och badinrättningar om nedsatt tariff för dess medlemmar, genom gemensamma utflykter till omliggande natursköna orter och betingad, nedsatt entré till de förnämsta teatrar m. m., samt å den andra genom bibliotek och läsesalar samt anordnande af undervisningskurser, föredrag och diskussionsmöten. För att tillbörligen kunna fullfölja dessa sina sträfvanden, har föreningen i midten af staden förskaffat sig en rymlig och vacker lokal, innehållande en stor samlings- och diskussionssal, sex lärosalar, läse-, biblioteks- och konversationsrum m. m.

Under år 1879—80 voro 23 skilda undervisningskurser för mer och mindre framskridna elever anordnade i fransyska, engelska och italienska språken, i bokföring, i steno-grafi, i skönskrifning, samt i handelsgeografi och national-ekonomi. 399 unge män begagnade sig af denna undervisning, af dem omkring en tredjedel utom föreningen stående handelsbiträden. Kurserna vara i olika ämnen från två till tio månader med ett par eller flere timmar i veckan, förlagda

på morgnar och aftnar, före eller efter den sedvanliga kontorstiden, eller på söndagarna. Föreningens bestyrelse vidtar duglige lärare och betalar deras arvoden, hvilka enligt regeln fördelas på de i kursen deltagande. Dock har äfven ur föreningens gemensamma kassa härför årligen tillskjutits ett par hundra gulden utom fri lokal, värme och belysning. Vid slutet af hvarje kurs står det deltagarne fritt att underkasta sig examen i de genomgångna styckena och deröfver erhålla intyg.

Föredragen, till hvilka alla föreningsmedlemmar ha fritt tillträde och äfven rätt att i begränsadt antal inbjuda gäster, hållas på bestyrelsens anmodan af vetenskapsmän eller framstående affärsmän, företrädesvis öfver ämnen af ekonomisk art. Dessa föredrag har föreningen börjat publicera i en „Jahrbuch des Wiener kaufmännischen Vereins.“ Det utkomna första bandet af denna årsbok innehåller 19 mestadels värdefulla föredrag. Under senaste år höllos 16 föredrag, hvilka alla voro talrikt besökta. — I sammanhang härmed må nämnas, att af föreningens medlemmar jemväl utgifves en tidskrift, som utkommer med ett ark en gång i månaden.

Diskussionsmöten hållas under vinterns förlopp under ordförandeskap af en medlem i bestyrelsen och afse såväl utbyte af åsikter, som öfning för de yngre medlemmarne att deltaga i en offentlig debatt. Vintern 1879—80 försiggingo sex sådana möten.

Föreningens läsesal räknade nämnda år 56 skilda tidningar och tidskrifter, och biblioteket, som flitigt anlitats, något öfver 2,000 band.

Samtliga föreningens utgifter bestridas med medlemmarnes årsafgifter, f. n. 10 fl., samt bidrag af s. k. stiftare och betalande ledamöter.

Nederländerna.

I Holland finnes, strängt taget, endast en högre handelsskola, nemligen i Amsterdam. Men i detta land, der handeln sedan århundraden varit hemmastadd, har den delvis tryckt sin prägel på de offentliga skolorna, så att dessa i sitt program upptagit mycket af det, som annorstädes betraktas som handelsskolornas ensak. Vi vilja därför främst i korthet redogöra för denna sida af frågan.

Det offentliga skolsystemet i Holland innefattar tre slag af skolor, nemligen folkskolor, borgarskolor och gymnasier eller latinskolor.

Folk- eller elementarskolor hafva allmänna inrättats först under de två senaste årtiondena, efter det en lag rörande desamma år 1857 såg dagen. Folkbildningen i Holland står ock därför, isynnerhet som endast inrättandet af skolor, men ej skolbesöket är obligatoriskt, på en icke alltför hög ståndpunkt. Som en egenhet hos dessa skolor må anmärkas, att i dem delvis äfven meddelas undervisning i ett fremmande språk och i jordbrukslära.

Gymnasierna emottaga eleverna vid 12 års ålder och föra dem, här som annorstädes, den klassiska vägen, genom en 6 årig-lärokurs till universitetet.

Borgarskolorna äro af två slag: lägre och högre. De förre äro antingen endast aftonskolor eller samtidigt afton- och dagskolor samt afsedda för handtverks- och lägre borgarklassen. De motsvara ungefär hvad man annorstädes kallar lägre industriskolor. De högre borgareskolorna åter, hvilka närmast angå oss, äro afsedde dels att förbereda för de hö-

gre tekniska läroanstalterna, dels att meddela en högre realbildning, särskildt lämpad för den stora klass af medborgare som går öfver i de så kallade praktiska yrkena, handel, industri, jordbruk, kommunikationsväsen l. d. Äfven dessa skolor emottaga elever först vid fyllda 12 års ålder, med de förkunskaper folkskolan bibringat dem, inclusive franska språket. *) Deras kurs är femårig. Några hafva dock endast de tre nedre klasserna med en något modifierad läroplan.

Dessa skolor hafva inrättats på grund af en lag af 1863 angående s. k. medelskolor och vunnit stora sympatier. För närvarande finnas i Holland 54 högre borgarskolor med öfver 4000 elever (omkr. tre gånger mer än i latinskolorna). De äro inrättade dels af staten, dels af kommunerna med eller utan statsunderstöd. Uti 1863 års lag äro de läroämnen, som i borgarskolorna böra upptagas, noggrannt angifna. Tillika äro fordringarna i abiturientexamen, hvilken berättigar till inträde vid polyteknikum eller universitetens medicinska fakultet, bestämda, hvarför läroplanen i alla dessa skolor är väsendtligen densamma, oaktadt kommunerna inrymts rätt att efter lokala behof egna mer uppmärksamhet åt det ena eller andra ämnet. Vi taga därför som ett generelt exempel *högre borgareskolan i Amsterdam*.

Dess läroprogram kan skönjas af följande fördelning af läroämnena på de skilda klasserna.

	I.	II.	III.	IV.	V	S:a.
Matematik	6	6	7	5	4	28.
Fysik	—	—	2	2	3	11.
Mekanik	—	—	—	2	2	

*) Folkskolan är sålunda här i högre grad än sedvanligt i Europa en gemensam bottenkola. Då emellertid ståndsskilnaden, liksom ock skilnadén mellan rik och fattig är ganska stor, finnas en mängd privata folkskolor, som beakta dessa förhållanden. Dessutom har man t. ex. i Amsterdam tre slag af offentliga folkskolor med betydande olikhet i årsafgifter, i högsta graden 70 fl., och deremot svarande utrustning.

Zoologi & botanik	2	2	1	1	1	18.
Geologi & mineralogi	—	—	—	1	1	
Kemi	—	—	2	2	2	
Praktiska öfningar i d:o	—	—	—	—	2	
Teknologi & varukänedom	—	—	—	—	1	25.
Geografi	3	2	2	2	2	
Historia	3	3	4	2	2	
Nederländsk statskunskap	—	—	—	1	1	
Nationalekonomi	—	—	—	1	1	14.
Nederländska	4	3	3	2	2	
Franska	5	5	3	2	2	
Engelska	—	4	3	2	2	
Högtyska	4	4	3	2	2	2.
Bokföring	—	—	—	1	1	
Frihands teckning	3	3	2	2	1	
Linearteckning	—	—	—	2	2	
Kalligrafi	2	—	—	—	—	10.
Gymnastik	2	2	2	2	2	
34 34 34 34 36						

I ögonen fallande är den stora uppmärksamhet man på de högre klasserna egnat åt naturvetenskaperna, speciellt kemi och fysik. Som förberedelse för de tekniska och industriella yrkena intager dessutom teckningen i läroplanen en framstående plats. Den i ett konstitutionellt land för hvarje medborgare viktiga kännedomen af fäderneslandets stats-, provincial- och kommunalförfattning ingår som ett obligatoriskt läroämne, likasom ock grunderna af nationalekonomin. De Holland omgifvande tre stora kulturspråken äro jemväl obligata för alla elever. Hvad särskildt beträffar den utbildning skolorna lemna en blifvande affärsman, så komma alla förberörda ämnen honom väl till godo, hvarförutom för hans räkning undervisningen i kemi och fysik spetsats med litet varukänedom, och ett par timmar anslagits för bokföring jemte det vid språkundervisningen vigt fästes vid talöfningar och äfven

något korrespondens öfvas. De flesta af de ämnen, som vanligen förekomma i handelsskolorna, äro sålunda här representerade, om ock delvis i minimala doser. Endast handelsräkning och handelsrätt saknas helt och hållet, i det den matematiska undervisningen uteslutande rör sig på den rena matematikens område. För att afhjelpa denna brist och få litet mera tid åt de handeln närmast rörande ämnena, skall man vid ett par högre borgareskolor på de två högsta klasserna för detta ändamål bildat skilda handelsafdelningar med en från den vanliga kursen något afvikande läroplan. Dessa afdelningar skola dock, af för oss okänd anledning, ej vunnit starkare anslutning. Annmärkas bör äfven om dessa skolor, att affallet på de högre klasserna är mycket starkt, och att för närvarande en plan är å bane att delvis reorganisera dem för att undvika den öfverlastning af läroämnen, som på de högsta stadierna förekommer.

I Amsterdam har kommunen jemte den af staten subventionerade högre borgareskolan, inrättat en skild *handelskola*, löpande ungefär parallelt med de tre öfre klasserna af borgareskolan eller måhända ett trappsteg högre upp, i det inträdesfordringarna mera närma sig denna skolas tredje än andra årskurs. Denna skola grundades 1869. Redan derförinnan hade dock ända sedan 1846 existerat en privat dylik skola i Amsterdam, men denna hade efter dess stiftares och föreståndares död i slutet af 1860-talet upphört. Den nu existerande kommunala handelsskolan utgjorde, då den inrättades, en fortsättning till en då befintlig högre elementarskola, men sedan denna numera indragits, saknar skolan en bestämd bottenskola, hvarför man ock skall vara betänkt på att autingen bygga dess läroprogram fullständigt på den treklassiga borgareskolan eller ock förse den med tre förberedande klasser.

Skolans nugällande lektionsplan upptager följande ämnen:

	I.	II.	III.
Matematik	3	2	—
Handelsräkning	4	3	2.
Naturhistorie	2	2	1.
Fysik	2	2	1.
Kemi	—	2	2.
Varukännedom	—	—	3.
Allmän o. handelsgeografi	3	3	4.
D:o historie	3	2	2.
Nationalekonomi och Statistik	—	2	2.
Statskunskap	—	—	1.
Handelsrätt	—	—	2.
Bokföring	—	1	2.
Nederländska	4	3	2.
Franska	4	4	3.
Engelska	3	4	3.
Högtyska	4	3	4.
Kalligrafi	2	1	—
	34	34	34.

Som frivilliga ämnen ingå dessutom i skolans program spanska eller svenska språken samt gymnastik.

Jemför man denna läroplan med borgareskolans öfversta klasser, finner man i hufvudsak, att teckning och mekanik utgått, och matematiktimmarna inskränkts, men att deremot handelsräkning tillkommit och flere timmar egnats språken, geografi, varukännedom, nationalekonomi och bokföring. Skilnaden består dock ej endast i det olika timantalet, utan fastmer deruti, att i alla ämnen afseende fästes eller bör fästas vid handelsförhållanden och de blifvande köpmännens behof. I denna riktning torde anstalten än vidare komma att utvecklas och särskildt den styfmoderligt behandlade bokföringen få sig mera tid och arbete tillmätt, sedan dess nye, allvarlige direktor, d:r J. H. H. Hülsmann hunnit arbeta sig fullt in i saken.

Skolan har egen god lokal och är väl försedd med läromateriel och samlingar, om ock dess yttre utstyrsel i Holland, der man, att döma efter den högre borgarskolan i Amsterdam och trovärdiga uppgifter, i detta afseende är ej blott frikostig, utan nästan slösaktig, icke är synnerligt framstående. Ifall elevtalet på en klass öfverstiger 25 (i andra offentliga skolor 30), skall parallelafdelning inrättas.

Antalet elever i Handelsskolan var läsåret 1880—81 inalles 67 (mot 230 i högre borgarskolan, hvaraf dock större delen på de lägre klasserna). Årsavgiften för undervisningen är 180 fl. (mot 60 fl. i borgarskolan).

Från skolan utgående elever äro eftersökta och erhålla, enligt uppgift, förmonlig anställning, oberoende af det äfven här i handeln existerande elevsystemet.

Lärarne vid denna skola äro fast anställda och pensionsberättigade. De åtnjuta samma löneförmoner, som lärarne vid de högre borgarskolorna, neml. direktor 5,000 fl. och lärarne 2,500—3,000 fl. för 22 tirs undervisningsskyldighet.

Kostnaden för skolan, excl. ränta å husets kostnad, uppgår till omkr. 28,000 fl.

Bland offentliga åtgärder till handelsundervisningens befrämjande i Holland bör slutligen nämnas, att för rättighet att i offentliga eller enskilda läroanstalter meddela undervisning i handelsvetenskaper erfordras, likasom för lärareplatser i andra ämnen, att inför en af inrikesministern i detta afseende utsedd kommission hafva undergått en offentlig examen uti bokföring, handelsrätt, handelsgeografi jemte industri- och handelsstatistik, finanslära och grundragen af varukännedom.

Belgien.*)

I detta land har man likasom i Holland gifvit handelsvetenskaperna plats i de offentliga skolornas läroprogram, och det i än högre grad, än i nyssnämnda land är fallet. De högre offentliga läroanstalterna eller *athénées*, hvilka utom en förberedande klass ha sex fortlöpande klasser med ett-årig kurs, äro nemligen delade i två från nedersta klassen till den högsta parallela afdelningar, benämnda „section des humanités“ och „section professionnelle“. Den förre afdelningen är baserad på klassiska och moderna språk jemte något matematik, geografi och historie, och motsvarar sålunda väsendtligen andra länders klassiska eller latinskolor. Den professionella sectionen är deremot grundad förnämligast på moderna språk och matematik och har en dubbel uppgift, dels att liksom de högre realskolorna i andra länder lägga en fast grund för djupare tekniska studier, dels ock att direkt förbereda för de kommersiella och industriella yrkena. Denna sektionens fyra lägre klasser bilda en lägre afdelning med i viss mån afslutade kurser och en för alla elever gemensam undervisning, medan de två högsta klasserna eller division *superieure* för vinnande af det dubbla syftet utan att öfverlasta eleverna med olika läroämnen, är fördelad i tvenne underafdelningar: den vetenskapliga (*scientifique*) och den kommersielt-industriella (*commerciale & industrielle*). Begge dessa

*) Följande teckning af handelsundervisningen i Belgien är gjord endast på grund af officiella handlingar och program.

underafdelningar undervisas i flertalet ämnen gemensamt, men medan den förra har matematik och mekanik, syslar den senare med kemi och handelsvetenskaper.

Vi meddela här en lektionsplan för den commercielt-professionella afdelningen af de kungliga atheneerna, sådan den faststälts af inrikesministeriet år 1874, hvarvid anmärkes att de inom parentes angifna talen på de två högsta klasserna angifva antalet lektioner i den vetenskapliga linien, samt att klasserna äro numererade enligt svenskt-finskt språkbruk:

	För- bered.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
Religion	2	2	2	2	2	2	2
Franska	11	9	6	6	5	5	5
Flamländska *)	3	3	3	2	2	2	2
Tyska	—	—	4	4	4	4	4
Engelska	—	—	—	4	4	4	4
Historie och geografi .	2	3	3	3	2	2	3
Matematik	5	5	4	5	5	1 (5)	1 (8)
Naturhistorie	—	—	—	1	1	—	—
Fysik	—	—	—	—	2	2	—
Kemi och öfningar . .	—	—	—	—	—	4 (0)	4 (0)
Mekanik	—	—	—	—	—	—	(2)
Bokföring och handels- vetensk.	—	—	—	3	2	5 (0)	3 (0)
Nationalekonomi . .	—	—	—	—	—	—	2 (0)
Kalligrafi	3	2	—	—	—	—	—
Teckning	3	3	3	3	3	2 (3)	2 (3)
	29	27	25	33	32	33	32

Härförutom sång och gymnastik. Deltagandet i under-

*) I de vallonska provinserna ha de fyra öfversta klasserna en timme mer i detta språk.

visningen i mekanik och i deskriptiv geometri är för eleverna å den kommersiella afdelningen valfritt.

Beträffande undervisningens omfång märkes med ledning af det officiellt fastställda läroprogrammet för 1879—80 följande:

Den matematiska undervisningen på de fyra lägre klasserna inbegriper aritmetik, geometri, algebra t. o. m. eqvationer af 2:dra graden samt progressioner och logaritmer med tillämpning på annuitets- och ränte-på-ränteberäkningar, äfvensom en kort för praktiska ähdamål beräknad kurs i stereometri och trigonometri. De enstaka timmarne i matematik på de två högsta klasserna afse endast repetition af det tidigare genomgångna.

Med undervisningen i kemi, som omfattar både organiska och oorganiska ämnen och föreningar med särskild hänsyn till Belgiens industri, är förbunden öfning i analys och kommersiella undersökningar.

I bokföring och handelsvetenskaper på de gemensamma 3:dje och 4:de klasserna redogöres för och tillämpas enkel och dubbel bokföring, hvarjemte öfvas korrespondens, utskrifning af räkningar, fakturor och vexlar, samt uppgörande af kontokuranter. På grund af code de commerce förklaras en köpmans pligter. På de två högsta eller specialklasserna repeteras och utvidgas bokföringen med användning af mer invecklade fall, hvarjemte tillkommer vaxel-, arbitrage-, guld- och silfverräkning samt beräkning af statspapper, aktier och och assuranter äfvensom handelsrätt, samt studium af Belgiens handels- och industriförhållanden och deras utveckling under innevarande århundrade.

Då härtill kommer, att stor vikt fästes vid att eleverna såsom af timantalet framgår, skola blifva fullt förtrogne med modersmålets eller de begge inhemska språkens behandling i tal och skrift, och att jemväl i de fremmande språken afses ej blott teoretisk insigt utan äfven praktisk färdighet, böra

de commercielt-professionella afdelningarna vid de belgiska athenéerna kunna vara goda förberedande anstalter för blifvande köpmän.

Äfven i de belgiska lägre tre-klassiga realskolorna, *ecoles moyennes* kallade, ingår på de två högre klasserna en kurs i bokföring, motsvarande den som meddelas på athenéernas tredje och fjärde klasser.

År 1876 hade Belgien 10 kungliga och 17 kommunala athenéer med ett sammanlagdt elevtal af 2,065 i den humanistiska och 2,377 i den professionella afdelningen. Antalet af *ecoles moyennes* var 64 och räknade dessa skolor tillsammans 4,263 elever, allt exclusive de många under kyrkligt inseende stående skolorna samt elevtalet i de förberedande klasserna.

Den nuvarande skolorganisationen i Belgien härleder sig i hufvudsak från början af 1850-talet.

Förutom dessa allmänna bildningsanstalter med undervisning i handelsfack, finnes i Antwerpen ett högre handelsinstitut, *Institut superieur de commerce d'Anvers* (direktor Edm. Grandgagnage). Denna anstalt grundades på framställning af handelskammaren genom ett kungligt dekret af d. 29 Okt. 1852 och dess organisation har fastställts genom särskilda ministeriella förordningar. Institutet är dels en stats-, dels en kommunalinrättning och står under närmaste inseende af en komité, bestående af stadens borgmästare som själfskrifven ordförande samt tre af regeringen och tre af stadens råd utsedde ledamöter. Alla n. v. medlemmar af komitén äro köpmän eller f. d. medlemmar af handelskammaren i Antwerpen.

Lärokursen i institutet är tvåårig. För inträde som ordinarie elev fordras antingen att förete intyg från högsta klassen af ett belgiskt högre läroverk eller ock att undergå examen i de ämnen, som läsas på dessa läroverks professionella afdelningar. Denna examen omfattar: en uppsats på fransyska och en öfversättning till tyska och engelska, all-

män geografi, världshistorie, aritmetik och dess användning i handeln, elementerna af bokföring, algebra, geometri, fysik och kemi. Beträffande profvet i allmän historie må anmärkas, att världshistorien är fördelad i nio tiderymder, af hvilka 5 beröra gamla tiden till vestromerska rikets fall, 2 medeltiden till fördraget i Verdun och 2 nya tiden till franska revolution. Vid början af hvarje år bestämmer inrikesministern två perioder, i hvilka inträdesexamen derpå följande Oktober skall undergå. För att till denna examen förbereda utlänningar, har vid institutet inrättats en skild förberedande kurs, som vidtager senare delen af April och fortgår till sommarferiens inbrott i medlet af Augusti. Utom ordinarie elever emottagas äfven extra sådana, hvilka åhöra föreläsningarna endast i enskilda ämnen. Af desse fordras ingen inträdesexamen, ifall de icke önska inträda på det s. k. handelskontoret, i hvilket fall de för dess föreståndare skola visa sig ega tillfredsställande insigter i bokföring, språk och handelsräkning.

För de skilda ämnena är följande antal timmar i veckan anslaget:

	I.	II.
Handelskontoret	1	18
Handelsprodukternas historia (= varukännedom)	3	2
Politisk ekonomi o. Statistik	2	?
Handels- o. industriell geografi	3	?
„ „ historie	—	2
Handels- o. sjörätt; folkrätt	1	2
Tull- o. skattelagstiftning	—	2
Skeppsbyggeri o. fartygsutrustning	—	1
Tyska	3	3
Engelska	3	3
Holländska *)	2	2
Spanska el. italienska	3	3

*) Frivilligt för icke belgier.

På handelskontoret, hvilket här spelar hufvudrollen, bedrifves enligt programmet under första årskursen en fingerad affär i alla slag af varu-, bank-, speditions- och rederirörelse, för egen och för fremmande räkning, allena eller i bolag. Affären bokföres fullständigt enligt den dubbla metoden. Härvid kommer till användning köpmans-aritmetik, korrespondens på fransyska, tyska och engelska samt jemförelse af olika länders mynt, mått o. vikt. Vidare alla slag af räkningar, fakturor, inköps-, försäljnings- och speditionsräkningar, kontokuranter, varukalkulationer, fingerade räkningar, o. s. v. äfvensom vexlar, bolagskontrakt, fraktbref o. konnoissementer, certepartier, bodmeribref, warrants, försäkringskontrakt, haveriräkningar m. m. För handels- och börsusanser i Antwerpen och på de förnämsta börsplatser redogöres; affärer göras i vexlar, arbitrage och statspapper. Vid årets slut uppgöres bokslut och balansräkning.

Under andra årskursen utvidgas studiet öfver villkoren vid inköp och försäljning samt kännedom af handelsusanser. För utvidgning och vidare tillämpning af elevernas under första året förvärfvade teoretiska insigter fördelas de i skilda afdelningar, hvilka föreställa kontor på de förnämsta handelsplatser och sig emellan bedrifva export- och import-, rederi-, bank-, kommissions-, försäkrings- och andra affärer och till hvarandra öfversända räkningar, vexlar, bref m. m.; börsaffärer göras; handels- och industrierättelser affattas; korrespondens föres numera äfven på italienska och spanska; kontoret emottager regelrätt handelsberättelser och kurslistor från alla de största handelsplatser i och utom Europa; allt är anordnad i så nära öfverensstämmelse med det verkliga affärslifvet som möjligt.

Arbetet på kontoret ledes af en chef och tvenne biträdande lärare. Korrespondenser på fremmande tungomål genomgås af lärarne i dessa språk.

Undervisningen i varukännedom bedrivs med tillhjälp af en varusamling, hvilken skall vara i sitt slag storartad och sammanbragts genom förmedling af Belgiens konsulter i utlandet, samt åtföljes af besök i de viktigaste fabriker.

I handelsgeografin beaktas ej blott de skilda ländernas topografi och naturalster samt in- och utförsel, utan ock deras ekonomiska lagstiftning samt andra inre förhållanden, som verka hämmande eller höjande på handelns utveckling.

Med de goda förkunskaper, som fordras i tyska och engelska, kan undervisningen i dessa språk uteslutande afse elevernas utbildning i deras merkantila användning, såväl genom skriftliga öfningar som läsning af ekonomisk litteratur. I de andra språken bedrivs deremot som vanligt grammatikaliska öfningar, jemte korrespondens.

Undervisningen meddelas genom föredrag, dock ställa lärarne äfven frågor till eleverna för att utröna deras framsteg.

Såsom häraf framgår, har handelsinstitutet i Antwerpen förelagt sig som mål att vara en högre fackskola för köpmän. Den fordrar därför af sina elever afslutade allmänna studier och elementerna af handelsvetenskaperna, samt har från sitt program uteslutit allt, som ej direkt berör affärslifvet.

Regeringen synes dock äfven hafva en annan afsigt med detta institut, neml. att genom detsamma erhålla lämpliga konsulsämnen. Efter genomgången fullständig kurs meddelas nemligen åt de elever, som inför en af regeringen utsedd kommission bestått afgangsexamen diplom och titel af Licencié en sciences commerciales. Och hvarje belgier, som erhållit detta diplom, kan på statens bekostnad under namn af consulselev göra en flerårig utrikesresa. För detta ändamål är på utrikesministeriets budget årligen anslagen en summa af 40,000 fr.

Elevernas antal skall uppgå til inemot halftannat hundra, af hvilka en stor del utlänningar. Elevavgifterna äro i första årskursen 200 och i den andra 250 fr., förutom en årlig inskrifningsavgift af 25 fr.

Frankrike.*)

I detta land finnas högre handelsskolor (*écoles supérieures de commerce*) i följande städer, neml. i Paris, der en privathandelsskola grundades redan år 1820 och efter att flere gånger ha ombytt egare år 1869 genom köp öfvergick till handelskammaren i denna stad, i Havre (1871), Rouen (1871), Lyon (1872), Marseille (1872) och Bordeaux (1874). Härförutom har i Paris år 1881 öppnats en handelshögskola (*École des hautes études de commerce*).

„*École supérieure de commerce et de tissage de Lyon*“, hvilken utgör en fortsättning af en före fransk-tyska kriget i Mühlhausen existerande handelsskola, står under handelskammarens på orten patronat och öfvervakas af en direktion sammansatt af affärsmän och industriidkare med ordföranden i handelskammaren som honorär president.

Skolan har till ändamål att förbereda för bankväsendet, för skilda grenar af den in- och utländska handeln, samt för sidenväfnadsindustrin, för hvilken sistnämnda finnes en särskild afdelning med ett års kurs, hvilken vi här förbigå.

Handelsafdelningen har en förberedande och två specialklasser, hvar och en med ettårig kurs.

---

*) Uppgifterna under denna rubrik äro hemtade ur handelskammarens i Paris redogörelse för 1879 och 80, samt oss benäget tillhandahållna program och prospekter för högre handelsskolan i Lyon och handelshögskolan i Paris af 1881. Beträffande *école commerciale* i Paris* har äfven en af direktören för Christiania handels-gymnasium år 1875 afgifven reseberättelse anlitats.

För inträde i den förberedande klassen fordras fyllda 15 år och en examen uti modersmålets composition och grammatik (felfri ortografi och tydlig handstil), aritmetik och geografi.

På första specialklassen kunna de, som förvärfvat titeln af „bachelier“ eller deremotsvarande lärdomsgrad i utlandet (ungefär lika med vår studentexamen) inträda utan någon examen, men af andra fordras, utom fyllda 16 år, att de undergå ett tillfredsställande förhör uti aritmetik och algebra, geografi, elementerna af fysik och kemi, fransyska samt antingen engelska, tyska eller italienska.

Till direkt inträde i den öfre specialklassen äro endast „bacheliers“ berättigade efter undergånget förhör i första klassens kurs.

Undervisningen på den förberedande klassen omfattar fransyska 4 t.r., engelska, tyska eller italienska 4 t.r., matematik 12 t.r., geografi 4 t.r., samt såsom förberedelse för varukännedom elementerna af fysik, kemi och mineralogi 4 t.r. Kalligrafi dessutom 3 t.r.

På specialklasserna, som ha fullständig prägel af fackskola, fördela sig undervisningsämnena sålunda:

	I.	II.
Fransyska	2.	2.
Engelska, tyska el. italienska	4.	4.
„Handelskontoret“	12.	12.
Handelsgeografi	4.	3.
Varukännedom	3.	3.
Handelsrätt	2.	2.
Politisk ekonomi	—	2.
Handelshistorie	—	?
Kalligrafi	3.	2.

Vid språkundervisningen, likasom i öfriga ämnen är uppmärksamheten ständigt riktad på affärslifvets behof. De elever, som sådant önska, kunna lära tvenne utländska språk. Utom

de egentliga undervisningstimmarna anställas konversations-
öfningar hvarje vecka.

Handelskontoret omfattar alla de ämnen, som vid andra skolor vanligen specificeras under rubrikerna handelslära, handelsräkning, bokföring och kontorsarbeten, samt korrespondens, som dock ingår äfven vid språkundervisningen. Under första året sker undervisningen mer klassvis, men under det andra året äro eleverna för det mesta fördelade på flere olika afdelningar representerande lika många skilda in- eller utländska firmor, hvilka temligen sjelfständigt under lärarnes öfverinseende drifva affärer med hvarandra. Slutet af andra året egnas speciellt åt behandling af finansiella problem.

För att underhjelpa studiet af handelsvaror, hvarvid uppmärksamhet äfven egnas åt gällande handelsusanser, finnes en varusamling med omkr. 2,000 profver. Äfven besökas industriella etablissement.

Utom ofvanstående undervisningsämnen ingår i programmet för den högsta årskursen äfven en utläggning af en affärsmans moraliska pligter som underordnad och som principal, gentemot samhället, sina affärsvänner och bolagsmän, sina kreditorer och debitorer, sina biträden och sin familj.

Efter slutad kurs *) utdelas diplom åt de elever, som tillfredsställande bestått afgangsexamen, hvilken afhålles under inseende af skolans direktion och af denna utsedde framstående personer. Skolan förbinder sig att rekommendera och understöda elever, som erhållit dess diplom. Hvarje år bekostar skolan åt den elev, som mest utmärkt sig i studier och godt uppförande, en utrikes resa, med vilkor att han afgifver en skriftlig redogörelse för sina derunder gjorda iakttagelser.

Vid sidan af de egentliga lärarne eller professorerne stå s. k. repetitörer för öfvervakande af elevernas studier,

*) Läsåret fortgår från början af Oktober till slutet af Juli.

hvilka delvis ske uti en för detta ändamål i skolan inredd sal. — Eleverna äro antingen externer, halfpensionärer eller helpensionärer och betala i förhållande dertill resp. 600 fr., 950 fr. och 2,800 fr. i året. Deras antal var 1878 på specialklasserna 90. Af stat och kommun äro stipendier anslagna.

Öfriga högre handelsskolor torde i sin läroplan ej väsendtligen afvika från den i Lyon. Särskildt uppgifvas skolorna i Havre och Marseille vara nästan alldeles lik denna. Deremot skall skolan i Bordeaux, der årsavgiften är endast 200 fr., vara af något lägre grad.

École des hautes études commerciales har inrättats af handelskammaren i Paris, hvilken för skolans uppsättning och förseende med hus m. m. anslagit 1 1/2 miljon fr. Enligt det utfärdade programmet har skolan till ändamål att genom en högre undervisning fullända de studier, som gjorts i andra läroinrättningar, och att åt unge män, som genomgått lyceerna och les collèges, meddela nödiga insigter för att de snart må kunna deltaga i ledningen af bank-, handels- och industriaffärer. Skolan skall tillika, likasom högre handelsskolan i Antwerpen, utbilda konsul-agenter skicklige att värdigt representera Frankrike i dess internationella handelsförbindelser. De som förvärfvat värdigheten af bachelier eller diplom från en högre specialskola ega utan vidare inträda som elever, men öfrige inträdessökande böra underkasta sig en skriftlig och mundtlig examen, som omfattar ganska vidsträckta kurser uti matematik, fysik, kemi, naturalhistorie, Frankrikes historie, fysisk och politisk geografi samt minst ett fremmande språk. Inträdesåldern är bestämd till uppnådda 17 år. Lärokursen är tvåårig och efter dess avslutande utdelas af handelsministern undertecknade diplom åt dem, som på ett fullt tillfredsställande sätt bestått alla prof vid afgangsexamen, samt certifikat åt dem, som ådagalagt tillfredsställande insigter i skolans förnämsta läroämnen.

Enligt programmet skall undervisningen omfatta: matematik, tillämpad å handel, assurancesväsen och finansiella operationer; „Bureau commercial“ med allt hvad dertill hör, på högre årskursen fördeladt på en handelsafdelning, en bankafdelning, och en afdelning för särskilda brancher, ss. rederi, assurance, industri, administrativ räkenskapsföring, m. m.; studium af handelsvaror samt deras undersökning och analys; handels och den ekonomiska utvecklingens historia från äldsta till närvarande tid; handelsgeografi; handels- och näringslagstiftning samt jämförande handelslegislation; sjörätt; code civil; domstolarnes organisation och elementerna af den civila processordningen; administrativ rätt; tull- och finanslagstiftning; politisk ekonomi; jämförelse af skilda staters budget; studium af jernvägs-, kanal- och sjötransporttariffer; fremmande språk, neml. engelska, tyska, spanska, italienska och portugisiska, af hvilka hvarje elev bör välja minst två. Denna skola synes sålunda hafva förelagt sig en högre och vidsträcktare uppgift än de andra handelsskolorna. Bland sina lärare räknar den flere berömda namn, ss. Paul Leroy-Baulieu, Joseph Garnier m. fl.

Eleverna äro dels externe, dels interne, och utlänningar erhålla tillträde på samma villkor som fransmän. Årsafgiften är för externe 1,000 fr., utom 300 fr. för en obligatorisk frukost, samt 2,800 fr. för pensionärer. Flere hel- och halfstipendier, anslagna af staten, departementen, föreningar, jernvägsbolag och enskilde, utlofvas åt framstående medellöse elever.

Bland lägre handelsskolor äro vi i tillfälle omnämna endast *École commerciale de Paris*, grundlagd af handelskammaren i denna stad år 1863 för att bereda barn till mindre bemedlade personer tillfälle till erhållande af en för det merkantila lifvet lämpad skolundervisning. Den mottager (1874) i en förberedande klass elever af 10—12 års ålder och utan an-

dra förkunskaper än flytande innanläsning, behjelpig färdighet att skriva efter diktamen och kännedom af de fyra räknesätten med hela tal. Utom denna förberedande klass har skolan fyra klasser med ettårig kurs.

Undervisningsämnen äro: modersmålet, som i olika former upptäger på de lägre klasserna 9 och på de högre 6 t:r i veckan; engelska och tyska alla klasser igenom 2 å 3 t:r i veckan hvardera; dessutom spanska ett par timmar på de två högre klasserna; räkning och matematik; bokföring på alla klasser 2 å 3 t:r i veckan; allmän och handelsrätt på de två öfre och nationalekonomi på den högsta klassen; samt vidare geografi och historie, teckning, kalligrafi och elementerna af fysik och kemi. Religion och moral ingå äfven i programmet med 1 eller $1\frac{1}{2}$ timme i veckan.

Åt framstående elever, som genomgått denna skola har handelskammaren anslagit tre stipendier för att sätta dem i stånd att vid förenämnda handelshögskola fortsätta sina studier.

Denna anstalt skall ha vunnit stark anslutning och räknade 1874 ett antal af 420 elever. Skolafgiften är här 20 fr. i månaden. Med skolan är förenad en aftonkurs för fullvuxne personer i franska, bokföring, handelsrätt och teckning. Sedan 1880 meddelas enligt handelskammarens beslut denna undervisning kostnadsfritt.

England.

Såsnart man sätter foten på Englands jord, finner man alla offentliga förhållanden förändrade i långt högre grad, än man skulle kunna tro det vara fallet i ett land, som blott genom den par timmar breda kanalen skiljes från den europeiska kontinenten. Icke minst hjert framträder denna skillnad i skolväsendet. I stället för ett uniformt, strängt reglementerad skolsystem, i hvars ena ända man stoppar in 10 å 12 års piltar, för att i den andra få ut dem som unge män tillskurna efter samma mall, alla lika kloka och med samma kunskapsmått, har man i England en mängd för sig fristående skolor, sinemellan vidt olika organiserade och lemmande åt elevens individualitet den största möjliga frihet både i val af ämnen och i att rycka fram i dem så fort hans förmåga det tillstodjer. Vål har staten i England under senaste årtionde sträckt sin nivellerande och inspekterande hand öfver landets folkskoleväsen, först genom att förpligta kommunerna att upprätta skolor och sedan genom att göra skolbesöket obligatoriskt, men äfven på det området har man dock vetat bevara mycket af den skolornas individualitet, hvaraf man i flere kontinentala land numera finner endast svaga spår. I de högre skolorna, hvilka, som känt, för det mesta äro privata, delvis rikt doterade inrättningar, råder deremot tillvidare en nästan obegränsad frihet med alla dess ljus- och skuggsidor.

En tecknare af Englands högre skolor bör därför, isynnerhet der han ej under en längre tid varit i tillfälle

att studera desamma och fullt sätta sig in i förhållandena, icke söka framställa en total bild af ett system af skolor, sådant man har det i andra europeiska länder, utan inskränka sig till enstaka skolor, lycklig om han kunnat finna några rätt karakteristiska. Äfven i detta fall är hans uppgift svår nog, då man i England, lika väl på sin skola som på sitt hem, tillämpar den bekanta satsen: mitt hus är min borg. Vänlig och förekommande i ord och sätt, är den engelske skolföreståndaren en mur af svårigheter och undanflykter, om man söker tränga djupare in i hans helgedom.

Som bekant ha Englands högre skolor varit grundade på tre stödjepelare: klassiska språk, matematik och lekplan. Dessa stå väl fortfarande kvar, isynnerhet de två sistnämnda, men äfven de mest konservativa skolor ha dock ej kunnat undgå att röna inflytande af naturvetenskapernas och de reala kunskapsämnenas under de senaste årtiondena ständigt stigande betydelse. Så har t. ex. vid det berömda Eton college invid Windsor, en af Englands mest ansedda s. k. Great Public schools, grundad 1440, derifrån bland annat Englands n. v. premierminister och tre andra medlemmar i kabinettet utgått, och der man ännu på de med namn fullristade väggpanelningarna och möblerna visar namnet Gladstone af egaren sjelf i tiden inskuret med högre och djupare bokstäfver än de andra, naturvetenskaperna på de högre stadierna fått sig en plats anvisad i jembredd med klassiska språk och matematik. Då man emellertid har en bestämd motvilja mot mångläseri, äro icke alla dessa tre vetenskapsgrenar obligatoriska, utan ega de unge gentlemännen för sig utvälja tvenne af dem och i dem gå så långt de hinna under den tid de kvarstanna vid skolan, men längre än till 19 års ålder få de ej dröja, ty då bli de för gamla att stå under lärares uppsigt och lyda under skoldisciplin.

Vid andra, yngre skolor märkes den nya tidens fläkt i långt högre grad. Ej blott naturvetenskaperna, utan äfven

de rent commerciali facken, hvilka tidigare rutinmässigt inlärdes endast på kontoret, ha gjorts till föremål för en systematisk behandling och blifvit intagna i skolornas läroprogram.

Vi vilja i detta afseende göra ett titt'n i några större, och, enligt uppgift, mer ansedda skolor i London och ett par andra städer.

City of London School grundades år 1834 af Corporation af London, d. v. s. af London kommun och står fortfarande under dess inseende, utöfvadt genom en därför vald komité. Som bidrag till dess underhåll är anslagen den årliga inkomsten af några donerade fastigheter. Skolan har ett eget hus, inträngdt i centrum af staden mellan smala gator och höga hus, så att de för öfrigt ganska goda skolrummen äro så dystra, att gasen tidtals får brinna dygnet om. *) Det första intrycket är därför ej alltför angenämt, och det så mycket mindre, som äfven renlighet och ordning lemna mycket öfrigt att önska och skolmöbeln är sådan man numera icke torde få se i någon offentlig finsk skola. Skolans ändamål är att bereda söner till respektabla personer en allmän och nyttig (liberal and useful) uppfostran, utan att behöfva aflägsna dem från föräldrarnes vård och eftersyn. Eleverna emottagas i en ålder emellan sju och femton år och må kvardröja intill 19 års ålder. Hösten 1881 räknade skolan 680 elever.

Undervisningskursen är fördelad på fyra junior klasser, af hvilka den fjerde är den lägsta, en grammar klass, tre senior klasser, af hvilka den första är den lägsta, en latin-klass samt den s. k. 4:de, 5:te och 6:te formen. Klassbenämningarna, hvilka sannolikt ha ett historiskt ursprung, erbjuda sålunda tillräcklig omvexling. För större redas skull vilja vi

*) För skolan är f. n. ett nytt hus under uppförande vid Blackfriars Bridge.

dock beteckna dem med siffrorna 1—12, och låta lägsta klassen vara n:o 1. Genast bör dock anmärkas, att klassordningen ej synes vara så fast, att en flink elev ej skulle kunna hoppa öfver någon af dem, eller att det ej skulle tillåtas elever som höra till en klass, att i enskilda ämnen, i hvilka de äro framom eller efter sina kamrater, följa med en högre eller lägre klass.

Undervisningen omfattar följande ämnen: engelska, latin, grekiska, sanskrit, franska och tyska, matematik, aritmetik, kalligrafi, bokföring, geografi, historie, teckning, kemi, fysik, vältalighet och sång, hvarförutom den Heliga Skrift läses och förklaras. Af dessa ämnen äro sanskrit och tyska frivilliga.

Vid intagning af nya elever på de högre klasserna fästes hufvudsaklig vikt vid aritmetik och matematik, engelska, latin, grekiska och franska, äfvensom kemi.

För inträde på lägsta junior klassen erfordras endast förmåga att läsa och skriva samt räkna quatuor species i hela tal.

Aritmetik, både allmän och särskild handelsaritmetik, öfvas från den lägsta klassen till och med den nionde. Derjente drifves stereometri och ren matematik, så att man under sista året studerar jemväl sferisk trigonometri, analytisk geometri samt integral och differentialkalkyler.

Kemin vidtager i populär form redan tredje året och fortgår sedan alla klasser upp ända till den näst högsta.

I bokföring undervisas på fyra klasser från den sjunde till den tionde.

Geografi ingår såväl på den lägsta som den högsta klassen.

I historie, håller man sig hufvudsakligen till England, Grekland och Rom. Bland böcker, som begagnas på de två högsta klasserna, ingår Guizots Civilisationens historia.

Af språken ingår endast engelska på de två lägsta klasserna, på den tredje vidtager fransyska, på den femte latin och på den tionde grekiska. Att man med förkärlek på alla stadiers alla stadier befattar sig med engelska behöfver väl ej sägas.

Någon bestämd timfördelningsplan, hvilken vid kontinental skolor är ett *conditio sine qua non* frågar man för gäfvets efter. Hvarje klass har sin master, som sjelf meddelar undervisning i de flesta ämnen, och efter behof ökar eller minskar timantalet för hvar och ett bland dem. Endast i en del ämnen, förnämligast fremmande moderna språk, teckning, kalligrafi, samt delvis kemi och fysik, har man skilda facklärare och för desse måste naturligen lektionerna vara bestämda.

Hvad sättet för undervisningens bedrivande vidkommer, så kan man i denna skola, ifall man ej är alltför blyg, möjligen få åhöra någon lektion. Huruvida man dervid i metodiskt hänseende har något att inhemta, vilja vi lemna derhän. Hvad som deremot fäster uppmärksamhet är å ena sidan det aktningsfulla, människovärdet respekterande sätt, på hvilket man bemöter hvar liten parfvel, samt å den andra det oafslåtliga flyttandet af eleverna öfver och under hvarandra, på grund af det antal „marks“ de för hvarje fråga erhållit. Utan öfverdrift togs en tredjedel af de lektioner vi åhörde i anspråk af dessa flyttningar, dels af hela klassen, dels af enskilde elever. Läraren försäkrade dock, att det ej var förspild tid, ty det eggade elevernas ambition och är en god rekreation, då de börja tröttna.

Till elevernas hederskänsla och ambition vädjas äfven för öfrigt flitigt. Vid slutet af hvarje läseår anställes allmän examen, som ledes af gentlemän från universiteten i Oxford och Cambridge. Åt de mest förtjente på hvar klass utdelas priser och andra utmärkelser. Dessutom finnes en mängd priser, anslagne af privata personer, som önskat befrämja

studiet i enskilda ämnen. Sålunda finnes vid denna skola ett eller flere pris, dels silfvermedaljer, dels böcker eller andra saker af uppgifvet värde från 1 $\frac{1}{2}$ till 20 pund, för hvarje läroämne eller för allmänna framsteg och godt uppförande. Bland dem må skildt nämnas pris för den vackraste handstilen, för räkning och bokföring, för aritmetik och godt uppförande, för en uppsats om värdet af lokal sjelfstyrelse ådagalagdt genom Londons historie, för studiet af engelska språket och litteraturen (20 p. st.), för studium af Shakespeares arbeten, samt för politisk ekonomi. Sistnämnda vetenskap ingår ej i skolans läroplan, men man vill uppmuntra till sjelfstudium deraf; hugade elever kunna i detta afseende erhålla goda råd och litteraturanvisning af lärarne och för vinnande af pris underkasta sig ett prof. Af enskilda personer eller industriidkareföreningar ha dertill stiftats åtskilliga stipendier af ända till 80 p. st. i året att åtnjutas, dels under vistelsen i skolan, dels under derpå följande studier vid något universitet eller annan vetenskaplig inrättning.

Om City af London School må ännu tilläggas, att läsåret är fördeladt i tre terminer, afskilda genom en fem veckors ferie från senare delen af Juli till början af September, tre veckor vid jul och en vecka i slutet af April; undervisningen fortgår 5 $\frac{1}{2}$ timme dagligen med halfva fridagar onsdag och lördag, inalles 28 tim i veckan; skolafgiften utgör 10 $\frac{1}{2}$ p. st. i året.

Härfraån begifva vi oss till *North London Collegiate School*, hvilken för sin uppkomst har att tacka ett den 14 Jan. 1850 hållet allmänt möte af innevånarne i St. Paclas, dervid man „i betraktande af denna trakts talrika och tillväxande befolkning, beslöt att upprätta en offentlig skola, i hvilken en grundlig, god kommersiel och klassisk uppfostran, grundad på religiösa principer, kunde erhållas på billiga vil-

kor.“ Skolan, hvilken bland sina „presidenter“, „patroner“ och „visitors“ räknar lord biskopen af London, samt flere andra lordar, grefvar, parlamentsledamöter och kyrkliga funktionärer, är fördelad i två departement: det kommersiella eller merkantila och det klassiska eller lärda. Undervisningen i det förra skall ha direkt afseende på det merkantila lifvet, och i det senare på lärda yrken, universitets- och civileembetsmannaxamina, samt „alla de ställningar i lifvet, för hvilka en god allmän uppfostran erfordras.“

Skolans yttre utrustning är allt annat än lysande. Rummen äro trånga och delvis dystra, af alla möjliga och omöjliga former; trappuppgångarna mellan de skilda våningarna ytterst smala och krångliga; och skolmöbelen af tarfligaste slag, långa träbänkar utan ryggstöd, med eller utan någon tillstymmelse till pulpeter. Någon putsning af rum eller möbel synes ej ha ifrågakommit på decennier; huruvida qvast dagligen användes är osäkert, och till elevernas oförytterliga privilegier hör att strö papperslappar och annat affall omkring sig samt att försöka sina pennknifvar på allt hvad en god sådan biter på; allt företräden, som denna skola synes dela i högre eller mindre grad med andra dylika inrättningar. Till och med vid Eton college äro de äldre skolrummen af en föga mer inbjudande beskaffenhet; deremot tyckes statens inspektion i folkskolorna börjat införa en bättre ordning.

Under en rond genom skolan, på hvilken vi ledsagas af dess principal, hvilken, liksom alla lärare, i tjenstutöfning är iklädd en vid, presterlig, svart kappa och en svart, egenomlig kalott på hufvudet, kunna vi öfvertyga oss, å ena sidan om att samma flyttningssystem och markerande är rådande här som i City of London School, och å den andra om föreståndarnes faderligt vänliga sätt att umgås med eleverna. Under några minuter få vi äfven åhöra en klar och koncis lektion i aritmetik, dervid hvarje förklaring åtföljes af ett: Ha alla gossor förstått det här? (alla händer räckas upp.) Finns

någon, som ej förstått? (intet svar) och: Har någon att göra mig någon fråga i den här saken? o. s. v.

Efter slutad rond, hvarunder det, förutom vid förenämnda tillfälle, ej var tillåtet att stanna i en klass, erhålla vi dels muntligen dels i tryck följande upplysningar rörande denna läroinrättning.

Undervisning meddelas i hvardera departementet i följande ämnen: Kristendomens sanningar och pligter, i öfverensstämmelse med den engelska kyrkans lära;*) Engelsk grammatik, stafning och stil; Franska; Geografi; Kalligrafi och Bokföring; Historie, gamla tiden och England; Aritmetik, allmän och kommersiel, jemte hufvudräkning; Euclides, Algebra och högre Matematik; elementerna af Fysik, Mekanik och Kemi. För den merkantila afdelningen tillkommer Tyska och Handelskorrespondens på alla språk eleven känner. Den klassiska afdelningen har deremot Latin och som frivilligt ämne Grekiska, men ej tyska. Emellan de två afdelningarna råder för öfrigt den skildnad, att mera tid och arbete på den kommersiella afdelningen egnas åt de ämnen, som ligga dess elever närmare. Särskildt studeras fransyska på denna afdelning grundligare än på den klassiska. Bokföring bedrifves på sex klasser sålunda, att de två första åren uppgöras enskilda konti och räkningar af olika slag; under de två följande drifves enkel och under de två sista åren dubbel bokföring.

Af läroverkets vidpass 400 elever tillhörde omkring en tredjedel den klassiska linien.

Mot extra betalning läres utom förenämnda ämnen äfven teckning och stenografi. För militäriska öfningar är en skild lärare anställd. Gymnastikal finnes äfven, och en „vidsträckt lekplan“ är ett oundgängligt vilkor för hvarje skola.

---

*) Söner till föräldrar, som ej erkänna den anglikanska kyrkans dogmer, äro fritagne från detta undervisningsämne.

I skolprospekter är uppgiften härom vanligen tryckt med fet stil, likasom i Tyskland meddelandet, att skolans diplom berättigar till ett års frivillighet i armén.

Utom en gemensam förberedande klass för små gossar, har ifrågavarande skola åtta fortlöpande klasser i hvardera departementet, men denna klassindelning gäller icke hufvudämnena: matematik, franska och latin, i hvilka fri flyttning eger rum, så att t. ex. en elev på 4:de klassen kan läsa latin med tredje och matematik med femte klassen. I dessa ämnen finnas dessutom olika framskridna lexlag inom de skilda klasserna, så att en elev alltid passar in i något af dem och kan gå fram i sitt ämne oberoende af kamraterne. Denna frihet möjliggöres endast deraf, att klasslärarne undervisa både i matematik och latin, att i fransyska antagits sju skilda lärare och att undervisningen i dessa ämnen sker samtidigt på alla klasser. Förutom i nyssnämnda ämnen finnes ingen bestämd lektionsplan. Lektionerna vara $5\frac{1}{4}$ timme dagligen med onsdag och lördag eftermiddagar fria, inalles 29 tr i veckan.

För att visa det studierna bedrifvas med framgång, har man låtit trycka en fullständig förteckning öfver de „honours“, som tillfallit skolans elever vid universitetsexamina och andra täfplingsprof mellan skilda skolor. Att döma häraf, synes skolan intaga en temligen hög ståndpunkt bland sina likar.

Pris utdelas här för resten såväl på hvarje klass som för skilda ämnen. Bland de genom donation tillkomna prisen, om hvilka hela skolan må täfla, förekommer äfven ett för vältalighet och ett för punktlighet. Examinatorerne för dessa pris utses bland personer utom skolan. Vältalighetsprofven bedömdes senast af en prest och en aktör.

Eleverna lemna vanligen skolan vid 16—17 års ålder för att gå ut i affärslifvet. Skolan uppehålles endast med elevernes afgifter, hvilka äro fastställda till $7\frac{1}{2}$ pd. st. på de fyra lägre och 9 pd st. på de högre klasserna.

Skolans principal antages af dess s. k. vice president och lärarne af principalen. De senare aflönas med 100 till 150 pd. st.. (Vid det rikt doterade Eton college, som väljer ut de ypperste lärarekrafter, äro desses lägsta löneförmöner 300 pd st.).

University College School, London, är en lägre afdelning af University College, som är universitet, polyteknikum och konstakademi i förening. Skolan emottager elever från 9 till 15 års ålder. En gosse, som inträder vid 10 års ålder, kan under gynsamma omständigheter aflägga studentexamen vid fyllda 16 år och upptagas som studerande vid College. Flertalet elever gå dock ut i affärslifvet vid 16 å 17 års ålder, några få kvarstanna till 18 å 19 år.

Skolans undervisningsämnen äro: engelska, latin, grekiska, franska och tyska; Englands och gamla tidens historia; geografi; aritmetik, stereometri och bokföring; ren och tillämpad matematik; teoretisk och praktisk kemi; fysik; elementär botanik; politisk ekonomi; teckning och sång.

Inga ämnen äro obligatoriska, utan står det elevens föräldrar fritt, dock med skolans principal förbehållet veto, att för sin son bestämma, hvilka ämnen han skall läsa. Något egentligt klasssystem förekommer under sådana förhållanden icke, utan hvar och en af skolans omkr. 600 elever har sin egen läseordning, men står under hela sin skoltid under särskild uppsigt af en bland lärarne.

Lektionstimmarnes antal är $5\frac{1}{4}$ per dag med två fria eftermiddagar. Hemarbetet beräknas upptaga på de lägre stadierna en och på de öfre två timmar. Emellan skoltimmarna undervisas mot extra betalning i stenografi, gymnastik, fäktning och exercis, äfvensom i hebreiska, italienska och spanska. En vidsträckt lekplats finnes samt gymnastiksal och lekrum. Afgifterna uppgå till 25 pd. st. för läsåret, hvilket som vanligt är fördeladt i tre terminer och räknar omkr. 40 veckor.

med tillsamman 89,948 mk eller 9,44 %. Nämnda samhällsmedlemmar och bolag deltog sålunda i bevillningen med tillsammanlagdt 40,41 %. *) Ihogkommer man, att bland här upptagne industriidkare icke ingå öl-, porter- och kortfabrik, hvilka ensamme erlägga 15,24 % af hela bevillningen, att alla banker, en del aktiebolag och flertalet utländingar måste hänföras till kategorin handlande, samt att vidare de fleste om icke alla industriidkare tillika drifva handel, de större äfven på utlandet, så torde det antagandet vara väl grundadt, att åtminstone en fjerdedel af hela inkomstbevillningen härflyter ur landets handelsrörelse.

Icke mindre betydelse synes denna näringsgren hafva i städernas hushållning. Totalbeloppet af samtliga städers i landet inkomster år 1879 utgjorde 4,827,000 mk. Deraf inflo to genom afgifter på trafiken och rörelsen och i näringsafgifter, hvilka sistnämnda äro jemförelsevis obetydande, 949,000 mk eller 19,7 %. Den kommunala uttaxeringen inbragte åter 1,939,000 eller 40,6 %. Huru stor del deraf påförts handel och näring finnes icke angifvet, men tager man i detta fall förhållandet i Helsingfors, hvars inkomster uppgå till en tredjedel af samtliga städers, till norm, så skulle, enär i denna stad 30 % **) af hela uttaxeringen ingått af skattören påförda nämnda näringsgrenar, i alla städer sammanlagdt inkomsten af dessa skatteören blifva omkring 580,000 mk eller 12 % af totalinkomsten. Handel och näring skulle sålunda tillsamman direkt eller indirekt bidraga till städernas inkomster med inemot en tredjedel af dessas totalbelopp, och deraf torde väl handeln lemna brorslotten.

Hvilket värde man än för öfrigt må tillmäta dessa siffror, så mycket framgår otvetydigt af desamma, att handeln

*) Afses endast städerna, så ökas denna siffra till 55,26 %.

**) Att denna procent ställer sig så mycket lägre beträffande den kom. taxeringen än i afseende å statsbevillningen, torde förklaras af de olika taxeringsgrunderna.

i vårt land såväl i ekonomiskt som finansiellt hänseende intager en mycket framstående plats, och att det ligger ej mindre i det allmännas än kommunernas intresse att på allt sätt söka befrämja och underlätta densamma. Ett stigande eller nedåtgående i handeln, och den större eller mindre insigt hvarmed den bedrifves, är af omedelbart intresse ej blott för alla dem, som deraf hafva sitt lefvebröd, utan jemväl i högre eller mindre grad för hvarje medborgare, enär ingen kan undvara handelns förmedling. Kunde t. ex. genom insigtsfullare drift eller på annat sätt utrikesomsättningen i ren behållning fås att afkasta blott en half eller en procent mer än tillföre, skulle vinsten för landet redan deraf räknas i miljoner, hvilka omärkbart skulle komma hvarje landets inbyggare till godo. Alla åtgärder egnade att befordra handelns intressen eller att höja insigten och bildningen hos dess idkare, måste därför ock anses i ekonomiskt hänseende mycket fruktbringande.

Till sådana åtgärder hör äfven inrättandet af lämpliga utbildningsanstalter för dem, som ärna göra handeln till sin lefnadsuppgift eller redan inträdt uti detta kall.

Enligt officiella uppgifter funnos 1879 uti landet 1,503 handlande i städerna och 1,926 landthandlande. Antager man, hvad som ej torde vara för högt beräknadt, att hvarje handlande i stad i medeltal har två och på landet ett biträde, och tillika erinrar sig, att kontorsbiträden förekomma vid alla större industriella inrättningar, så torde desses sammanlagda antal i landet kunna uppskattas till 5 å 6,000, deraf öfver 3,000 i städerna.

De anstalter, som utöfver de allmänna skolorna, hvilka komma alla samhällsklasser i lika hög grad till godo, vidtagits direkt till förmon för handels- eller köpmannabildningens höjande, inskränka sig emellertid till inrättande af tvenne utan tvifvel högst gäneliga, om ock i läroverkens rangskala icke synnerligen högt stående, handelsskolor i Åbo och i Uleå-

borg *) samt införande af bokföring, dock endast till namnet och ej till gagnet, å en af de fyrklassiga realskolornas lägre klasser. Läger man härtill den undervisning i bokföring, som af några få privatlärare meddelats, så torde dermed allt vara anfördt, som i denna riktning stått till buds.

Att härmed dock icke allt är gjort, som göras kan, och att inom handelsståndet sjelft insigten om behovet af en grundligare teoretisk utbildning för köpmanskallet vaknat till lif, därför talar främst den storartade Fellmanska donationen, ytterligare genom annan hand under innevarande år frikostigt förökad, till förmon för en handelsskola i Brahestad, samt de yrkanden, delvis åtföljda af penningeinsamlingar för ändamålet, som under de senaste åren inom handelsföreningarna höjts för inrättande af handelsläroanstalter.

*) Då dessa läroanstalter icke torde vara allmännare kända, må följande uppgifter rörande den mer betydande af dem, den i Åbo, här finna plats: Skolan grundlades af stadens handelsstånd och borgerskap redan år 1839, och står under öfverinseende af en direktion, deri guvernör, biskop, pol. borgmästare, en gymnasiilektor, en annan pedagog och fyra handlande äro ledamöter. Dess kurs är tvåårig. För inträde fordras, utom 14 års ålder, obehindrad innanläsning af svenska språket, förmåga att begripligt med något öfvad handstil skriftligt uttrycka sig på sagde språk samt färdighet i användning af de fyra enkla räknesätten i hela tal och sorter, hvartill år 1878 lades räkning af bråk samt kännedom af ordklasserna och den enkla satsen. Undervisningsämnen jemte åt dem egnadt timantal på hvardera klassen voro våren 1881: Historie o. geografi 6 o. 3 tr, svensk grammatik, stil- o. rättskrifning 5 o. 2 tr, tyska 5 o. 4 tr, engelska 2 o. 4 tr, aritmetik 7 o. 2 tr, bokföring 5 o. 7 tr, korrespondens 2 tr, handelslära 4 tr och varukännedom 2 tr. Den faktiska åldern vid inträdet har varit 16 å 17 år och derutöfver. En stor del af eleverna kunna ej genomgå klasserna på ett år. Eleverna äro både manliga och qvinliga samt ha utan olägenhet undervisats tillsammans. Eleftalet de senaste åren vidpass 50, under de goda affärstiderna något mer. Elever ha kommit från olikn delar af landet. Årsafgiften är 60 mk. Skolan åtnjuter ett statsanslag af 4,000 mk.

Frågan är äfven af den vikt, att den kräfver allvarligt behjertande och gemensamma ansträngningar af enskilde och af det allmänna. De förändrade kommunikations- och affärsförhållandena kräva hos oss, liksom annorstädes, större och vidsträcktare kunskaper af handelns idkare. Det nyutvecklade sociala och politiska lifvet uppställer enahanda fordran på dem. Kunna de icke möta dessa krafter, blifva icke allenast de sjelfve, utan hela samhället derpå lidande. En dåligt eller stentrianmessigt drifven handel kostar landet årligen betydande summor och hämmar dess ekonomiska utveckling. Ett handelsstånd, som står efter uti allmän och intellektuell bildning, blir en black om foten vid landets politiska och sociala framåtskridande, i stället för att detsamma, genom den oberoende ställning det intager, borde vara den politiska frihetens säkraste stöd och i följd af handelns kosmopolitiska karakter borde utgöra en motvikt mot vår tids öfverdrifna nationalitets-sträfvanden.

Väl är det sannt, att den som kommit i åtnjutande af en grundlig allmän skolbildning, har jemförelsevis lätt att sjelf förskaffa sig de speciella insigter handelsyrket kräfver, och härpå torde vårt handelsstånd ha att framvisa flere exempel, men detta är i samma grad fallet med flere andra yrken, t. ex. jordbrukarens, för hvilka dock äfven hos oss, säkerligen till stort gagn för dessa näringsgrenars utveckling, särskilda skolor inrättats. Vidare bör erinras, att det största flertalet af dem, som ingå på denna bana, härintills gjort det och sannolikt äfven framdeles, om ock möjligen i något mindre grad, skola göra det med ofulländade eller högst knapphändiga skolkunskaper. Dessas framtidsutsigter äro till skada för dem sjelfva och landet ganska mörka, derest icke dem beredes tillfälle på lediga stunder till förkofran uti allmän och fackbildning, enär endast hos högst få kan förutsättas nog förmåga och energi att under sådana förhållanden på egen hand bryta sig väg. Slutligen bör äfven framhållas, att

de offentliga skolorna, vi tala här endast om de reala ej de lärda, mindre än de kunnat och bort afsett de praktiska yrkenas behof, till hvilka dock flertalet af deras elever öfvergått.

I öfverensstämmelse härmed borde sträfvandena för handelsundervisningens höjande i vårt land gå i tre riktningar och afse: 1:o lärokurser i olika ämnen för i tjenst varande yngre och äldre handelsbiträden; 2:o förändring af realskolornas läroprogram derhän, att de mer än hittills beaktade de kunskapsstycken hvarje handlande och näringsidkare har af nöden; och 3:o inrättande af egentliga handelsskolor som utbildningsanstalter för blifvande affärsmän.

Hvad beträffar de under första punkten anförda lärokurser, så vore sådana af nöden uti alla landets städer, i hvilka någon nämnvärd handelsrörelse förekommer. Undervisningsämnena måste naturligen rätta sig efter elevernas bildningsbehof och i de mindre städerna jemväl efter möjligheten att erhålla lärare. Sjelffallna vore modersmålet och dess användning i affärsskrifvelser, det andra inhemska språket, räkning, geografi, bokföring, och kalligrafi. Härtill kunde vidare läggas i mon af behof fremmande språk, historie, handelsrätt och nationalekonomi, m. fl. ämnen. Undervisningen i skilda ämnen kunde fördelas i kurser beräknade att genomgås på en termin eller ett år med en till tre lektioner i veckan, och åt eleverna öfverlemnas, dock beroende af pröfning, att välja det eller de ämnen de önskade. Lektionstimmarna måste sjelffallet förläggas på tider, då eleverna ej äro upptagna af sitt arbete eller lättast kunna af principalerna undvaras. Dock borde man, så vidt möjligt, söka undvika att förlägga all undervisning till senare qvällstunder, då eleverna äro uttröttade af dagens arbete, utan hellre härför använda, utom söndagarna, morgontimmar och andra stunder på dagen, då enligt ortens sed handel ochandel äro mindre lifliga. Som lärare torde man kunna påräkna, dels lärarne vid de offentliga eller

privata skolorna på orten, dels äldre, mer kunnige kontorister eller affärsmän eller andre härför intresserade personer. Lokal jemte nödvändig läromateriel för dessa lärokurser torde öfverallt gratis stå att fås uti på orten befintliga skolhus eller andra offentliga byggnader. Kostnaderna skulle sålunda inskränka sig till arvoden för lärarne och ett mindre dylikt för en föreståndare, samt diverse mindre expenser. De borde därför ej blifva mycket betungande, hellst mindre afgifter kunde uppbäras af alla elever, som vore i stånd att erlægga sådana *). De närmaste och naturligaste ordnare och ledare af dessa lärokurser, vore de legala handelsföreningarna eller andra frivilliga köpmannaföreningar, hvilka genom en utsedd direktion kunde öfva inseende öfver det hela, samt antaga föreståndare och lärare. Ifall intresse för saken finnes och handelsföreningarna vilja taga hand om saken, torde äfven nödiga medel med lätthet kunna ihopbringas, dels inom dessa föreningar, dels af kommunerna, utan att härför behöfva anlita statskassan, om ock erkännas måste, att mindre statsbidrag för ändamålet stode i full konsekvens med den ställning staten intagit till andra dylika inrättningar.

I afseende å den andra punkten eller fordran, att programmet för realskolorna måtte undergå en förändring i syfte att bättre tillgodose de merkantila och industriela intressena, torde hithörande önskningsmål kunna sammanfattas sålunda:

*) Antages undervisningen i skilda ämnen fortgå t. ex. 10 tr i veckan under 30 veckor i året, kunde därför följande kostnadsberäkning göras: Arvode för 300 tr å 4 mk 1,200 mk; föreståndarens arvode 200 mk; diverse 200 mk; s:a 1,600 mk. Erlägga eleverna endast 2 mk i termin för en undervisningstimme i veckan och för flere i förhållande derefter, och antagas blott 10 betalande elever deltaga i hvarje kurs, inflyta i elevafgifter 400 mk. Nettokostnad således 1,200 mk. För kurser afsedda för äldre, aflönade handelsbiträden kunde afgifterna betydligt höjas och skolans underhållskostnad i samma mån reduceras.

att mera tid och omsorg egnas modersmålet och dess skriftliga behandling; att jemte ren matematik, hvilken på de n. v. fyrklassiga realskolorna bedrifves i måhända större omfång än elever af den åldern lämpligen kunna smälta, aritmetiska räkneöfningar med exempel ur affärslivet regelbundet borde förekomma äfven på de högre klasserna; att undervisningen i bokföring uppflyttas från andra årskursen till de högsta klasserna och erhåller sig så mycken tid anvisad, att ett gagneligt resultat dermed kan uppnås; att världens förnämsta affärsspråk, engelskan, erhåller en mindre undanskymd plats; samt slutligen att kemi och nationalekonomi upptagas bland dessa skolors undervisningsämnen. Modersmålets betydelse torde af ingen underkännas, men dock har detsamma i våra högre både real- och latinskolor blifvit alldeles tillbakaskjutet, så att åt detsamma på de högsta klasserna egnats jemnt och nätt en timme i veckan. Likaså har den praktiska räknefärdigheten fått träda för mycket tillbaka för den numera allena saliggörande s. k. heuristiska metodens förståndsöfningar. De räkneöfningar här förordats, borde åsyfta jemväl säker kännedom af de förnämsta länders mått, vikt och myntsystem samt de viktigaste affärsnoteringar. Genom bokföringens upptagande i realskolornas program, är dess berättigande och lämplighet som läroämne i princip erkänt; det fordras således blott att införa detsamma i en ändamålet bättre motsvarande form. Räkenskapsboken är, som man sagt, ej blott affärsmännens utan hvarje människas ekonomiska samvete, och mer än en ruin har förorsakats af bristande förmåga att tyda detta samvetes röst. Engelskans betydelse som verlds- och kulturspråk och dess genom Amerikas uppblomstring dag för dag stigande inflytande, talar tillräckligt för dess beaktande äfven i våra skolor. Bekantskap med de kemiska företeelserna är åter i våra dagar alldeles oundgänglig för hvarje industriidkare och affärsman. Har han ej någon insigt i fysik och kemi, måste han känna sig stå på temligen frem-

mande botten. Lika litet kan någon bildad näringsidkare eller köpman vara fremmande för de lagar, som styra det ekonomiska arbetet. En kort framställning af nationalekonomins grunder borde därför ingå i realskolornas undervisningsplan för att ingifva eleverna lust och förmåga att efter slutad skoltid på egen hand fortsätta dessa studier.

Emot dessa yrkanden skall väl anföras, att detta allt kan vara godt och väl, men att tiden ej medgifver dessa ämnens upptagande. Härtill genmäles, att våra realskolor för att kunna motsvara sitt ändamål, enligt alla sakkunniges temligen enstämmiga yttrande, i hvarje händelse måste utvidgas med en eller flere klasser, helst äfven i dessa skolor mera tid måste egnas det andra inhemska språket, samt att det ej heller är nödigt att alla ämnen i hvarje skola äro obligatoriska utan delvis kunna göras valbara. Den ökade kostnad, som förorsakas statsverket genom införande af några få valbara timmar och underhållet af ett litet kemiskt kabinett, är jemförelsevis så obetydande, att den ej kan utöfva något afgörande inflytande. Vidare bör observeras, att på realskolornas högsta klasser, då eleverna redan uppnått den hos oss vanliga konfirmationsåldern, religionsundervisningen kunde inskränkas till en timmes bibelläsning i veckan, samt att likaledes studiet af botanik och zoologi kunde något inskränkas, enär inlärandet af de s. k. naturliga familjerna och alla deras karakteristika torde vara en af de mest dödande minneslexor. *)

*) För att visa det ofvanstående förslag är fullt utförbart, vilja vi förslagsvis uppställa en lektionsplan för en sexklassig realskola med antagande af de tre lägre klasskurserna enligt skolkomiténs förslag till bottenskola.

	I-III.	IV.	V.	VI.	Sa.
Religion	6.	2.	1.	1.	10.
Modersmålet	10.	2.	2.	2.	16.
Andra inhemska språket	18.	2.	2.	2.	24.
Tyska	8.	4.	3.	3.	18.

Då en reorganisation af realskolorna är förestående och nya läroplaner för dem skola uppgöras, vore förestående uttalanden måhända värda att behjertas, ej mindre för att derigenom draga flere elever till dessa skolor, än för att göra dem af större gagn för alla dem, som med realskolan afsluta sina skolstudier och desse utgöra dock det stora flertalet.

Men äfven om nödigt afseende fästes vid dessa yrkanden, och i än högre grad, ifall detta ej blefve fallet, måste man äfven hos oss vara betänkt uppå att inrätta helst några skolor med det speciella syftmålet att vara utbildningsanstalter för kontorister och blifvande affärsmän. Endast i dessa kan full uppmärksamhet egnas åt de för hvarje affärsman nödiga kunskapsämnen, och den praktiska riktning, som bör känneteckna hvarje specialskola, fullt upprätthållas. Men i samma mån de offentliga skolorna beakta dessa förhållanden och meddela en för de praktiska yrkena lämpad god underbyggnad, kunna handelsskolorna inskränka sitt läroprogram till egentliga specialämnena, blifva enklare till sin

Ryska	—	4.	4.	3.	11.
Engelska	—	—	3.	3.	6.
Geografi & Historie	10.	3.	3.	3.	19.
Matematik	18.	6.	6.	6.	36.
Handelsräkning	—	1.	1.	1.	3.
Naturhistoria, fysik & kemi	6.	4.	4.	4.	18.
Nationalekonomi	—	—	—	1.	19.

Teckning o. Kalligrafi el. på de två öfre kl.

Bokföreläsning	12.	3.	2.	2.	
Gymnastik	9.	3.	3.	3.	18.

34. 34. 34.

Sång . . . . . 5. Fri-vil-ligt.

Anm. För dem som ärna söka inträde vid polyteknikum, hvarför kemi ej fordras, kunde de för detta ämne anslagna timmar ifall af behof användas till utvidgning af den matematiska kursen.

Förutom hvad här ofvan yrkats, är timantalet för tyskan, såsom det grundläggande grammatikaliska språket, betydligt större än enligt skolkomiténs förslag.

Komme realskolans kurs, såsom från flere håll med skäl yrkats, att blifva åttaårig, kunde ofvan framställda fordringar så mycket lättare tillgodoses.

organisation och derigenom billigare och lättare att upprätta och underhålla.

Dessa handelsskolor ha vi tänkt oss af hufvudsakligen tvenne slag, lägre och högre, om man så vill kalla dem.

De förre vore företrädesvis afsedde för unge personer, som ej kunna eller vilja egna flere år åt studier, men dock, efter afslutad kurs i en folkskola eller i bottenklasserna af de offentliga läroverken, önska innan de träda ut i lifvet under ett eller ett par år förbereda sig för sitt kall. Dessa skolor skulle derjemte, enär inträdesfordringarna till desamma måste ställas låga, kunna, likasom detta är fallet med handelsskolan i Åbo, betjena dem, som med dåliga skolkunskaper ställt sig bak disken i stad eller på land, men vilja för något år afbryta sin praktik för att vidare förkofra sig i studier. Kunde dessa skolor dertill ännu, såsom nyssnämnda skola, emottaga äfven qvinliga elever, vore deras verksamhet än mer gagnarik. Undervisningsämnenas såväl omfattning som sättet för deras behandling måste naturligen rätta sig efter elevernas föga framskridna ståndpunkt. Saknas borde icke i programmet modersmålet och korrespondens, det andra inhemska språket, handelsräkning och geografi, enkel o. dubbel bokföring jemte öfning i utskrifning af räkningar, vexlar, o. d., kalligrafi, samt handelslära, omfattande jemväl grunddragen af läran om vaxeln och första begreppen i nationalekonomi. Så vidt tiden medgifver, borde jemväl, åtminstone som valbara, upptagas ett eller två fremmande språk, historie och fysik. Varukännedom kunde lämpligen ej upptagas i annan form än som åskådningsundervisning med ledning af föreliggande varuproffer.

De senare eller de högre handelsskolorna skulle bygga på den grund, som lagts i de fullständiga realskolorna eller andra deremot svarande läroverk. Till följd af elevernas större mogenhet kunde äfven ämnenas behandling blifva mer omfattande och grundlig. I raden af undervisningsämnen skulle

här, förutom de i det föregående nämnda, tillkomma handels- och sjö rätt, nationalekonomi jemte grunderna af finansiäran, handelskemi och varukännedom. I historien skulle hufvudsakligen afses den ekonomiska utvecklingen samt nyaste tidens politiska historia, och i sammanhang dermed särskildt. Finlands stats- och samhällsförfattning. Utom engelska, tyska och ryska borde jemväl, för att befordra den redan påbörjade önskvärda frigörelsen af vår handel på Frankrike från de tyska mellanhänderna, fransyska upptagas i skolornas plan, dock så att det ej vore obligatoriskt eller ens tillåtet för en elev att taga alla dessa språk, och utan att skolan ens ville ställa målet i dem alla lika högt. Som frivilliga ämnen kunde jemväl stenografi och konstruktionsritning ingå i läroplanen. Att undervisningen i bokföring och kontorsarbeten, för att blifva lefvande och af verkligt gagn, bör ordnas i närmaste likhet med det verkliga lifvet, är redan tidigare framhållet som en allmän regel. Läraren i dessa ämnen borde därför ock med allmän bildning förena erfarenhet i affärlifvet. Det torde ej heller behöfva sägas, att vid hela undervisningen såväl i högre som lägre skolor noggrann hänsyn bör tagas till fäderneslandets förhållanden, och att sträng ordning och punktlighet böra råda i skolornas verksamhet. Utom ordinarie elever kunde emottagas äfven extra sådana, hvilka på grund af innehafvande högre kunskaper skulle ega större valfrihet i afseende å ämnen och sålunda på kortare tid kunna förvärfva de specialinsigter de hade af nöden. Äfven för öfrigt borde organisationen icke vara så stram, att den icke kunde något modifieras efter olika elevers förkunskaper och bildningsbehof.

För sinnets förädling och höjande af kamratandan borde tillfälle till sångundervisning erbjudas och gymnastiska öfningar jemte annan manlig idrott ej vara för skolan fremmande.

Till undervisningens befrämjande skulle höra, ej blott sedvanlig läromateriel, utan äfven en ordnad varusamling och

ett bibliotek, som innehölle ej blott specialarbeten, utan ock, der offentligt bibliotek ej finnes på orten, utvald lättare litteratur på de fremmande språk som i skolan läsas. På hvarje af dessa språk borde jemväl någon politisk eller illustrerad tidning finnas för eleverne tillgänglig. Lika litet finge ekonomiska tidskrifter och handelstidningar i skolan saknas.

Hvad beträffar underhållskostnaden för dessa handelsskolor af lägre och högre art, så torde densamma, likasom i afseende å alla andra fackskolor i landet, böra hufvudsakligen bestridas af staten, enär de enskildes ekonomiska tillgångar hos oss öfverhufvudtaget äro så begränsade, att endast undantagsvis läroanstalter kunna med privata medel och elevavgifter upprätthållas. Endast för *en* skola finnes i detta fall ett godt, om ock ej obegränsadt ekonomiskt underlag i den af bröderna Baltzar och Johan Fellman donerade fonden för en Borgare- och Handelsskola i Brahestad, men äfven denna skolas hela karakter och organisation är beroende af den lägre eller högre botten-skola regeringen vill förlägga till orten.

Men hvad som i främsta rummet är af nöden, ifall handelsskolor i vårt land genom enskilda eller allmänna medel skola komma till stånd och vidare utvecklas, är handelsståndets varma intresse och nit för saken. Derförutan blifva alla ansträngningar fruktlösa. Handelsföreningarna på skilda orter tillkommer det i främsta rummet att taga initiativ i i dessa frågor samt att öfvervaka och på allt sätt befrämja dylika skolors uppkomst och förkofran. Hvarje enskild handlande kan härvid kraftigt bidraga genom att ställa högre fordringar på de nybörjare han tager i sin tjänst och genom att allt framgent befästa sig om deras vidare utbildning. Endast genom allas samfälda bemödanden och uppoffringar kan ett fullgodt resultat vinnas, till bättnad för hvarje enskild, för handelsståndet och hela vårt land.

Christ Hospital School, en trehundraårig inrättning, hvars elever i gula knäbyxor, långa svarta rockar och barhufvade ständigt synas vid bollspelet på den öppna planen invid Holborn Street i hjertat af London, har både en klassisk, en grammar- och en commersiel afdelning, hvilken sistnämnda af de merkantila ämnena dock endast upptagit handelsaritmetik och kalligrafi, deri anstalten åtnjuter ett välförtjent rykte.

Liverpool College i staden af samma namn är en komplex af tre af hvarandra oberoende skolor: en högre, en medel och en lägre skola. Den högre skolan, hvilken afser dels en grundlig vetenskaplig förbildning, dels ock en allmän och merkantil utbildning, har en klassisk och en modern afdelning, den förra baserad på klassiska språk och matematik, med naturvetenskaper som frivilliga ämnen, den senare upptagande dessa sistnämnda som obligata, äfvensom bokföring, kalligrafi, tyska m. m. med utelemnande af grekiskan.

Medelskolan är endast kommersiel och har de för dessa afdelningar sedvanliga ämnen, incl. latin, handelsaritmetik, bokföring och naturvetenskaper.

Den lägre skolan, som är afsedd för mindre industridkare eller handtverkare, har samma undervisningsämnen som nyssnämnda afdelning men med mindre omfattning, och latin endast som frivilligt ämne på högsta klasserna. Årsafgifterna äro i den högre skolan 23 pd st., i medelskolan 11½ pd st. och i lägre skolan 5¾ pd st., förutom 5—8 sh. för underhåll af cricket, fotboll och andra sportredskap.

Hull and East Riding College i Hull, hvilken ej torde höra till de mest ansedda läroanstalter och f. n. är stadd under reorganisation, har tagit till uppgift att förbereda gossar af minst 10 års ålder för deras verksamhet i lifvet genom en „liberal education“ af modernt slag. Af den i Oktober 1881 gällande timtabellen framgår, att då i skilda

ämnena undervisades följ. antal timmar: Engelska: grammatik, diktamen, litteratur och komposition 19 t.r, latin 24 t.r, fransyska 16 t.r och dessutom som frivilliga tyska 3 och grekiska 8 t.r; aritmetik 14 t.r och öfrig matematik 18 t.r; historie 4 och geografi 3 t.r; bokföring 3 t.r; teckning och skönskrifning 5 t.r; stenografi 1, fysik 1, sång och musik 2 och den heliga skrift 3 t.r. Andra timmen på förmiddagen lästes latin öfver hela skolan; tredje timmen på samma sätt aritmetik el. räkning och första eftermiddagstimmen (onsd. o. lörd. e. m. fria) fransyska. I alla hufvudämnena ges fyra klasser eller kurser och fri flyttning eger rum i det ena ämnet oberoende af det andra. Hvar lärare undervisar i flere olika ämnena. Naturvetenskaperna äro, som synes, helt och hållet skjutna åt sidan. Dock ingå äfven dessa, och likaledes nationalekonomi, i skolans tryckta program, som jemväl åt dem det önska lofvar undervisning i ett skandinaviskt språk, och framhåller, att skolan har en vid lekplan med gymnastiska apparater och ett täckt skjul för begagnande under regnväder. Under „lektimmarna“ har en vaktmästare uppsigt öfver gossarne. — Skolafgiften är $15\frac{3}{4}$ pd. st. för gossar under 15 år och 19, pd. st. för äldre elever, utom mindre afgifter för underhåll af apparelj och exercisöfningar.

Härmed afsluta vi vår redogörelse för enskilda engelska skolor. Öfverlemnande åt läsaren att deraf draga de slutsatser han behagar rörande de många svaga, men än flere högst beaktansvärda sidorna i Englands skolväsen, vilja vi endast framhålla, hurusom den röda tråden i denna nations historia och lif, handels och industrins befrämjande, äfven blifvit inspunnen i dess skolor. Hvad man annorstädes benämner realbildning och realskola, det kallas i England, och detta ej utan skäl „commercial“ eller „mercantil education“ och „commercial schools“. Jemte det man håller på de klassiska språken, särskildt latinet, hvars studium för det engelska

tungomålet är af stor vikt, och den rena matematiken, har man tillika uppställt den fordran på de allmänna skolorna, att de skola direkt förbereda för den verksamhetssfer, det största flertalet af det uppvoxande släktet egnar sig åt. I skolorna ha därför, som det synes temligen allmänt, införts såväl moderna språk, fysik och kemi, som handelsräkning, bokföring och teckning. Att nationalekonomi ej lika allmänt upptagits, torde kunna förklaras deraf, att grundlagarne för det ekonomiska lifvet så ingå i det allmänna medvetandet i England och äro så inflätade i den engelska historien, att de ej skildt behöfva behandlas i skolorna. Redan i folkskolornas läseböcker ingå populära ekonomiska utläggningar, i tidningspressen, vid möten och i parlamentet äro de ekonomiska frågorna ständigt under behandling, och de store engelske skriftställarnes arbeten på detta område äro i prydliga godtköpsupplagor tillgängliga för en spottstyfver. Tillräcklig eggelse och tillfälle till studium af dessa frågor finnes därför ständigt för handen. Hvad handelsrätt beträffar, så skall vid undervisningen i bokföring i korthet redogöras för vaxels form och betydelse, för checker, bolag m. m., utom det att den praktiska uppfattningen af allt detta kan hemtas så att säga ur luften i England.

Ett stort inflytande på de engelska skolornas verksamhet utöfva universitetens examina. Sådana anställas ej blott för matrikulation vid universiteten i Oxford, Cambridge och London *), utan äfven af delegerade från dessa universitet å skilda orter i landet, för att lemna eleverna i olika skolor tillfälle till inbördes täflan och till erhållande af allmängiltiga intyg öfver sina studier. Resultatet af dessa s. k.

*) I förbigående må anföras, att vid studentexamen i London följande ämnen äro obligata: 1. Latin; 2. Två af följ. språk: a) Grekiska, b) Franska, c) Tyska, och d) Sanskrit eller arabiska; 3. Engelska språket, engelsk historie och modern geografi; 4. Matematik; 5. Fysik; och 6. Kemi.

„local examinations“ publiceras i tidningarna och dervid erhållna utmärkelser lända ej blott eleverne utan skolan till heder. Dessa examina äro af två slag, det ena, för gossar som ej fyllt 16 år, berättigar till erhållande af ett certifikat, det andra, för ynglingar som ej ännu fyllt 18 år, medför titeln Associate of Arts (A. A.) *)

*) Vid Oxfords lokala examina för 1882 fordras för att blifva Associate af arts, utom engelsk grammatik, analys och en uppsats samt aritmetik, att undergå prof i minst två af följande fyra grupper; A. „English“: 1 Grundragen af Englands historie och noggrannare studium i politiskt och litterärt hänseende af tiderymden från revolutionen 1688 till drottning Annas död; 2 Shakespeares Kung Lear och Addison; 3 Elementerna af den politiska ekonomin och af engelsk lag beträffande personer; 4 Fysisk, politisk och handelsgeografi jemte kartritning. Examinanderne inom denna grupp böra godkännas i minst två af nämnda ämnen (3 o. 4 få dock ej tagas af samma person) och ingen förhöres i mer än tre af dem.

B. 1 Latin; 2 Grekiska; 3 Franska; 4 Tyska; 5 Italienska. Inom denna grupp må minst ett och högst fyra språk väljas, men ej franska och italienska af samma person.

C. Ren matematik t. o. m. analytisk geometri (minst god kännedom af 4 böcker af Euclides och Algebra t. o. m. eqvationer af 2:dra graden). Mekanik och Hydrostatik.

D. Naturvetenskaper: 1 Fysik, fasta, flytande och gasformiga kroppars jemvigt och rörelse incl. konstruktion af enkla maskiner, samt antingen elektricitet och magnetism eller värmelära. 2 Kemi: de allmänna principerna af denna vetenskap jemte praktiskanalys; 3 Fysiologi eller geologi o. mineralogi.

Som frivilliga ämnen tillkomma E. Teckning och F. Musik.

Ingen examineras i mer än högst fyra af grupperna A—F. Hvarje examinand bör dessutom visa åtminstone någon kännedom af den Heliga skrift (andra konungaboken, Johannes evangelium och apostlagerningarna) och af den engelska kyrkans katekes, eller, i fall af samvetsbetänkligheler, närmare kännedom af någon af gamla testamentets profeter. Dessa „trons och religionens grundläror“ kunna äfven tagas i stället för någon af grupperna A—D., men då böra djupare insigter i dem ådagaläggas.

Det är dock ej blott hedern eller titeln, som härmed eftersträffas, utan ock en mer praktisk fördel, ty, enligt uppgift, skall man vid antagandet af biträden i affärslivet fästa afseende vid dessa intyg. Isynnerhet skall den sistnämnde svårare examen medföra ett bestämdt företräde framför medsökande, som ej kunna uppvisa andra större förtjenster, och i London skola flere större bank- och försäkringsfirmor tagit för princip att ej anställa biträden, som ej förvärfvat den allmänna bildning, hvarom de två bokstäfverna A. A. efter namnet bära vitnesbörd.

I sammanhang härmed må anmärkas, att det i flere afseenden ogynsamma systemet att hålla unge biträden åratat utan någon ersättning för deras arbete, ej skall vara rådande i England, utan hvarje nybörjare genast få en, om ock ringa aflöning, från 5 å 6 sh. i veckan, samt att här, liksom i Tyskland, tiden för inträde på kontoret, isynnerhet i de större affärshusen, åtminstone delvis i följd af det ökade bildningsbehovet, börjat utsträckas till en något senare ålder än förr var fallet.

Jemför man fordringarna i dessa examina med t. ex. det mångahanda vetande och den massa detaljer, som i det närmaste lika för alla, kräfvat mid våra studentexamina, så visar sig tydligt huru man i England, under högre uppskattning af karakterens utveckling än allas likformiga utbildning, vetat tillämpa den gyllene regeln: non multa, sed multum, och taga hänsigt till olika elevers böjelse och framtida verksamhet.

Allmän öfversigt.

Af föregående anteckningar rörande handelsskolor i olika länder, framgår, att dessa skolor sonderfalla i tvenne stora grupper, neml. sådana, som äro afsedde för i handelsyrket redan sysselsatte unge män, och sådana, hvilka utgöra förberedelseanstalter för ynglingar, som ämna egna sig åt handeln.

De förre äro i sin verksamhet bundna af den mer eller mindre knappa tid deras alumner kunna eller vilja egna åt sina studier. Då desse i regeln dagen om äro upptagne af arbetet på kontoret eller butiken, återstå vanligen endast aftnar eller morgnar och söndagar för undervisningens meddelande. Den trångt afmätta tiden bjuder åter, att i möjligaste måtto inskränka läroprogrammet, att öfverlåta åt eleverna temligen fritt val af det eller de kunskapsämnen, hvaraf en hvar af dem har mesta behof, och att i sammanträngd form på genaste väg meddela det största möjliga kontenta innehåll. Skolornas organisation och läroplan måste därför vara mycket böjlig, för att icke säga lös, och undervisningen blir i högre eller mindre grad individuel. Till denna, kategori hör det största flertalet af de helt privata handelsläroanstalterna och den undervisning, som af privat-lärare meddelas, äfvensom de undervisningskurser, som af handelsföreningar på skilda orter, t. ex. i Köpenhamn, Bremen och Wien anordnats.

En något fastare form har denna undervisning erhållit, der, såsom uti Tyskland och Österrike, besöket af en s. k. fortsättningsskola är lagligen påbjudet. Dessa länders „Handelslehrlingsschulen“ och „Handelsghremialschulen“ för han-

delselever från 14 till 17 års ålder göra redan, hvad som strängt taget ej kan sägas om de föregående, fullt skäl för namnet skola, enär de, om ock lärotimmarnes antal är inskränkt till 8–12 i veckan, dock kunna hafva en mot bestämdt mål riktad läroplan och icke, såsom fallet är med en del privatlärare, af omständigheterna tvingas till mer dressyr än undervisning.

En något förändrad karakter erhålla dessa skolor för praktiserande handelsbiträden äfven i det fall, att eleverne icke blott använda några från arbete lediga stunder för sin förkofran i studier, utan för en kortare tid, några månader eller ett år, afbryta sin praktik för att under denna tid odeladt egna sig åt teoretisk utbildning för sitt yrke. Sådana samlade kurser för 3–6 månader finnas, såsom tidigare anförts, anordnade vid flere privata handelsläroanstalter. Den fullständigaste handelsskola af detta slag är den i det förbigående skildrade Grüners Handelsakademi i Köpenhamn, hvilken är beräknad för ett år.

Bland handelsskolorna af den andra kategorin, eller sådana, som afse den blifvande köpmannens teoretiska och praktiska utbildning, innan han inträdt i affärslifvet, förekomma likaledes flere nyanseringar, hvilka dock låta hänföra sig under trenne hufvudgrupper, nemligen: realskolor eller realafdelningar af allmänna skolor, hvilka i sitt program upptagit ett eller flere handelsämnen; handelsskolor, hvilka mer eller mindre strängt rättat hela sitt program med afseende å elevernas blifvande verksamhet, jemte det de afse deras allmänna, reala bildning; och egentliga handelsfackskolor.

Till den förstnämnda gruppen höra de engelska „commercial schools eller departements“, de holländska „höhere Bürgerschulen“, de belgiska „écoles moyennes“ och athenéernas professionella afdelningar, „école commerciale“ i Paris, äfvensom „die städtische Handelsschule“ i München och i Nürnberg. För alla dessa skolor, så mycket de än i öfrigt skilja sig ifrån

hvarandra, är det gemensamma grunddraget, att de främst afse en sund realbildning, men att de derjemte, antingen på grund af handelns och handelsståndets öfvervägande inflytande eller i följd af några enskildes nitälskan och energi, egnat särskild uppmärksamhet åt de ämnen, som för den blifvande köpmannen äro af största vikt.

Till den senare gruppen höra åter af tidigare skildrade läroanstalter de tyska „höhere Handelsschulen“ och handelsskolan i Amsterdam, Handelsafdelningen vid Wöhlerschule i Frankfurt a. M., de österrikiska „Handelsakademien“ och „Handelsschulen“, handelsinstitutet i Götting och Stockholm, handelsgymnasiet i Kristiania. Af dessa stå de tyska högre handelsskolorna realskolorna närmast, i det de vanliga reala eller humanistiska bildningsämnena hos flertalet af dem äro öfvervägande. Hos de öfriga framträder deremot karaktären af fackskola mer eller mindre utprägladt.

Som rena fackskolor kunna egentligen anses endast „école des hautes études commerciales“ i Paris och „école supérieur de commerce“ i Antwerpen, hvilka dock, såsom tidigare framhållits hafva äfven ett annat mål än det rent kommersiella, högre handelsskolan i Lyon samt de fackvetenskapliga afdelningarne vid högre handelsskolan i Leipzig och vid handelsakademien i Wien*) hvilka alla hos sina elever förutsätta en i viss mån afslutad högre skolbildning, och i sitt program upptagit endast specialämnena medan alla öfriga handelsskolor låta den reala och fackundervisningen gå hand i hand.**)

Handelsskolorna sådana de nu äro kunna därför öfverhufvudtaget icke ställas i jembredd med de högre fackskolor,

*) Som fackskolor, ehuru af lägre art, måste äfven anses de några månaders långa kurser, hvilka, såsom nyss påpekats, förekomma i en del privata för handelsbiträden afsedda läroinrättningar.

**) Vid sidan af förenämnda skolor stå de handelsskolor för fruntimmer, som på en del orter blifvit inrättade och afse att göra den unga qvinnan skicklig för en plats på kontoret eller vid kassan

som för andra lefnadsbanor förefinnas, t. ex. polyteknikerna eller specialfakulteterna vid universiteten, hvilka emottaga elever efter afslutade kurser i de högre läroverken och vid en ålder, då det största flertalet handelsskolor utdimittera sina alumner.

Orsaken härtill torde vara tvåfaldig.

För det första kunna de allra fleste, som ärna egna sig åt affärslifvet, icke underkasta sig en lång studietid, utan måste vid jemförelsevis tidiga år slå in på denna bana. Härtill mana dem, dels ekonomiska skäl, dels gällande sed inom handelsståndet att företrädesvis eller uteslutande antaga unge biträden. Endast ett ringa fåtal, mest sådana som på förhand äro predestinerade att öfvertaga större affärer, förbereda sig härtill genom längre utsträckta grundligare studier, men desse uppsöka gemenligen ej handelsskolorna, utan genomgå en polyteknisk kurs eller studera vid universitetens juridiska eller matematiska fakulteter.

För det andra, och det är hufvudsaken, är handeln icke i samma mån, som t. ex. ingenjörfacket, grundad på rent vetenskapliga rön och beräkningar. Vidsträcktare insigter och djupare studier göra sig här som öfverallt gällande, och äro för en köpman i detta ords högre betydelse oundgängligen nödvändiga, men dels komma de vetenskapliga teorierna ej här på samma omedelbara sätt till användning, dels gifves det ej någon vetenskap, hvilken skulle tjena en köpman till ledstjärna och föreskrifva honom lagar i samma grad, som t. ex. matematiken och fysiken göra det för ingenjören. En sträng teoretiker men dålig praktiker, kan som ingenjör vara af stor betydelse, men är som köpman vilsekommen. En uteslutande praktiker blir åter som ingenjör endast byggmästare eller quartersman, men kan, der handeln rör sig i gifna former, skäligen väl sköta en affär.

Denna handels mer praktiska karakter har haft till följd, att män uti århundraden, och delvis ännu inom inskränktare kretsar, ansett disken och pulpeten, för att icke

tala om sopqvasten och damborsten, som de bästa och enda nödiga läromästare för unge handelsadepter, och att ju tidigare man kom i deras skola, dess bättre. Men sedan denna uppfattning under förändrade tidsförhållandena börjat gifva vika för insigten derom, att handelsståndet för framgångsrikt bedrivande af sitt värf och för häfdande af sin sociala och politiska ställning, behöfde ett högre mått af allmän bildning och fackinsigter, föranleddes deraf den bestämda yrkan, att den undervisning, som erbjöds blifvande köpmän, under noggrant tillvaratagande af den jemförelsevis korta tid, det största flertalet af dem kunde egna åt förberedande studier, skulle på engång afse deras allmänna bildning och speciel utdanning för yrket. Denna dubbla fordran kunde äfven så mycket lättare tillgodoses, då de insigter och färdigheter en köpman i främsta rummet behöfver antingen nära sammanfalla med de kunskapsstycken, som gemenligen anses höra till en allmän högre bildning, eller, der de afvika från dessa, till stor del komma jemväl flere andra yrken till godo, och äro, rätt bedrifna, af den systematiska karakter, att de i sin mon mäktigt kunna bidra till elevens formella utveckling. Hvad som framför allt äskades, var en mer praktisk behandling af föreliggande ämnen under ständig hänsyn till och tillämpning å affärlifvet, för att eleverna, då de trädde ut ur skolan, skulle kunna använda sitt der förvärfvade vetande och ej genom alltför ensidiga eller långvariga teoretiska studier möjligen förlora den sinnesvakenhet och öppna blick affärlifvet kräfver.

Hvad som derför utgör eller bör utgöra handelsskolornas utmärkande kännetecken, är icke blott de för dessa skolor säregna läroämnen, såsom bokföring, handelslära och rätt, nationalekonomi och varukänedom, utan ock den å affärlifvet tillämpade behandlingen af öfriga för real- och handelsskolor gemensamma ämnen.

Vid undervisningen i historie och geografi fästes sålunda i handelsskolorna särskild vikt vid handels och den ekonomiska

utvecklingen och alla förhållanden, som direkt eller indirekt utöfva inflytande derpå. I språkundervisningen, hvilken för öfrigt är mest likartad i alla skolor, göres något större afseende vid praktisk färdighet i språkens muntliga och skriftliga användning samt öfvas eleverna i affattning af vanliga i handeln förekommande skriftstycken. Af vikt anses isynnerhet en flytande och korrekt behandling af modersmålet. Handelsräkning är ej heller något väsentligen skildt från den vanliga aritmetiken och algebran, utan fastmer endast en tillämpning deraf å i handeln förekommande räkneoperationer, förbunden med öfning i deras säkra och snabba utförande. Enahanda är förhållandet med naturvetenskaperna, vid hvilka endast afses ett närmare framhållande af de ämnen och fenomen, hvilkas kännedom företrädesvis äro af vikt för en affärsman.

Den direkta tillämpningen af naturvetenskaperna, speciellt kemin, för äfven till varukännedom, hvilken utgör ett af handelsskolornas fackämnen, och endast såsom tillämpad naturvetenskap eger ett värde, som gör det förtjent att upptagas i en skolas undervisningsplan. Der ämnet annorlunda behandlas, blir det en tom, gagulös minneslexa. I allmänhet torde man knappast i något ämne försynda sig så mycket, som i detta. Erkännas måste ock, att ämnets rikedom och mångfald fordrar ovanlig sjelfbeherskning och urskilning hos läraren.

I bokföring har man i skilda skolor för sig uppställt de mest olika mål och följer, såsom i det föregående visats, vidt skilda metoder. I en del skolor, såsom t. ex. i Leipzig och flertalet tyska anstalter, anser man en utläggning af den enkla och dubbla bokföringens teori, åskådliggjord genom utförande af en enkel schematiskt uppgjord s. k. Geschäftsgang, vara det enda, som i en skola bör komma i fråga. I andra egnar man häråt något mera tid och låter eleverna bokföra flere af läraren dikterade eller färdig tryckta, mer och mindre komplicerade dylika Geschäftsgänge. Och slutligen har man i flere skolor, bland hvilka främst må nämnas

Götheborg, Christiania och Prag, samt belgiska och fransyska handelsskolor, sökt vid undervisningen uti ifrågavarande ämne så vidt möjligt efterlikna det verkliga kontoret och fördelat eleverna i mindre grupper, föreställande olika hus, hvilka drifva affärer dels med hvarann, dels med andra utomstående firmor. I dessa skolor åsyftar man därför icke blott en teoretisk insigt af de allmänna grunderna för bokföringen, utan ock en klar uppfattning af huru dessa kunna lämpas å affärer af det mest olika slag samt någon vana i att föra och förstå räkenskapsböcker och att utföra öfriga kontorsarbeten. Af dessa hufvudsakligen tre metoder, hvilka enhvar hafva flere varianter och utföras mer eller mindre förtjenstfullt, utgör den förstnämnda naturligen förstadiet till de begge senare, och af dessa ville vi obetingadt gifva företräde åt den sistanfödda, ej blott därför, att den synes oss bäst harmoniera med handelsskolornas karakter i öfrigt, utom framför allt, emedan den synes lemna det bästa resultat. Eleverna äro gemenligen högst intresserade deraf och erhålla en lefvande bild af bokföringens och kontorsarbetenas betydelse och inre sammanhang, samt arbeta därför med långt större lust och fröjd, än der man följer den mer schematiska och mekaniska metoden. Och denna kärlek till arbetet föra de med sig ut i lifvet, som sin bästa skatt.

Så vidt vår erfarenhet sträcker, är äfven handelsståndets förtroende och uppskattning af skolans värde i främsta rummet beroende af den praktiska utbildning i alla kontorsarbeten, deri inbegripet bokföring, räkning och en vacker handstil, eleverna från skolan medföra. Af denna uppskattning beror åter den större eller mindre lätthet, utgående elever ha att vinna gynsam anställning, en omständighet, som vid en fackskola ej bör förbises, om den ock ej får vara skolans enda mål. Men för att denna undervisning skall medföra åsyftadt gagn och bidraga till elevens andliga utveckling, hvartill den s. k. dubbla bokföringen med dess stränga systematik är synnerligt egnad, fordras för densamma en upplyst, merkantilt och

pedagogiskt erfaren samt för sitt kall nitisk lärare, och sådana personer äro tyvärr mycket sällsynta. *)

Af öfriga för handeisskolorna egendomliga ämnen är den s. k. handelsläran egentligen endast en deskriptiv framställning af de former, i hvilka handeln rör sig och de anstalter, som vidtagits för dess underlättande eller förkofran. Der den rör sig utöfver detta område, slår den in på handelslagstiftning eller nationalekonomi.

Det förra af dessa ämnen behandlas i olika skolor i mycket olika omfattning, delvis beroende af skilda länders mer eller mindre utvecklade handelslagstiftning. Utom bekantskap med de förnämsta handeln rörande lagar åsyftas vanligen någon kännedom af sjölagen. På en del orter har man härmed förbundit en kort redogörelse äfven för landets statsförfattning och förvaltning, medan dessa politiska ämnen annorstädes förenats med den historiska undervisningen. Med nationalekonomi förenas vanligen åter de första begreppen af finansläran.

Af dessa handelsskolornas specialämnen äro uppenbarligen grunderna af bokföring, de viktigaste kapitlen ur handelsrätten, rörande aftal, vaxlar och bolag, samt de politiska ämnena af den vikt, ej blott för blifvande handlande utan för

---

*) I sammanhang härmed må påpekas det opedagogiska och bakvända sätt, som vid undervisningen i flere skolor är gällande, i det elever, som aldrig förut syslat med bokföring eller varit på ett kontor, genast få taga ihop med en vidlyftig, ofta nog ganska invecklad „affärsgång“ och en massa olika räkenskapsböcker, så att de hvarken få någon öfversigt af affären eller någon klar uppfattning af skilda böckers och kontis betydelse. Än värre är det, då man tager som första exempel en alldeles enkel affär, men bokför den på ett sätt, som möjligen skulle anstå en tio gånger mer invecklad sådan, hvarigenom hos eleverna alstras den hos laici ofta förekommande uppfattningen, att den dubbla bokföringen egentligen finnes till för att genom en sammangyttring af otaliga konti och öfverföringar inveckla och bortkrängla en i och för sig enkel sak.

hvarje medborgare, att de väl försvara sin plats uti hvarje realläroverk. Särskildt borde grunderna af nationalekonomin ej vara fremmande för någon arbetare på det ekonomiska området, som vill förstå betydelsen af sitt eget arbete och lära känna det urverk, i hvilket han själf utgör en kugg.

Af den stora samstämmighet, som sålunda råder emellan realskolans och handelsskolans läroämnen, förklaras äfven den ofvan framhållna trefaldiga form, under hvilken handelsskolorna, oberäknadt dem som företrädesvis äro afsedda för praktiserande handelsbiträden, uppträda, neml. antingen som realskolor med delvis merkantil undervisning, eller som handelsskolor med en del af tiden egnad åt vanliga reala ämnen, eller som egentliga fackskolor. Uppenbart är neml., att den undervisning, som i det föregående betecknats tillkomma handelsskolorna, kan meddelas antingen samtidigt och i sammanhang med den reala undervisningen, om ock ej på dennas lägsta stadier, och i sådant fall i den allmänna läroplanen intaga antingen en mer underordnad eller en mer ledande rol, eller ock efteråt, som ett tillägg till eller utvidgning af en tidigare inhemtad allmän skolbildning. Klart är äfven, att målet för denna undervisning kan ställas högre eller lägre och mer eller mindre omfattande, och att skolornas allmänna bildningsståndpunkt är deraf beroende.

Frågar man hvilken af dessa former är att föredraga, så bör i främsta rummet erinras, att det härvidlag mindre kommer an på formen, än på sättet för arbetets utförande. Formen kan därför rätta sig efter lokala och andra förhållanden. Hufvudsaken är att arbetet i skolan utföres under klar och riktig uppskattning af det ändamål, som skall vinnas, och af de medel, som böra användas. Der dock förhållandena sådant tillstädja, tro vi det vara af stor vikt, isynnerhet i ett land, der handelsförhållandena icke nått en högre grad af utveckling, att åtminstone några skolor finnas

med särskild bestämmelse att vara kommersiella bildningsanstalter. Der handeln icke tryckt sin prägel på samhällslifvet och handels vigt och betydelse icke allmänligen fullt uppskattas, der ligger den jemväl af erfarenheten bekräftade faran till hands, att de allmänna skolorna, äfven om deras program upptager enskilda handeln rörande ämnen, dock skjuta dessa och den praktiska synpunkten alltför mycket åt sidan, för att de skulle kunna fullt motsvara handelsståndets bildningsbehof. Dertill kommer, att just under anförda förhållanden af handelsskolorna fordras, att de lägga än mer vigt vid den praktiska tillämpningen och afse, ej blott klar insigt utan äfven en i viss grad uppöfvad färdighet. Ty endast sålunda blir deras verksamhet till fullo uppskattad af och till gagn för affärsverlden, och kunna de tjena som motvigt mot den ofta nog alltför teoretiska riktningen i de allmänna skolorna. En god teoretisk underbyggnad erfordras i hvarje fall, men på denna grund är det handelsskolans sak att uppföra ett hus väl inredt för affärlifvets skiftande behof.

Ihågkommas bör jemväl, enär det är lika skadligt att öfverskatta som att underskatta en saks värde, att en handelsskola aldrig kan skapa affärsmän, ty dertill fordras, likasom för hvarje yrke, goda, naturliga anlag, hvilka ingen uppfostran kan gifva. Men väl är det skolans uppgift, att söka nära och utveckla de anlag, som förefinnas, samt hos de unge ingjuta kärlek och aktning för deras blifvande kall. För en handelsskola är det därför af största vigt, ej blott att meddela de insigter en bildad köpman har af nöden, utan ock att hela dess verksamhet är genomandad af den stränga redbarhet, ordning och punktlighet, som utgör första villkoret för ett sundt affärlif.

Huru bör handelsundervisningen i Finland ordnas?

Efter den skildring af särskilda handelsskolor i utlandet i det föregående lemnats, framställer sig sjelfmant den frågan: Hvad ha vi i detta afseende att lära af utlandet? Äro handelsskolor hos oss af behovet påkallade, och huru böra de i sådant fall organiseras?

Såsom bidrag till besvarande af dessa frågor, må här främst meddelas några ur officiella källor hemtade uppgifter till belysning af handels ekonomiska betydelse för vårt land.

Sammanlagda värdet af landets export och import uppgick 1850 till 36 milj. mk, 1860 till 66 milj., 1870 till 111 milj. och 1880 till 262 milj. mark.

Huru stor omsättningen genom inrikeshandeln varit, derom föreligga inga siffror, men att densamma tilltagit i ungefär enahanda proportion, som den utländska handeln, torde kunna tagas för gifvet.

Tullverkets intrader uppgingo 1850 till 4,2 milj. mk, 1860 till 5,7 milj., 1870 till 6,3 milj. och 1880 till 13 milj. mk. De ha under de senaste åren utgjort omkring en tredjedel eller något mer af Finlands samtliga statsinkomster.

Inkomstbevillningen uppgick år 1877, det sista för hvilket detaljerade uppgifter föreligga, till inalles 960,764 mk. Deraf erlade „handlande, industri- och näringsidkare samt sjömän“ 297,580 mk eller 30,97 % af hela beloppet. Dessutom bidrogo „aktie- och bankbolag“ samt „utlänningar“,

262

